

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Acta sanctorum

quotquot toto orbe coluntur, vel a catholicis scriptoribus celebrantur, quae
ex Latinis et Græcis, aliarumque gentium antiquis monumentis

Bolland, Johannes

Parisiis et Romae, 1869

De S. Lullo Archiep. Confessore Moguntiae In Germania

[urn:nbn:de:hbz:466:1-67915](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-67915)

A eum dormire in Domino medio mense Octobri; ubi... requievit in pace,.... Discipulus vero ejus,.... qui secutus est eum, ubicumque ambulavit, docuit nobis omnia quæ scripta sunt de eo. Postea jubente Domino translatus est corpus ejus prope Biturica civitate, et positus est in loco, qui vocatur Bissiacus, regnante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et gloria, laus et imperium, in sæcula sæculorum. Amen. Quod pertinet ad hanc lectionis partem : et reversus est sub urbe Turonica. Cumque Ernotro vico advenisset, contigit eum dormire in Domino, certum est eam meliorem esse quam noster textus, qui habet : Re-

versusque est ad urbem Bituricam. Etenim non legimus S. Ambrosium antea Bituricis commoratum fuisse, ita ut dici possit illuc reversus. Quod objici non potest de urbe Turonica, cum dicatur reversus sub urbe Turonica, quasi reversus Cadurcum per urbem Turonicam; atque his quoque consonat Sanctorale Cadurcense, quod habet : Qui inde (Roma) rediens S. Martini, Turonensis episcopi, templum adivit, demumque ad Arnotium vicum sub urbem Bituricam pervenit, atque ibi... diem vitæ suæ extremum clausit. Sanctum vero nostrum in agro Bituricensi non voluisse domicilium suum figere, monstravimus in Commentario prævio num. 33.

DE S. LULLO ARCHIEP. CONFESSORE

MOGUNTIAE IN GERMANIA.

J. V. H.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Cultus S. Lulli vindicatus; ejus Acta discussa.

ANNO
DCCLXXXVI.

Lulli sanctitas, in dubium vocata

C **M**artyrologium Romanum, cui præverant varia Auctaria tum Usuardi tum Adonis, et maxime Kalendaria liturgica Ecclesie Moguntinæ, annuntiat hodierna die festum S. Lulli, archiepiscopi Moguntini, his verbis : Moguntia Sancti Lulli episcopi et Confessoris. Non esset proinde cur de ejus sanctitate cultuque ambigeremus, nisi aliqui, inter quos etiam Claudius Chastelain, de re hagiographica optime meritis, Lulli sanctitatem in dubium revocassent : tum propter antiquiorum Martyrologiorum silentium ; tum maxime ob controversiam, quam cum S. Sturmio abbate Fuldensi, habuit. Hæc enim scribit laudatus Chastelain, in suo Martyrologio Romano vernaculo (a) : Son nom ne se voit dans aucun des anciens martyrologes ; et avec assez de fondement, vu la manière peu chrétienne dont S. Ludger l'accuse d'en avoir usé avec S. Sturme. Verum si antiquiorum Martyrologiorum silentium crearet aliquod præjudicium adversus Lulli sanctitatem, idem sentiendum esset de Sturmio, utpote quem neque Rabanus, neque Ado aut Usuardus in album Sanctorum retulerint. Unum de utroque dici potest, horum Martyrologorum silentium aliud nobis non demonstrare, quam cum scriberent, neutrius sanctitatem probatam fuisse ; quod de Rabano maxime dicendum est, qui, ut ipse scribit (b), Sanctorum festa quæcumque potuit invenire, ibidem inseruit ; ita tamen, ut dicat nihil se scripsisse nisi quæ notata ab antecessoribus in libellis reperit : quibus sane verbis sufficientem rationem reddit, cur S. Lulli non meminerit, qui vix 1. annos, cum Rabanus suum ederet Martyrologium, obierat. (Confer Sollerii nostri præfationem ad Usuardum num. 64). Idem responderi potest circa Adonem et Usuardum, nisi quis malit dicere illos ignorasse sanctitatis famam cultumque Lulli, quatenus saltem initio intra angustissimos limites fuerint circumscripta. Cæte-

rum ad S. Lulli cultum comprobandum nobis sufficeret constans ab antiquissimis temporibus Moguntia Ecclesie consuetudo, etiamsi nulla alia sanctitatis argumenta suppeterent.

2 Ast, iniqui adversarii, S. Liudgerus, episcopus Monasteriensis, accusat Lullum, quod acerbis in S. Sturmium invecus fuerit : quin hanc culpam retorqueamus, illa tanta non est, ut emendata excludere eum debeat ex Albo Sanctorum : alioquin quotiescumque Sanctum aliquem peccantem reperimus, toties ejus nomen e Martyrologio expungendum erit confer Prosperum Lambertini de Serorum Dei Beatificatione lib. III, cap. xxxix, num. 7). Apposite S. Ambrosius ad rem nostram scribit (c) : Sancti autem Domini, qui consummare pium certamen gestiunt, et currere cursum salutis, sicubi forte ut homines corruerint natura magis fragilitate, quam peccandi libidine, aciores ad currendum resurgunt, pudoris stimulo majora reparantes certamina, ut non solum nullum attulisse æstimetur lapsus impedimentum, sed etiam velocitatis incentiva cumulasse. Cæterum quid controversie inter Lullum atque Sturmium, utrumque Sanctum, exstiterit, infra latius examinabitur : unum hic sufficit demonstrasse, qualemcumque culpam S. Lullo tributam legitimo ejus cultui obesse non posse, utpote quam gloriose reparaverit, ut postea fusius exponemus. Mabillonius, tum in Annalibus ordinis S. Benedictini lib. xxiii, § xi (d) tum in Actis Sanctorum (e), quem dein secuti sunt alii, inter quos Adrianus Baillet ad xvi Octobris, dicit, S. Liudgerum culpam omnem refundere in Lullum atque in testimonium asserti affert, ut ipse ait ejus verba, quæ nos quoque e Mabillonio damus : Sturmi amabilis omnibus... Lullo tantum fama ejus bona displicuit et semper propter invidiam adversus eum faciebat. Exorta inter sese discordia, fratres in Lulli episcopi suffra-

propter lectum S. Liudgero falso tributum,

(a) Martyrologe univers., p. 716. — (b) Canis. Thes. Monum., t. II, p. 290. — (c) Apol. Proph. David ad Theodos.

Aug., cap. II, t. II: Opp., p. 145. Edit. Venet. 1781. — (d) T. II. Ann., p. 160. — (e) Sæc. III, part. II, p. 399.

gium

A gium confisi perrexerunt ad regem et beatum virum apud illum accusabant, crimen nescio quod de inimicitia regis obijcientes ei. *Sturmio in exilium misso, tunc rumor eximius omnium aures et ora pariter compleverat, quod Beatus Sturmii abbas a cœnobio Fulda esset per consilium Lulli episcopi ablati. Omnes pariter graviter hoc ferebant... Lullus interim obtinuit apud regem, munera injusta tribuendo, ut monasterium Fulda in suum dominium fundaretur, etc. Hæc Mabillonius; ast hæc verba non leguntur in S. Liudgero, a quo solam Vitam S. Gregorii Ultrajectini habemus, sed in Eigile, quarto abbate Fuldensi in Vita S. Sturmii, ejus prædecessoris (a). Hæc vero accusatio adversus S. Lullum ex ore Eigilis Fuldensis prodiens, tanti non est, ut auctoritatem Romani Martyrologii infringat: et profecto cum omnis inter utrumque Sanctum contentio orta videatur ex jurisdictione in Fuldense monasterium, quam suam uterque arbitratur, mirum non est Eigilem, abbatem, cujus res in illa controversia agebatur, justo iniquiorem fuisse in S. Lullum.*

vindicatur
ex antiquis
monumentis.

B 3 Ruit igitur quod ex S. Liudgeri testimonio adversus Lulli sanctitatem jactabatur documentum: imo ipse præco magis dicendus est virtutum archiepiscopi Moguntini. Hæc enim habet in laudata Vita S. Gregorii Ultrajectini (b): Ad hæc universa, non modice adjutus est (S. Bonifacius) ab electis discipulis suis, post magistrum clarissimis prædicatoribus, et columnis Ecclesiæ Dei: quorum unusquisque civitatem et regionem suam, sicut lucifer mane oriens, illuminavit exemplis et doctina sua. Enumerat dein Liudgerus SS. Gregorium Trajectensem, Meginodum Herbipolensem, Willibaldum Eichstadiensem episcopos et Winibaldum ac Sturmium abbates; inter hos vero, sanctitatis titulo decoratos, refert quoque Lullum, qui Maguntiam metropolitanam civitatem cum maxima parte orientalem Francorum, qui in parochia illius urbis constituerunt incoluit. Quæ verba demonstrant quam magnam de Lulli sanctitate opinionem habuerint ejus æquales et præcipue S. Liudgerus. Perseveravit autem opinio post ejus mortem: de Lullo enim scribit S. Rabanus et ipse Moguntinus antistes, quem antea Fuldense cœnobium abbas rexisset, epigrammate ciii de S. Ferratio (c):

C Martyris ergo sacri dudum huc transtulit ossa Ferratii Lullus præsul et urbis honor.

Eodem B. Rabano sedente, anno scilicet 851 aut 852, ut scribit Lambertus Schafnaburgensis, Hersveldii monachus (d), translatio Lulli in Cœna Domini celebrata fuit. Itaque sexaginta circiter annis post mortem suam, talis Lullo nostro delatus fuit honor, qui sanctis solum viris deferri consueverat. Unde etiam eodem Lamberto teste (e), anno Domini 1040 in dedicatam cryptam Hersveldensem translatae fuerunt Reliquiæ sanctorum Confessorum Wigberti et Lulli. Hujus sanctitatem testatur quoque Gulielmus Malmesburiensis, scriptor sæculi XII, lib. I. De gestis Reg. Angl. cap. IV (f) hisce verbis, quos jam inde a pueritia meminuit se audisse:

Antistes Lullus, quo non est sanctior ullus,
Pollens divina, tribuente Deo, medicina,
Occurrit morbis, ut totus prædicat orbis.

Dum vero jam a sæculo solemniter elevatum fuisset corpus S. Lulli, dum ejus miracula totus prædicaret orbis, S. Sturmio necdum Sanctorum honores

decreti fuerant, quos illi tandem detulit Innocentius II anno Christi 1139, ut videre est apud Justum Fontaninum (g). Hæc tamen non ita dicta sunt, quasi Sturmii sanctimonix quidquam detractum velimus, sed ut pateat Claudium Chastelain minus prudenter locutum fuisse, dum arguit S. Lullum, quia controversiam cum S. Sturmio habuerat. Jam de biographis.

AUCTORE
J. V. H.

4 Lullus, inquit Joannes Mabillon (h), laudatores multos, nullum, qui res ipsius gestas litteris mandarit, antiquum scriptorem habuit, præter anonymum, de quo mox agendum. Nullum non movimus lapidem, ut Vitam aliquam S. Lulli antiquiorem reperiremus: operam quoque ad id suam nobis promiserat et reapse præstitit Cl. Georgius Henricus Pertz, edendis Monumentis Germanix historicis præfectus; sed incassum fuerunt omnes conatus. Christianus Joannis (i) dicit Vitam S. Lulli versu ecaratam fuisse a Meginfredo, monacho Fuldensi, et asserti testem adhibet Joannem Trithemium in suis Annalibus Hirsaugiensibus sub anno 986. Sed laudatus Trithemius nihil simile habet neque sub hoc, neque sub millesimo decimo anno, cui mortem Meginfredi illigat. En textum Trithemii prout habetur in Annalibus Hirsaugiensibus, editis typis Sangallensibus anno 1690 (k): Hic (Meginfredus) cum esset in omnibus scripturis non solum divinis, sed etiam humanis inter doctiores doctissimus, multa compilavit summæ auctoritatis opuscula, quorum eruditione memoriam sui posteris commendat: Chronicon imprimis cœnobii sui Fuldensis brevem omnium abbatum continens successioneis historiam edidit, in quo et aliorum ex Fulda monasteriorum quorundam emanantium abbates et eorum successiones breviter annotavit. De quos opere plura in compilatione præsentis historiæ suscepisse recognoscimus, quæ placitura maxime vobis Hirsaugiensis monasterii tam futuris quam præsentibus incolis confidimus. Vitam S. Bonifacii Martyris, ex monacho primi Moguntinensis Ecclesiæ archiepiscopi carmine descripsit heroico, libros duos. Vitam S. Sturmii primi abbatis Fuldensis metricè composuit Vitam et gesta S. Rhabani, ex quarto abbate Fuldensis cœnobii sexti archiepiscopi Moguntini, præsaice composuit. Vitam et Passionem S. Sonderoldi, ex monacho Fuldensis cœnobii Moguntinensium noni archiepiscopi. Vitam S. Hildeberti, ex abbate Fuldensis monasterii Moguntinensium ecclesiæ XII archiepiscopi. Alia insuper multa composuit, quæ ad manus meas non venerunt. Hæc Trithemius: ex quibus liquet Christianum Joannis errasse, dum testimonium ejus invocat, dicentis Meginfredum composuisse metricam Vitam S. Lulli.

Acta S. Lulli
non valde anti-
quæ

E 5 Damnum antiquioris Vitæ, quæ aut deperdita fuit aut fortassis numquam exstitit, duo Anonymi utcumque resarciunt: quorum prior Vitam sancti Lulli compilavit monumentis, quæ partim gesta SS. Bonifacii, Sturmii, Liobæ et Wigberti referebant; alter breviter sectatus, paucis exceptis, de quibus infra agemus, vestigiis prioris videtur presse inhæsisse. Prioris Vitæ, nescio qua de causa, auctorem facit Hagiographia Butleriana Lovaniensis Simonem Guillemot, illum nempe qui, hanc ad Mabillon transmisit. Quare hic illam Gemmelacensem, seu Gemblacensem appellat, hac sola nixus auctoritate, quod Vitam istam acceperit e codice monasterii Gemblacensis in Brabantia, ut ipse narrat in elogio S. Lulli § I (l); dein § XXII (m) longius procedit opinando Stigbertum, celebrem chrono-

E

F

auctore, ut
videtur,
Hersveldensi
monacho

graphum

(a) Pertz Monum. Germ., t. II, p. 373. — (b) Ad diem xxv Augusti, p. 258, n. 13. — (c) Rer. Mogunt. Joannis, t. II, p. 43. — (d) Ap. Pistor. Script. Rer. Germ., t. I, p. 312. — (e) Ibid., 317. — (f) Savil. Rer. Anglic. Script., fol.

15. — (g) Cod. Canoniz., p. 13. — (h) Act. SS. Ben., sæc. III, part. II, p. 392. — (i) Rer. Mogunt., t. I, præf., p. 7. — (k) t. I, p. 128. — (l) Act. SS. Bened., sæc. III, part. II, p. 392. — (m) Ibid., p. 400.

AUCTORE
J. V. H.

graphum, hujus Vitæ auctorem esse, quin ulla suam conjecturam probatione confirmare curet. Imprimis Gemblacensem aliquem auctorem hujus descriptionis esse, ex hac ratione quod in codice hujus cœnobii reperta fuit, idoneum non est argumentum. Hæc eadem enim Vita sæculo XIII Ms., quam Cl. Georgius Henricus Pertz ad nos transmisit, Heilbronnæ olim exstabat, nunc translata ad bibliothecam Erlangensem in Bavaria, catalogo inscripta sub num. 268 (a). Numquid propter hujusmodi rationem Heilbronnensem dicemus scriptorem Vitæ? Maxime cum hæc eadem lucubratio jam typis expressa fuerit anno 1483, probabilius Coloniz Agrippinzæ, quia ad calcem habetur epigramma in laudem hujus urbis: quam quoque Vitam edidit Lovanii anno 1485 Joannes de Westfalia, typographus. Quod vero Sigibertum suspicetur Joannes Mabillonius auctorem, gratuito videtur conicere, idque probabiliter ex eo quod Gemblaco prodire scriptorem sibi persuaserat: Gemblacensis erat Sigibertus, idemque multa jam scripserat: hæc causa suspicionis; quæ, quam levis sit, nemo non videt. Præterea Sigibertus non videtur alia scripsisse, quam quæ ipse indicat in suo libro de Scriptoribus ecclesiasticis (b): in his vero nihil occurrit de S. Lullo: hæc enim de illo dicit Libellus de gestis abbatum Gemblacensium scriptus a cœvo et discipulo (c): Scripsit ad Trevirenses librum de jejuniis quatuor temporum et multa quæ commemorat in libro Illustrium Virorum, Varia igitur suadent, Vitam S. Lulli a Sigiberto conscriptam non fuisse. Facilius quidem fuit opinionem Mabillonianam refellere, quam in verum auctorem opusculi indagare: Hersveldensem tamen monachum aut Moguntinæ ecclesiæ clericum fuisse indicant verba, quæ num. 32 leguntur: Vivens paucorum, mortuus cunctorum pene aures et mentes occupavit. Nos enim ei jam vota facimus, jamque divinos propter Deum honores deferimus, jam solemnes ferias instituimus. Quæ postrema maxime verba Hersveldensi cœnobitæ optime conveniunt, quum et hodie istic annua festivitas S. Lulli celebris habeatur, sub nomine Lullus-fest. (d). Cæterum satis antiquam esse hanc Vitam ex eo suspicari licet, quod solum prioris translationis anno Christi 852 celebratæ mentionem faciat; neutiquam vero posterioris, quæ anno 1050 contigit: unde datur intelligere opusculum medio tempore conscriptum fuisse.

C
satis sincere
conscripta
sunt.

6 In laudatis Actis S. Lulli tria improbat Joan. Mabillon § 1: imprimis scriptionem fere excurrere in communes locos; quod non satis accurate videtur dictum, maxime si Vitam, prout typis edita fuit, spectemus. Hinc inde quidem brevia aliqua inspersa reperies elogia, quæ omnibus passim Sancti ejusdem conditionis convenire possunt; verum hæc talia sunt, ut in omnibus hujusmodi biographiis occurrant. Vita quidem manuscripta Erlangensis longiusculos habet sermones, et varia quibusdam ambagibus exaggerat: sed hac lectione usus non est Mabillon, ut patet ex fragmento § xxii allato, a quo illa omnia, quæ prolixam faciunt Erlangensem narrationem, absunt. Dicit dein idem scriptor Vitam sancti Lulli pauca facta commemorare; certe non omnia narrat, et quæ narrat, non sat enucleate refert Anonymus; sed pleræque biographiæ horum temporum id habent incommodi, ut ad ædificationem magis quam ad eruditionem et intimam rerum notitiam scriptæ, non omnia facta exhibeant. Demum loquitur Mabillon de fabularum admistione; nihil quidem mihi legenti occurrit, quod fabulam sapiat: omnia e genuinis fontibus videntur hausta, prout mecum, confido, judicabit lector. Vitam, qualis exstat in codice Erlangensi,

circum finem mutilo, edemus. Hujus tamen scripti Auctaria uncinis includemus, adjectis etiam in margine variantibus lectionibus editionis Lovaniensis: ita ut Vita Lovaniensis pura et integra proditura sit. Vita vero, de qua loquitur Mabillon § xxv, viz alicujus usus erit, cum in compendium contrahat, quæ in alia scriptione latius exponuntur. Opportunius igitur videtur compendiosam S. Lulli Vitam exhibere, quæ in Breviario Moguntino anni 1570 reperitur, quæque aliquam Sancti nostri imaginem exhibet.

D

7 Lullus apud Anglosaxones in Britannia natus, a primis annis Christum cum literis imbibit. Nam adhuc septennis cujusdam monasterii patribus commendatus, nihil omisit quod ad promerendam Dei gratiam pertinere posset. Corpus cum adolevisset, assidua edomans abstinentia spiritui subiciebat; in Sanctarum vero Scripturarum meditatione tanta diligentia versabatur, ut omnes in admirationem sui conjiceret. Fama autem eo tempore per Britanniam crebrescente de feliciter gestis rebus Bonifacii Moguntinæ urbis archiepiscopi, cui Lullus sanguine junctus erat, iisque in locis messum quidem uberrimam, at operariorum maximam esse penuriam, cœpit animo volvere, quomodo tam sancta et necessaria functione occupato opem ferre posset. Ita jam diaconatus gradum adeptus, ex superiorum suorum voluntate iter ad Bonifacium suscepit. Sic longo terra marique emenso itinere, Germaniam adiiit, cujus adventu Bonifacius mirifice est recreatus. Qui cum sanctissimæ ipsius conversationis, affluentis doctrinæ, flagrantisque in Deum animi certiora experimenta cepisset, invitum ad sacerdotii dignitatem provexit et lateri suo semper adhaerere voluit. Postquam autem diu prædicationi sedulo incubuisset, multisque aliis gravibus negotiis obeundis fidem et industriam suam probasset: Bonifacius jam in Frisiam iturus, illum, præsentem Pippino rege, successorem sibi in Moguntina sede constituit. Quam ille provinciam in decrepitam usque ætatem docendo, monendo, arguendo sancte et prudenter, tamquam boni patris haud degener filius, administravit. Tandem per spiritum cognoscens dormitionis suæ instare diem, vocato coepiscopo suo Alboino, viro valde religioso, injunxit, ut sacris prius celebratis mysteriis, se ad Heresfeldense monasterium præcederet. Ille sine mora sacrum perficiens, etsi toto corpore incolumis videretur et sanus, cum sacramentis Dominicis participasset, una cum Missa finivit et vitam. Nihil hoc casu motus Lullus, obitus sui prænuncium navi secum impositum, per Moganum in Heresfeldense cœnobium (prius a se extractum) advehens honorifice sepelivit. Ubi etiam morbo protinus correptus, archiepiscopatus sui anno trigesimo secundo, placida morte in Domino defunctus est. Corpus ibidem repositum, cum post sexagesimum annum e terra levaretur eo membrorum omnium decore ac vestium quoque nitore inventum est, ut illo ipso die exspirasse, ac sopore potius quam morte sepultus videretur.

Compendium vitæ S. Lulli.

E

F

§ II. S. Lulli patria, et vita monastica n Anglia exacta.

S. Lullus, ait Anonymus num. 1, apud Anglos Saxones, haud obscuro, ut fertur, loco edi-

S. Lullum Anglosaxo-
rum fuisse,

(a) Pertz Monum. hist., t. II, p. 365. — (b) Ap. Fabric. Biblioth. Eccles., p. 114. — (c) D'Achery Spicil., t. II, p.

768. — (d) Hoffmann Erdbeschreib., t. II, part. II, p. 1676.

tus

A tus est. *Patria Anglum fuisse Lullum, in dubium vocari non potest. Id imprimis testatur Othlonus in Vita S. Bonifacii lib. 1, cap. xxx (a)*: In provinciam patriamque suam mittens (*Bonifacius*) exinde tam foeminas quam viros religiosos, scientiaque varia imbutos plures venire fecit, suique laboris onus inter eos divisit. Inter quos erant praecipui viri: Burchardus et Lullus, Willibalt et Wunibalt frater ejus, Witte et Gregorius; foemina vero religiosa, matertera scilicet S. Lulli, nomine Chunihilt et filia ejus Berathgit... sed Chunihilt et filia ejus Berathgit valde erudita in liberali scientia, in Thuringorum regione constituebantur magistræ. *Hunc tamen narratum infrimat tum error Othloni dicentis Gregorium Anglum fuisse, dum Francus erat, tum narratio anonymi auctoris Vitæ S. Bonifacii (b), in qua dicitur, ut recte adnotat Mabillon: Elegit sibi (Bonifacius) quam plures medicos animarum: alios etenim ex gente sua, alios ex parte Franciæ, nonnullos etiam de finibus Hiberniæ, quatenus adessent sibi cooperatores in vineam Domini; ex quibus fuerunt hi: Wigbertus ex parte Anglorum, Beatus Gregorius ex nobili prosapia Francorum, Sturim vero (Sturmius) et Lul et Memgoz (Meringaudus), Willibaldus suusque germanus Winibaldus et alii quam plures, quorum nomina perlongum esset dinumerare per singula. Verum hæc sunt valde intricata: cum enim Wigbertum solum Anglum vocasset, pronum est concludere SS. Lullum, Willibaldum ejusque fratrem ad Angliam non pertinere. Cum dein Francis adnumerasset Gregorium, consequens erat, ut, siquidem dixerat operarios de finibus Hiberniæ accitos fuisse, reliquos omnes Hibernos vocaret: quo casu in manifestum incidisset errorem: constat enim Sturmiūm Noricum fuisse, ut habet ejus Vita ab Efigile quarto abbate Fuldensi conscripta; Willibaldum et Winibaldum ad Anglos pertinere late probavit Henschenius noster in Vita S. Richardi ad diem VII Februarii (c). Hinc judico nullius aut certe levis auctoritatis esse Anonymi Bonifaciani testimonium, utpote qui ignoraverit ad quam quisque gentem laudati viri pertinerint. Othlonus quoque cespitavit, quando Gregorium Angli accensuit; sed fortassis ille error tribui potest librarii vitio, qui incaute cæteris Anglis Francum hominem appinxerit.*

B C non vero Hibernum, probant epistola.

9 Cæterum S. Lullum Anglum fuisse manifestissime probant epistolæ Bonifacianæ: inter quas illa quæ ordine cxxiv ponitur in editione Stephani Alexandri Würdtwein (d). Istic Gutberchtus abbas ad Lullum episcopum scribit: Gratanter quidem munuscula tuæ charitatis suscepi, et eo gratantius, quo te hoc intimo devotionis affectu mittere cognovi, id est holosericam ad Reliquias beatæ memoriæ Bedæ magistri nostri, ob recordationem et illius venerationem destinasti. Et rectum quidem mihi videtur, ut tota gens ANGLORUM IN OMNIBUS PROVINCIIS, UBICUMQUE REPERTI SUNT gratias Deo referant, quia tam mirabilem virum.... Deus illis in sua natione donavit: ad ejus pedes nutritus hoc quod narro didici. *Videtur Gutberchtus ille abbas fuisse Wiremuthensis et Gerwiensis: Venerabilis autem Beda sepultus jacuit in Gerwiensi cœnobio usque ad episcopatum Eadmundi Dunelmensis (Durham), qui anno 1020 electus fuit, ut constat ex Actis Venerabilis Bedæ ad xxvii Maii (e). Gutberchtus igitur scriptor epistolæ citatæ, qui se abbatem dicit, præerat probabiliter monasteriis Wiremuthensi et Gerwiensi (Wiremuth*

and Jarrow) in diocesi Dunelmensi. Et quidem Monasticum Anglicanum novum (f) dicit anno 716 Huactberhtum quemdam (Simoni Dunelnensi Hwethbyrthum) præfuisse utrique cœnobio. Certe nomen istius abbatis optime quadrat cum Gutbercto nostro, ut unum eundemque esse dicamus. Neque obstat ratio temporis; id vero certum, epistolam non ante annum 754, quo Lullus noster pontificales infulas accepit, scribi potuisse, utpote missa desiderantissimo et suavissimo in Christi dilectione amico Lullo episcopo et omnium antistitum charissimo: sed hinc non aliud sequitur, quam quod per triginta octo annos Gutberchtus utrique cœnobio præfuerit, quod limites probabilitatis non excedit. Aliquid forsitan difficultatis quæri posset in eo, quod cum dicat in eadem epistola se sub protectione S. Pauli, patroni Gerwiensis ecclesiæ, jam quadraginta et tres annos vixisse, sequeretur monachum quinquennem ad regimen admotum fuisse; atque id etiam non adeo rarum est, ut exempla plurima citari non possint: quinimmo ex hisce verbis non plane sequitur Gutberchtum in alio quodam monasterio stipendia ante non meruisse. Unde satis certum fit hunc Gutberchtum cum Huactberhto aut Hwethyrtho unum eundemque fuisse. Ad rem nostram redeamus. Ad S. Lullum tamquam antiquum socium scribit quoque Hardulfus episcopus Rossensis (Rochester), epistola inter Bonifacianas cxvi (g), eumque tamquam antiquum socium salutatur: Veracium igitur sociorum inter alia amicabilem memorialisque mos esse dignoscitur, cum se, ob interjacentium terrarum spatia, seu provinciarum exterarum regiones, præsentialiter nequeunt invisere ac salutare, certe per suos fideles nuntios, sive etiam per litteras salutationis dirigere verba. Hujusmodi plura alia producere possemus, quæ monstrarent Lullum fuisse Anglum non vero Hibernum, ut habet lectio Lovaniensis in ejus Vita infra edenda.

10 Lullus, ait Anonymus num. 1, haud obscure, ut fertur, loco editus est genere nobilis. Quæ verba videntur indicare Anonymo non undecumque certam fuisse S. Lulli generis nobilitatem. Nihilominus, ejus gentem Chunihilde et Berathgit eruditus, ut habet Othlonus num. 8 citatus, in liberali scientia, et proin præstantioris cujusdam conditionis feminis, consanguinitas, similem sanguinis nobilitatem indicat. Hic addere liceat harum sanctimonialium sacramentorum conservatam exstare per imagines, altari S. Michaelis Ordorffensi impositas (h). Verum nullo, quod sciam idoneo testimonio firmatur, quod asserunt tum Anonymus num. 3, tum Breviarium Moguntinum supra citatum, Sanctum scilicet Lullum consanguinitatis linea proxime attigisse S. Bonifacium. Ast si hæc dubia sunt, longe certior est Sancti nostri monachatus. Ipse quidem epistola inter Bonifacianas xxv (i), inscripta Kanebadæ abbatissæ, dicit: Agnoscere cupimus Almitatis tuæ clementiam, quia te præ cæteris.... cingimus amore, quod.... ad Germanicas gentes transivimus, et quod in venerandi archiepiscopi Bonifacii MONASTICÆ CONVERSATIONIS regula suscepti, ipsiusque laboris adjuutores sumus, in quantum naturæ pauperculæ vilitas prævalet. Neque æstimandum est tum primum S. Lullum monasticam professum fuisse vitam, postquam Germaniam attigisset; exstat nempe epistola cxxiii (k), quæ monstrat jam in Angliā Lullum monachum fuisse. Et quoniam istius epistolæ, licet brevioris, sæpius recurrit mentio in decursu hujusce Commentarii, eandem hic integram exhibebo. Inscriptio est: San-

AUCTORE
J. V. H.

E

Monasticum
habitum induit

F

(a) Joan. Rer. Mogunt., t. I, p. 221. — (b) Act. SS. v. Junii, p. 482, n. 4. — (c) Act. SS. t. II Febr., p. 71, n. 15. — (d) Würdtwein Epist. S. Bonifacii, p. 310. Ser. LXXXIX. — (e) Act. SS. t. VI Maji, p. 723. — (f) T. I, p. 502. — (g)

Würdtwein, p. 300. Ser. LXXVII. — (h) Thuring. Sacra p. 26. — (i) Würdtwein, p. 81. Ser. LXXIV. — (k) Ibid., p. 309. Ser. LXXXVIII.

ctissimo

AUCTORE
J. V. H.

ctissimo ac venerabili episcopo Lullo servus servorum Dei (*Hereca abbas, ut videtur.*) visceralem in Domino salutem. *Dein incipit epistola*: Rogo te, o dilectissime frater, sicut optime in te credo, ut non immemor sis, sed semper sagacissima mente ad memoriam reducas antiquam amicitiam nostram, quam inter nos habuimus in Maldubia civitate, quando Eaba abbas in amabili charitate nutritiv, et hoc signum recordor, quod pro nomine vocavit te « Irtel, » idcirco salutem te Hereca abbas in salutatione sancta, et omnis congregatio, quæ in sua cœnobiali vita manet, quia dignos nos in memoriam habuisti tecum. Qui autem perseveraverit in pace usque in finem, hic salvus erit. Vale amabilis feliciter in ævum: meus dilectus, Deo electus, quia charitas pretium non habet. Hoc signum Hereca abbatem fecit. *Hinc liquet Lullum nostrum non a S. Bonifacio, ut dicit Hagiographica Butleriana Lovaniensis, sed priusquam in Germaniam trajiceret, habitum monasticum suscepisse.*

ante professionem Germanicam,
B

11 *Erroris probabiliter causa fuerit, quod in epistola ad Kanebadam citata, S. Lullus dicat se in venerandi Archiepiscopi monasticæ conversationis regula susceptum; ast hæc verba non facile de prima ad ordinem monasticum admissione interpretaver, quando coram habeo epistolam Herecæ abbatis, dicentis Lullum in monasterio nutritum fuisse sub Eaba, et traditionem satis antiquam apud Anonymum num. 1, quæ refert illum septennem in monasterium se contulisse. Videntur igitur hæc verba magis referenda esse ad contubernium, quod habuit Lullus cum S. Bonifacio, a cujus latere non discedebat, si fides habenda est Anonymo, num. 9: Beatum igitur Lullum manu apprehensum in medium deduxit; et respiciens ad multitudinem, quæ circumstabat: En, inquit, habetis virum mea sententia dignum, cui studiorum meorum (et) pro Christo certaminum hereditatem delegare possum. Hic mihi affinitate carnis junctus, sed vinculo spiritus multo est conjunctior, pro eo quod mecum conversatus multo tempore, certum et evidens mihi dederit spectaculum sanctitatis suæ et optimæ secundum euangelicam institutionem conversationis. Unde ego, haud dubius de vestro assensu, injungo ei pontificatum Moguntiacensem. Quæ verba consonant cum epistola xcv (a) inter Bonifacianos, in qua Theophylactas, diaconus Sedis Apostolicæ, Lullum vocat archidiaconum S. Bonifacii, cui fidelibus et lepidis ministrabat servitiis. Cum juxta cap. 1, de Off. Archidiacon. (1, 23): Archidiaconus esset vicarius episcopi in omnibus, et omnis cura de clero ad ipsum pertineret, manifestum fit S. Lullum debuisse quam proxime ad stare episcopo suo Bonifacio. Licet vero plures jam essent in uno episcopatu archidiaconi (b), in hisce tamen Germanicæ Ecclesiæ initis satis verisimile est, Bonifacio unicum fuisse archidiaconum Lullum cui partem non minimam sollicitudinis suæ pastoralis consideret.*

et quidem, uti, videtur,

12 *Ex allata epistola Herecæ abbatis habemus S. Lullum in Maldubia civitate, sub Eaba abbate nutritum fuisse. Mabillon in elogio S. Lulli § III dicit Maldubiense monasterium haud aliud videri quam Meldunenburgense seu Meldunense (Malmesbury). Est autem Malmesburense monasterium in Wiltonia (Wiltshire) situm, in antiqua apud Saxones Occidentales provincia; nomen a Maildolfo, fundatore, sortitum, ut narrat Gulielmus Malmesburenensis in Vita S. Aldhelmi ad xxv Maii, his*

(a) Würdtw., p. 265. Ser. cxlvii. — (b) Binterim. Denkwürd. t. I, p. 394 et 404. Cf. J. Mabillon Annal. Bened., t. I. Append. alt., p. 645. — (c) Act. SS., t. VI Maji, p. 79,

verbis (c): Cum jam majusculus a Cantia in West-Saxones remeasset, religionis habitum in Meldunensi accepit cœnobio, quod situm est in civitate, quæ antiquo vocabulo Mealduberi, et nunc Mealmesberi vocatur. Id quidam Meldun, qui alio nomine vocatur Meildulf, natione Scotus, eruditione philosophus, professione monachus, fecerat. *Loco nomen erat antiquis castellum Bladow seu Ingelborne, ut narrat idem Gulielmus in libro antiquitatum Meldunensis cœnobii, quem cito ex Monastico Anglico novo (d):* Meildulphus vitam eremiticam ducens sub castello de Bladow, quod Saxonice dicitur Ingelborne Castell; fuit autem constructum a quodam rege Britanno, nomine Dumwallo Molvicus. Civitas quondam ibi fuerat, quæ penitus destructa fuit ab alienigenis. Castellum se munitione custodivit, quod per multum tempus stetit sine habitatione propinqua. *Hanc ergo terram Leutherius seu Eleutherius Wintoniensis episcopus, cui ait, inditum est vocabulum Maildulfesburch. Aldelmo presbytero ad degendam regulariter vitam conferre largiri que dignatus est; ut habemus ex ejus charta loco citato num. 1, data juxta flumen Bladon VIII kalend. Septembris anno Incarnationis Dom. dclxxv. Hæc igitur civitas Maildulfesburch, Mealduberi, quam Venerabilibus Beda quoque lib. v, cap. xix Historiæ Ecclesiasticæ Angliæ Maildvi urbem seu Maildusi urbem appellat, optime quadrat cum Maldubia civitate, in qua nutritus fuit S. Lullus: huc etiam facit, quod sœminæ religiosæ, seu moniales, inter quas Chunihild Lulli matertera, probabiliter ex Saxonia Occidentali, S. Bonifacii natali solo, oriundæ essent; ut id quidem habemus de S. Lioba (e), quæ sub Tetta abbatisa, monasticam vitam professæ fuerat in Winburnensi cœnobio, comitatus Dorchesteriensis (Dorsetshire).*

13 *Remanet tamen aliquis scrupulus; scilicet in sæptis laudata epistola legitur S. Lullus in Maldubia nutritus sub Eaba abbate; nullus vero inter monasterii Malmesburenensis præsides, occurrit, qui id nominis præferat. Post Maildulfum sanctum eremitam, habemus S. Aldelmu, qui anno Domini 705 primus Shireburnensis Ecclesiæ episcopus factus, regimen cœnobii retinuit, rogatu fratrum, fortassis usque ad annum emortualem 709 (f), quo locum fecit Danieli, usque ad annum 747 abbati (g) Cum itaque Lullus, qui patriam anno 725 reliquerat, anno 786 vita excesserit, non alium potuit habere præceptorem quam Danielem abbatem: excluso autem Eaba, nutant reliqua omnia quæ ad Malmesburensem incolatum pertinent: quin et Hereca abbas, scriptor epistolæ, in catalogo abbatum Malmesburenium non reperitur. Etenim prædicto Danieli successit Aldelmu hujus nominis secundus, quem excepit Ethelardus, quamvis annus acceptæ dignitatis ignoretur, cum incertum sit, quo anno Aldelmu II cessarit. Rexit autem monasterium Ethelardus usque ad annum 780, quando ad episcopatum Wintoniensem promotus fuit: hic tandem sextus abbas successit Cuthbertus, sed incertum est tempus regiminis ejus; deinceps autem usque ad medium circiter sæculum decimum, lacunam patitur catalogus abbatum. Attamen cum dicta epistola, utpote ad Lullum jam episcopum missa, non ante annum 754 scripta fuerit, immo post annum octogesimum sæculi octavi data fuisse dici possit; locus Herecæ abbati facile inveniri potest. Eabam quoque interpolare licet; siquidem Monasticum Anglicanum novum loco citato dicat se ignorare quo anno Daniel regimen*

n. 1. — (d) T. I, p. 257, n. III. — (e) Act. SS. xxviii Septemb., p. 761. — (f) Act. SS., t. VI Maji, p. 78. Comment., n. 5. — (g) Mon. Anglic. nov., t. I, p. 255,

susceperit

A *susceperit, cum tamen certum sit S. Aldelmum ejus decessorem, anno 705 Shireburnensem episcopum, aliquamdiu in regimine perseverasse; en verba laudati Monastici latine reddita: Non ita certum est tempus ejus (Danielis) promotionis, ut certus est ejus successor Aldhelmus II anno 746. Verum, ut hęc sunt, cum, nullo nisi idoneo documento, duos abbates catalogo Malmesburensi intercalare non audeamus, malumus difficultatem, quam neque in librarii incuriositatem aut inscitiam rejicere volumus, utcumque enotare, dicendo Eabam et Herecam fuisse binomines pro more istius temporis et gentis suę. Ut enim taceam S. Bonifacium, qui ante Wynfrithus fuerat, et S. Willibrordum, qui deinde Clemens dictus fuit, quia hęc nomina in exteris regionibus ab alienigenis acceperunt, in ipsa Anglia plures fuerunt binomines: sic S. Lioba seu Leobgytha aliud habebat nomen, Trutghebam (a), Heaburg dicitur cognomento fuisse Bugge epistola xxx (b) et Trecea diaconus ad Lullum episcopatus infula fulgentem scribens rogat ut illum cum sua familia suscipiat, qui, ait, proprio dicor nomine Aldbercht: epistola cxxviii (c). Hęc exempla sufficiunt, ad ostendendum varios tunc fuisse in Anglia, qui duplici nomine insigniti erant. Nolo enim hic in exemplum adducere ipsum Lullum nostrum, qui in Herecę abbatis epistola vocatur Irtel; nam illam appellationem joculari censeo, quę limites domesticę consuetudinis non excessit; etenim si hęc vox vere esset cognomen, proinde æque notum ac ipsum nomen, quomodo in signum adduci posset apicitizę, quam temporis diuturnitas obliterare non potuit? Hoc signum recordor, quod pro nomine vocavit te Irtel. Erravit itaque Adrianus Baillet, quando dicit illud fuisse unicum Lulli nomen ante episcopatum: exstant enim varię epistolę inter Bonifacianas, in quibus qua monachus, qua diaconus, qua presbyter una voce Lullus vocatur (d).*

quin aliud incoluerit.

B *14 Butleriana Hagiographia Lovaniensis dicit S. Lullum a monasterio Malmesburensi ad Geruensiense transiisse, atque istuc nactum fuisse Vener. Bedam magistrum. Conjecturam non aliunde desumptam puto quam ex epistola cxxiv inter Bonifacianas (e) qua Guberchtus discipulus Beda presbyteri dicit se suscipere ejus munuscula, et eo, inquit, gratantius, quo te hęc intimo devotionis affectu mittere cognovi, id est holosericam ad Reliquias beatę memorię Beda magistri nostri, ob recordationem et illius venerationem destinasti. Hęc quidem probant forsitan S. Lullo de facie notum fuisse Ven. Bedam, cum agatur de ejus recordatione et veneratione, sed nullatenus implicat illum sub ejus disciplina aliquando vixisse: quod neque important verba quę sequuntur Beda magistri nostri; optimam certe interpretationem patiuntur, sive intelligamus Guberchtum de se solo locutum fuisse, quando usurpat pluralem numerum, sive illo sensu dicamus Bedam fuisse communem magistrum, quatenus non solum voce pręsentes, sed scriptis quoque absentes instruxerit. Atque hoc quidem sensu intelligendum esse Guberchtum, declarant sequentia, in quibus gloriatur se ad pedes ejus nutritum fuisse, et proinde probabilem testem esse ejus scientię atque virtutis. Si itaque S. Lullus educatus quoque fuisse sub disciplina tanti magistri, multo fortius strinxisset Guberchtus encomii sui argumentum dicendo ipsum S. Lullum fuisse nutritum ad pedes tanti doctoris, ipsum fuisse testem et eruditionis et sanctimonię ejus. Pręterea Malmesburensis asceterium sua non*

carebat schola, illaque insigni; etenim illam rezerat S. Aldelmus, ad quem currebatur, ait Wilhelmus Malmesburensis in ejus Vita ad xxv Maji (f), totis semitis; his vitę sanctimoniam, illis litterarum scientiam desiderantibus. De se ipse ibidem testatur (g):

Primus ego in patriam mecum (modo vita su-
Aonio rediens deducam vertice musas. [persit,)

Ejusdem monasterii incola tunc erat Daniel, postea Wintoniensis episcopus, cujus doctrinam tanti faciebat S. Bonifacius, ut illum prę ceteris consuleret. Confer epistolas Bonifacianas XII, XIII et XIV (h). Non est porro verisimile ut schola tantis magistris illustrata nullos habuerit tantorum doctorum hæredes, atque uno ictu conciderit, tunc quando Lullus noster pauculos post annos illam incoluit. Expungendus itaque videtur ejus sub Beda doctore in Geruensi monasterio incolatus.

15 Eadem Hagiographia asserit S. Lullum a S. Bonifacio ordinatum fuisse diaconum: quam opinionem sub judice pendentem relinquunt Joannes Mabillon in elogio § v et Hadrianus Baillet. Neque immerito: longe enim probabilius Lullum nostrum jam diaconum in Germaniam migrasse. Testatur id imprimis auctarium Erlangense num. 4: Lullo adhuc in monasterio constituto, cum jam diaconus esset ordinatus, nobilis quędam flamma exarsit: cui consonat Breviarium Moguntinum in lectionibus allatis num. 7. Traditionem ecclesię Moguntinę confirmat Vitę uterque textus num. 3: Multos quorum spectatam habebat fidem et exuberans tam faciendę quam scientię spiritualis flumen exinde in opus Euangelii evocavit (Bonifacius). Tales certe volebat adiutores S. Bonifacius, qui non instrui deberent, sed alios instruere possent, viros religiosos, ait Othlonus in vita S. Bonifacii lib. I, § xxx (i), scientięque varia imbutos plures venire fecit, sui que laboris onus inter eos divisit. Inter quos erant pręcipui viri Burchardus et Lullus, etc. Hęc verba adultam juventutem Lulli designant, illamque quę apta foret diaconatui suscipiendo, cui sufficiebat in Anglia illa tempestate ætas octodecim annorum, ut probat Ven. Bedę exemplum de se ipso testantis (k): Nono decimo vitę meę anno diaconatum, tricesimo gradum presbyteratus, utrumque per ministerium reverendissimi episcopi Joannis, jubente Ceolfrido abbate, suscepi.

§ III. Gesta S. Lulli in Germania ante episcopatum.

Cointius ad annum Christi 724 § XII (l) S. Lullum, quia, ait, ad annum usque septingentesimum octogesimum septimum vixit, ad Bonifacium ante pontificatum Gregorii Tertii venisse non credimus. Hic Gregorius xv kalendas Martii anni 731 pontificatum adeptus est: Mabillon in Annalibus suis sub anno Christi 727, lib. xx § LXXX (m) dubitat de tempore adventus S. Lulli in Germaniam, dicens: In eorum (sociorum S. Wigberti) numero videntur fuisse Lullus... An vero eorum adventus in Germaniam hoc anno contigerit, an paullo inferius, postquam scilicet Bonifacius a Gregorio Tertio archiepiscopus creatus est, res mihi videtur merrę conjecturę; nam quod Bonifacius in prædicta Wiethberti epistola archiepi-

AUCTORE
J. V. H.

Diaconatum
ante Germa-
nicam pro-
fectionem
suscepit.

E

F

Statuitur
epocha ad-
ventus

(a) Act. SS., t. VII Septemb., p. 730, n. 12. — (b) Würdtw., p. 73. Ser. xxxviii. — (c) Ibid., p. 304. Ser. lxxix. — (d) Cfr. epist. xxxv, lxxxv et c. Würdtw., p. 81, 245 et 271. Ser. v, cxlv et iv. — (e) Würdtw., p. 310. Ser. lxxxix. — (f) Act.

SS., t. VI Maji, p. 81, n. 10. — (g) Ibid., p. 79, n. 2. — (h) Würdtw., p. 30 et seqq. Ser. iii, lxxvii. — (i) Joan. Rer. Mogunt., t. I, p. 221. — (k) Act. SS., t. VI Maji, p. 721, n. 4. — (l) Annal. Eccl. Fr., t. V, p. 708. — (m) T. II, p. 75.

AUCTORE
J. V. H.

scopus vocatur, id non evincit eum jam Moguntinae sedi signanter impositum fuisse: cum archiepiscopus dictus sit nonnumquam ab ipsius ordinatione episcopali a Gregorio II facta: quo titulo eum honestat Daniel Wentanus antistes in responsione ad ejus epistolam tertiam (a). (ep. XIII.) Temperavit itaque quam in elogio S. Lulli § IV emiserat sententiam, illum circa annum 732 in Germaniam advenisse. Hanc postremam sententiam amplectuntur Baillet et Butleri editio Lovaniensis. Multo mihi probabilius videtur S. Lulli iter Germanicum cum anno circiter vigesimo quinto octavi saeculi conjungendum esse, quam ut illud usque ad pontificatum Gregorii Tertii et proinde post annum 731 rejiciamus. Venit enim in Germaniam S. Lullus cum S. Burchardo, ut habemus ex Othlono citato supra num. 8. Jam vero Burchardum Germanicas regiones adisse, etiamnum superstite Gregorio II, id est, ante annum 731 monstrarunt Nostri in Commentario praevio in ejus Vitam (b) ad XIV Octobris, ita ut necesse non sit eorum hic argumenta repetere. Lullum Burchardo socium peregrinationis fuisse, monstrat quoque epistola ad Kanebadam abbatissam in Anglia, inter Bonifacianas XXXV (c). Hae enim litteris, quibus praefixa notae initiales Den. et L. et B., id est, ut interpretor, Denwaldus, Lullus et Burchardus, quibus solis litterae initiales conveniunt, gratias agunt quod per illam ad Germanicas gentes transierint. De Lullo quidem non potest esse dubium, cum in consequentibus dicatur: Ego Lul et pater noster, scilicet S. Bonifacius. Porro sufficit refutasse quae Cointius contra assignatam epocham objicit: Burchardus, ait, cum Bonifacii disciplinae se tradidit, erat jam presbyter; hoc quoque fatentur Nostri ad ejus Vitam (d): Vixitque ad annum usque Christi DCCXCI. Haec constant ex ejus Vita, quam Egilwardus monachus duobus libris conscripsit. Immo constat ex coevo S. Liudgero in Vita S. Gregorii Trajectensis (e), ante S. Bonifacium, proinde ante annum 754 obiisse S. Burchardum: unde ruit machina decrepita ejus aetati inaedificata. Monstrarunt etiam Nostri non magni momenti esse alteram objectionem Cointianam (f), quia scilicet nihil de Burchardo legitur, ex quo venit in conspectum Bonifacii, donec idem Bonifacius Pippinum majorem-domus adiit, Childerico jam rege, id est anno Christi 743. Hanc enim assertionem falsam esse, late demonstrat commentator Vitae S. Burchardi, Jacobus Bueus.

17 In S. Lullo ipse fatetur Cointius minorem esse difficultatem: unum itaque profert, quod vitam usque ad annum Christi 786 produxerit. Quid vero in hac hypothesi obstet communiore sententiae, qua asseritur S. Lullum sub pontificatu Gregorii II in Germaniam venisse, plane non video: scimus ex ejus ad S. Gregorium Trajectensem seu Ultrajectinum epistola, inter Bonifacianas CIII (g), illum Gregorio natu minorem, ast non multum, ut infra videbimus num. 34. fuisse: Gregorius autem natus erat anno Christi 704, ut probant Nostri in ejus Vita (h). Quid igitur obesse potest quominus Lullus et usque ad dictum annum vixerit, et tamen in Germaniam, Gregorio II Romanam regente Ecclesiam, advenerit? Demus illum viginti annos natum et jam diaconum Bonifacium convenisse, potuit certe in illa aetate non contemnenda exhibere ministeria, et levioribus quasi obsequiis praeludere apostolicis laboribus. Certum quoque est non solum Othlonum, sed coevum etiam Vitae scriptorem Willibaldum pontificatus Gregorii

II illigare adventum quorundam ex Anglia adjutorum (i), inter quos ab Othlono post Burchardum primus legitur Lullus noster. Servanda igitur est sententia, quam indicavit nobis antiquitas, quae rectissime componi potest cum reliquis documentis coaevis, quam suadet etiam nobis ipse progressus Religionis Christianae in Germania: verisimile enim non videtur, ut S. Bonifacius, anno 723 episcopus, cum omnia fidei Catholicae prosperarent, exspectarit novem annis, antequam sociis Angli annueret, ut venirent et adjuverent illum. Quare, licet pontificatus Gregorii II usque ad initium anni 731 excurrat, maluerunt tamen nostri Majores adventum S. Lulli et sociorum cum anno 725 conjungere, rati nihil antiquius habuisse Bonifacium pridie kal. Decembris anno ejusdem saeculi XXIII episcopum consecratum, quam ut inter cives suos laborem apostolicum partiretur. Haec puto sufficiunt, ut quam mutuati sumus ex Commentario praevio Vitae S. Burchardi, sententiam, solide defendamus.

18 S. Lullus cum ad S. Bonifacium anno circiter vigesimo quinto saeculi octavi appulit, vix annum aetatis vigesimum excedere potuit, utpote Gregorio Ultrajectino, qui anno ejusdem saeculi quarto natus erat, junior, ut ipse fatetur epistola inter Bonifacianas CIII (h). Hinc constat illum saltem per decennium in diaconatus gradu ministrasse. Pro more igitur illorum temporum, qui annos XXX pro presbyteratu requirebat, circa annum 735 sacerdotium adeptus est. Ad tempora itaque, quibus diaconali munere fungebatur, revocandae sunt illae epistolae, inter Bonifacianas, in quibus ab aliis minister vocatur, aut illo se nomine ipse subscribit. Talis est centesima prima (l), inscripta: Reverendissimo fratri Dealuno, jam dudum magistro, Lul indignus diaconus, sine praerogativa meritorum diaconatus officio fungens. Utrum postquam se dixerit diaconum, per verba sine praerogativa meritorum diaconatus officio fungens, insinuare voluerit aliquid speciale, scilicet fuisse S. Bonifacii archidiaconum, ut infra videbimus, inutile est hic inquirere. Postquam Dealuni precibus se commendasset, dicit: Vilium munusculorum transmissio seculam istam comitatur non tam digna quam devota mente directa. Mos erat illorum temporum, ut passim videre est in Bonifacianis epistolis, mittere munuscula in signum amicitiae, quare et leviuscula plerumque erant. Hic vasa fictilia fuisse videntur, si conjectare licet ex versibus epistolae subjectis. Sed vicissim petit, ut ad illum Aldhelmi episcopi aliqua opuscula seu prosarum seu metrorum aut rhythmicorum dirigere dignetur, ad consolationem peregrinationis suae et ob memoriam beati antistitis. Quam habet hic Lullus de B. Aldelmo memoriam, referenda non est ad notitiam personalem sancti antistitis, quum quadriennis esset, illo moriente, sed quia monachus Malmesburensis, ab Aldelmi discipulis eruditus, saepius ejus laudes audiverat ex ore ipsius Dealuni.

19 Altera epistola, quae est CII (m), est directa ad ipsum Lullum: Claro atque carissimo Dei ministro Lulle, Ingalice indignus presbyter tuus, tamen per omnia devotus famulus. Gratias agit pro litteris et munusculis, ac dein consolatur illum in tribulatione constitutum, precesque tum suas, tum totius congregationis seu monasterii promittit: demum offert illi minima munuscula, id est, ait, quatuor cultellos nostra consuetudine factos et calaministrum argenteum et mappam unam. Joannes Lingard in suo libro de Antiquitatibus Ecclesiae An-

(a) Würdtw., p. 35. Ser. in notis. — (b) Act. SS., t. VI Octob., p. 559, n. 7. — (c) Würdtw., p. 81. Ser. v. — (d) T. VI Octob., p. 560, n. 9. — (e) Act. SS., t. V Aug., p. 258, n. 14. — (f) T. VI Octob., p. 559, n. 8. — (g) Würdtw.,

p. 274. Ser. XLV. — (h) Act. SS., t. V August., p. 247, n. 31. — (i) Act. SS. v. Junii, p. 467, p. 37. — (k) Würdtw., p. 274. Ser. XLV. — (l) Ibid., p. 271. Ser. IV. — (m) Ibid., p. 272. Ser. XXXIX.

A *glosaxonica cap. IV (a)*, monstrat antiquos monachos in Anglia variis officii vacasse, nec ipsos quandoque episcopos dedignatos fuisse hujusmodi artibus manuum admovere. *Ingalices opera probabilius confectus fuerit calamister, quem cultellis adjungit. Ne tamen menti tuae lector, dum calamistrum legis, obversetur acus illa ferrea, qua capilli crispantur; tali nempe instrumento non utebantur sanctissimi illius temporis clerici et monachi, quibus tonsura caesariem tantum non omnem abradebat; sed calamistrum intellige fistulam (confer Facciolati), quae ad bibendum adhiberi poterat, qua aurea adhuc hodie dum utuntur Romani Pontifices ad sacrum sanguinem in Missae sacrificio hauriendum. Quid vero Mappa hic signet, difficile est indagatu, cum omne panni genus ad multiplices usus indicare possit. Ingalices epistolam sequitur CII (b), quae est inscripta; Sorori in Christo carissimae Leobythae, Lullus exiguus servus, auctoritate Domini Bonifacii discipulorum. Sed videtur haec epistola ad tempus episcopatus ejus magis pertinere, tum quia auctoritatem inducit discipulorum S. Bonifacii, tum maxime quia liberalem illi operam promittit in omnibus necessitatibus, quas rogat sibi indicari per Gundwinum diaconum: et quoniam petit, ut Lioba eidem suggerat, ut in laboribus suis non lassescat, quia valde rarus est, qui tribulationes suas secum participare velit, existimo hanc aptissime convenire controversiae, quae postmodum exorta est inter SS. Lullum et Sturmium, de qua latius infra erit agendum.*

videtur retinuisse;

B *20 Quamvis epistola ad Dealunum, et altera Ingalices, Lullum diaconum designat; non tamen liquido constat, eas propterea ante annum 735, quo putamus illum presbyterum ordinatum fuisse, scriptas esse. Certum enim est, illum licet presbyterum, tamen archidiaconatus officium procurasse ac retinuisse, donec a magistro suo Bonifacio episcopus Moguntius constitutus fuerit. Hoc praeter ceteris monstrat epistola sua Theophylactas, Romanae Ecclesiae et ipse diaconus, inter Bonifacianas XCV, sequentibus verbis (c): Quaesumus vestram a Deo ambrosiam bonitatem, ut sanctissimum nimisque sibi dilectum Lullum benedictum archidiaconum vestrum, charissimum atque dilectissimum sodalem et fratrem nostrum, omnibus modis fovere propter Deum et nostrae pusillitatis amicitiam commendatum habere dignemini. Nostra est scilicet in eo rata dilectio, pro eo quod vestrae almae paternitati magnis decoratae infulus, fidelibus ac lepidis ministrat servitiis; et ob hoc poplite itidem flexo vestram deprecamur togatam prudentiam, ut eum multo amplius talionem habere non dedignemini. Certum omnino mihi est, Theophylactam, quem Joannes Mabillon § v avunculum S. Lulli suspicatur, hic petere pro cliente suo pontificalis infulus; quid enim talionis rependi posset archidiacono, seu secundae ab episcopo dignitati, nisi ut aliquando primariam cathedram conscenderet, et quidem Moguntinam: noluisse sane Bonifacius Lullo suo privari. Hanc epistolam scriptam suspicor, anno Christi 748, quo Zacharias Pontifex S. Bonifacio potestatem fecit eligendi et consecrandi sui successoris, epistola LXXXII (d). Tunc recte petebat Theophylactas, ut Lullum, archidiaconum suum, omnibus modis Bonifacius fovere et commendatum habere dignaretur. Enimvero illo jam anno scilicet 748, presbyterum fuisse Lullum nullus puto in*

controversiam facile vocabit; id saltem constat eundem triennio post, quum anno 751 Romam venit, presbyterum vocari, ut habemus ex epistolis LXXXVI et LXXXVII (e) a Sancto Bonifacio scriptis.

21 Haec abunde monstrant S. Lullum fuisse praecipuum episcopi ministrum, et omnium etiam secretorum participem, uti habemus ex ejus ad Zachariam Papam legatione. Hinc recte concludit Würdtwein (f) Lullum ordinarium comitem Sancti Bonifacii omnibus conciliis ab illo celebratis interfuisse. Quorum primum contendunt idem Würdtwein loco citato, Herzheim (g), Antonius Joseph Binterim (h) celebratum fuisse in Bajoaria anno Christi 740. Alii e contrario, inter quos Antonius Pagi (i) et Joannes Dominicus Mansi (k) eminent, volunt hoc Bavaricum concilium in annum XLII aut etiam XLIII saeculi octavi prorogandum esse. Mihi quidem videtur a priorum sententia non esse recedendum propter rationes ab Antonio Pagi et Joanne Dominico Mansi allatas, quas optime diluit Joseph Harzheim loco citato, Praecipui argumenti loco mihi est epistola Gregorii Papae III inter Bonifacianas XLVI (l), data IV Kal. Novembris, imperante piissimo Augusto Leone, imperii ejus anno XXIII sed et Constantino magno imperatore, ejus filio anno XX, Indictione VIII, id est anno aerae vulgaris 739. In hac autem epistola pontifex confirmat divisionem Bajoariae in quatuor parochias seu dioceses, et ordinationem trium episcoporum, quibus singulae parochiae committerentur, Vivilo seu Vivilone jam existente episcopo Passaviensi. His subjungit: De concilio vero, ut juxta ripam Danubii debeas celebrare nostra vice, praecipimus fraternitati tuae apostolica auctoritate te ibidem praesentari. Habemus hic praecceptum apostolicum, cui profecto refragatus non fuerit S. Bonifacius, in omnibus observantissimus Sedis apostolicae. Neque obijciatur Carolus Martellus, quasi illo vivente synodi celebrari non potuerint: haec enim ad Francos Austrasios spectant, nec ipsa quidem vitio vertenda sunt Carolo, ut late monstravit Henschenius noster in Commentario praevio ad Vitam S. Eucherii Aurelianensis ad diem XX Februarii §§ III, IV et V (m), quem dein secuti sunt Carolus le Coite ad annum 741 § XXXVIII et JJ. Raepsaet in Vindictis Caroli Martelli (n). Crederem potius omissas fuisse synodos propter intestina bella, quae Austrasiam diu perturbarunt, et ex quibus nascebatur sponte sua ingens disciplinae ecclesasticae relaxatio.

22 Ceterum huic concilio primo Germanico praeter episcopos Bajoariae, adfuerunt quoque illi episcopi Alemanniae, ad quos directa fuit epistola Gregorii III, scilicet Wiggo Augustanus, Luido Spirensis; quibus adjungendus esset Ridoltus seu Rudolfus II Constantiensis, nisi eodem anno e vita migrasset (o). Dubitant quidem de Alemannicorum episcoporum praesentia Joseph Harzheim et Antonius Joseph Binterim loco citato; sed non video, ex qua ratione: nam idem habemus fundamentum ac pro concilio, scilicet epistolam Gregorii III: quemadmodum igitur ex epistola XLVI concludimus concilium aliquod anno Christi 740 fuisse celebratum in Bavaria, ita quoque ex epistola XLV ejusdem Pontificis dicendum est adfuisse episcopos ex Alemannia. Omisimus consulto nomen Adae seu Ethonis Argenteratensis episcopi, quia deest in optimis codicibus. Non est opus hic reliquas synodos a S. Bonifacio celebratas recensere, quibusque putamus Lullum nostrum tamquam

AUCTORE
J. V. H.

S. Bonifacio
adjutor fuit

E

F
in conciliis
celebratis:

(a) Ant. de l'Egl. Anglo-Sax., p. 179. Ed. Gall. — (b) Würdtw., p. 273. Ser. XLVI. — (c) Ibid. p. 265. Ser. CXLVII. — (d) Ibid., p. 240. Ser. CXL. — (e) Ibid., p. 246 et 257. Ser. CXXI et CXXII. — (f) Epist. Bonif., p. 101. — (g) Conc. Germ., t. I, p. 32 et 342. — (h) Pragmatische Geschicht.

der Deutschen Concilien, t. II, p. 17. — (i) Crit. Baron. ad an. DCCXLII, § VII. — (k) Suppl. Conc., t. I, p. 551. — (l) Würdtw., p. 99. Ser. CXXX. — (m) Act. SS., t. III Feb., p. 211. — (n) Op., t. I, p. 287. — (o) Trudp. Neugart. Episc. Constant., p. 74.

AUCTORE
J. V. H.

individuum socium et archidiaconum episcopi sui interfuisse; cum nullæ in iis difficultates occurrant, quas laudati scriptores non solverint. Unum hic adnotare liceat, nos plene consentire cum Cl. Binterim interpretante dictum Willibaldi in Vita S. Bonifacii ad v Junii (a): Convenientibus in unum episcopis et presbyteris, diaconibus et clericis, omnique gradu ecclesiastico, quos inclytæ recordationis Karolomanus dux sub regni sui imperio accersere fecit, quintum synodale factum est concilium. Hoc quintum concilium non est, ut insinuat Harzheim (b), Suessionensis synodus anno 744 celebrata; neque ut vult Joannes Mansi (c), Germanica anni 747: utrumque enim refertur ad solum Pipinum, nulla de Carolomanno facta mentione, ut patet ex præmio Suessionensi (d), et ex epistola Zachariæ Papæ inter Bonifacianas LXXIV (e). Alia igitur synodus quaerenda est, quæ sub Carolomanno celebrata fuerit: neque alia nobis occurrit, quam Germanica incerti loci, anni 742 et Leptinensis anni sequentis. Censemus autem Willibaldum hic præcipue Germanicam indigitare, quia in illa synodo nobis videntur concurrere notæ in textu Willibaldino indicatæ. Convenerunt omnes episcopi cum presbyteris in regno Carolomanni constituti, et quidem ut consilium darent, quomodo lex Dei et ecclesiastica religio recuperaretur, quæ in diebus præteritorum principum dissipata corruebat, et qualiter populus Christianus ad salutem animæ pervenire posset, et, per falsos sacerdotes deceptus, non periret. Ita concilium Germanicum. In Willibaldo vero, narratis iis quæ quatuor concilia œcumenica prima effecerant in damnandis Ario, Macedonio, Nestorio et Eutychete, additur: Ita apud Franciam, omni funditus eradicata hæreticorum perfidia et extirpata iniquorum conjuratione, legis divinæ augebantur incrementa et synodales generalium conciliorum canones recipiebantur. Quod itaque quintum concilium appellat, non adeo ordinem celebratarum a Bonifacio synodorum indicat, quam comparationem quamdam hujus Germanicæ synodi cum quatuor conciliis œcumenicis, Nicæno, Constantinopolitano, Ephesino et Chalcedonensi.

et in legationibus obviandis.

B

23 Jam diximus num. 21, S. Lullum ad Zachariam Papam legatione functum fuisse. Agebatur in illa de rebus maximi momenti, quas ne litteris quidem committere voluit S. Bonifacius. Scribens enim ad Pontificem, hæc habet epistola LXXXVI (f): Paternæ pietatis vestræ sanctitatem subnixis precibus obsecro, ut hunc presbyterum meum, portitorem litterarum mearum, nomine Lul, grato animo clementer suscipiatis. Habet enim secreta quædam, quæ soli pietati vestræ profiteri debet; quædam viva voce vobis dicere, quædam per litteras notata ostendere, de quibusdam necessitatibus meis inquirere et interrogare, et mihi paternitatis vestræ responsum et consilium ex auctoritate Sancti Petri, principis Apostolorum, ad solatium senectutis repræsentare, ut his omnibus auditis et consideratis, si quæ sint, quæ vobis placeant facta, adaugere studeam; si autem quid, ut timendum est, displiceat, et præcepto apostolatus vestri vel indulgentiam merear, vel dignam pœnitentiam persolvam. Hæc missio contigit anno Christi 751, ut habemus ex epistola responsoria Zachariæ, data pridie nonas Novembris, imperante Domino piissimo Augusto Constantino a Deo coronato magno imperatore anno xxxii, imperii ejus (scilicet a morte patris Leonis Isaurici)

(a) Act. SS., t. I, Junii, p. 468, n. 44. — (b) T. I Conc. Germ., p. 345. — (c) Suppl. Conc., t. I, p. 557. — (d) Harzheim l. c., p. 57. — (e) Würdtw., p. 202, Ser. cxxxix. — (f) Ibid., p. 246, Ser. cxli. — (g) Thes. Monument., t. IV.

anno undecimo, Indictione quinta. Eadem legatione obtentum dicitur privilegium amplissimum pro monasterio Fuldensi, quod S. Bonifacius fundaverat. Sed de hoc privilegio aptius agitur infra, quando de controversia inter SS. Lullum et Sturmium tractatus recurret, § VI. Ex hactenus dictis patet operosissimam fuisse S. Lulli vitam, ac proinde nullam mereri fidem fragmentum Chronici apud Canisium (g), in quo narratur Sanctum nostrum in vico Bavarico, Iminster, gloriosis operibus intrepidum permansisse: quod quidem Annus Benedictinus, ab Egidio Ranbeck conscriptus (h), calculo suo approbat; sed Lullo nostro neque tempus, neque occasio fuit, ut simile otium sibi crearet. Si igitur certo constaret Ilmensis comobii fundatorem fuisse Sanctum quempiam Lullum, homonymum quemdam fuisse dicendum foret.

§ IV. Agente S. Bonifacio, creatur S. Lullus archiepiscopus Moguntinus.

S Bonifacio, ait Serarius (i), successisse Redgerum refert Bedana epitome. Sed historiae, libri, catalogi, martyrologia et breviaria omnia reclamant. Nec de Redgero ulla post S. Bonifacium mentio; sed B. Lullum successorem clamant omnia. Abunde præterea refutabitur hæc sive fabula, sive librarii cujusdam oscitantia, per totam rei gestæ seriem. Jam anno 742 S. Bonifacius epistola L (k), petierat a Zacharia Papa, ut sibi successorem deligere posset; hæc enim habet citata epistola: Ut auctoritatis vestræ licentia sit, ut eum consilio servorum Dei, de ista electione (successoris sui in sede Moguntina) faciam quod nobis in commune, pro Deo et pro Ecclesiæ utilitate vel fructu spiritali et defensione religionis optimum esse videatur, ut consensum vestrum habeam facere, quod optimum esse mihi inspirare dignetur Deus: quia hoc non videtur posse fieri, si contrarius princeps fuerit. Huic petitioni respondet Zachariæ epistola sequenti, data kalend. Aprilis imperante... Constantino... anno xxiv imperii ejus (l): Quod autem tibi successorem constituere petisti, ut, te vivente, in tuo loco eligatur episcopus: hoc nulla ratione concedi patimur: quia contra omnem ecclesiasticam regulam vel instituta Patrum esse monstratur; sed volumus ut tibi ministret et sit in Euangelio adjutor, dicente Apostolo: « Si quis bene ministraverit, gradum sibi bonum acquirat. » Nimis enim reprehensibile ac detestabile esse manifestum est, ut, te vivente, tibi alium substituamus... Sin autem et eundem divina voluerit clementia post tui diem transitus superesse, si eum aptum cognoveris et in tua voluntate fuerit definitum, ea hora, qua te de præsentis sæculo migraturum cognoveris, præsentibus cunctis, tibi successorem designa, ut huc veniat ordinandus: quod nulli alii concedi patimur, quod tibi, charitate cogente, largiri censuimus.

25 Videtur S. Bonifacius eandem gratiam flagitasse per S. Burchardum, discipulum suum, circa initium anni 748: nam idem pontifex litteris datis kalendis Maji imperante... Constantino... anno xxix... indictione prima, inter Bonifacianas LXXXII (m), concedit tandem, quod tam ardentem postulave-

v. 751. — (h) Calend. Annal. Benedict., t. IV, p. 129. — (i) Johan. Ref. Mog., t. I, p. 371. — (k) Würdtw., p. 109, Ser. cxxxii. — (l) Cfr. Würdtw. not. p. 116. — (m) Würdtw., p. 240, Ser. cxli.

D

E
S. Bonifacius a Papa obtinet potestatem

F

substituendi sibi successoris;

rat,

A rat. Petisti, inquit Zacharias, ut cum nostro consultu pro superveniente tibi senectute et plena dierum ætate, atque imbecillitate corporis, ut si invenire poteris alium in eadem sedem, in qua præes, pro tui persona debeas collocare; tu vero, charissime, legatus et missus esse, ut fuisti, sedis apostolicæ. Nos vero, adjutore Deo, consilium præbemus tuæ reverendæ sanctitati, ut pro salute animarum rationabilium, fautores Christo, sedem, quam obtines, Sanctæ Moguntinæ Ecclesiæ nequaquam relinquant, ut impleatur in te Dominicum præceptum: « Qui perseveravit usque » in finem, hic salvus erit. » Sin vero, si Dominus dederit juxta tuam petitionem hominem perfectum, qui possit sollicitudinem habere et curam pro salute animarum, pro tui persona illum ordinabis episcopum; eritque in Euangelio tibi credito et ministerio Christi portando, in omni loco requirens et confortans Ecclesiam Dei. *Ex hisce aliisque supra citatis litteris liquet S. Bonifacium in animo non habuisse, statim Moguntinam cathedram relinquere, sed tunc solum, quando exegisset id Ecclesiæ utilitas: mirum itaque videri non debet consilium illud in alium annum rejectum fuisse. Est quoque animadversione dignum penes Bonifacium mansisse legati titulum et dignitatem, quæ praeinde, moriente illo, extincta est.*

quare per
Fulradum
solicitat

B 26 Jam in litteris supra citatis num. 24 expresserat timorem suum Bonifacius, ne electio successoris gravissimas difficultates pateretur, si contrarius princeps fuerit: ad hoc malum averendum epistolam direxit ad Sanctum Fulradum, abbatem S. Dionysii, et archicapellanum Pippini regis (a), ut ipse qui apud Zachariam Papam cum S. Burchardo Wirceburgensi legatione, qua regium nomen Pippino majori domus petebatur, functus fuerat, nunc apud regem intercederet in causa electionis sui successoris et in Germanica Ecclesia rite constituenda. En epistola: Fraternali dilectionis tuæ spiritalem amicitiam, quem sæpe in necessitatibus meis pro Dei intuitu fecisti, dignas gratias, quantas meruisti, persolvere non possum; sed Deum omnipotentem deprecor, tibi in alto cœlorum culmine mercedem præmia in gaudio Angelorum æternaliter retribuatur. Nunc autem in Christi nomine deprecor, ut, quod bono initio cœpisti, cum bono fine perficias, id est, ut meo verbo gloriosum et amabilem regem nostrum Pippinum salutaveris, et illi magnas gratias referas de omnibus pietatis operibus, quæ mecum fecit, et ut illi referas, quod mihi et amicis meis similiter videtur, ut vitam istam temporalem et cursum dierum meorum per istas infirmitates cito debeam finire. Propterea deprecor celsitudinem regis nostri, pro nomine Christi filii Dei, ut mihi nunc viventi indicare et mandare dignetur circa discipulos meos, qualem mercedem postea de illis facere voluerit. Sunt enim pene omnes peregrini, quidam presbyteri, per multa loca ad ministerium Ecclesiæ et populorum constituti: quidam sunt monachi per cellulas nostras et infantes ad legentes (legendas?) litteras ordinati sunt. Et aliqui seniores qui longo tempore mecum viventes laboraverunt et me adjuvabant. De his omnibus sollicitus sum, ut post obitum meum non disperdantur; sed ut habeant mercedis vestræ consilium et patrocinium celsitudinis vestræ, et non sint dispersi, sicut oves non habentes pastorem: et populi prope marcam paganorum non perdant legem Christi. Propterea almitatis vestræ clementiam diligenter in Dei nomine deprecor, ut filiolium meum

Lullum et coepiscopum, si Deus voluerit et sic clementiæ vestræ placeat, in hoc ministerium populorum et ecclesiarum componere et constituere faciatis prædicatorem et doctorem presbyterorum et populorum. Et spero, si Deus voluerit, quod in illo habeant presbyteri magistrum et monachi regularem doctorem et populi Christiani fidelem prædicatorem et pastorem. Propterea hoc maxime fieri peto, quia presbyteri mei prope marcam paganorum pauperulam vitam habent. Panem ad manducandum acquirere possunt, sed vestimenta ibi invenire non possunt, nisi aliunde consilium et adiutorem habeant, ut sustinere et indurare (permanere) in illis locis ad ministerium populi possint, eodem modo sicut ego illos adjuvi. Et si pietas Christi hoc vobis inspiraverit, et hoc quod peto, consentire et facere volueritis, per hos missos meos præsentés, aut per litteras pietatis vestræ, hoc mihi mandare et indicare dignemini, ut eo lætior in mercede vestra vivam vel moriar.

AUCTORE
J. V. H.

27 Monstrat hæc epistola quanta tunc esset regum auctoritas in electione episcoporum: immo, antequam solium conscenderet, eandem auctoritatem jam exercuerat Pippinus. In concilio enim Suessionensi anni Christi 744, cui nomen Pippini ducis et Francorum præfigitur, quatenus decreta sacerdotum vim legis in populis obtinerent, legimus canone III (b): Idcirco constituimus per consilium sacerdotum et optimatum eorum et ordinavimus per civitates episcopos. Similia dixerat Carolomannus et ipse dux et princeps Francorum, in concilio Germanico anni 742 canone I (c). Hæc auctoritas ad reges Carolovingicos transit, uti habemus ex Lupi Ferrariensis abbatis epistola LXXXI (d): Id vestræ prudentiæ dominus noster (Carolus Calvus) nobis jussit suggerere, non esse novicium aut temerarium quod ex palatio honorabilioribus maxime Ecclesiis procurat antistites. Nam Pippinus, a quo per maximum Carolum et religiosissimum Hludovicum Imperatores ducit rex noster originem, exposita necessitate hujus regni Zachariæ Romano Papæ in synodo, cui Martyr Bonifacius interfuit, ejus accepit consensum, ut acerbitati temporis industria sibi probatissimorum, decedentibus episcopis, mederetur; ne forte simplicitate pontificum posset contingere, quod in hac Heduarum urbe, cujus nos nunc cura exercet, evenit. Recte igitur S. Bonifacius Fulradum, regis capellanum, intercessorem adhibet, ut Lullum discipulum suum cathedræ Moguntinæ imponere posset.

consensum
regium,
E

28 Instabat tunc, (anno scilicet 752, siquidem non ante hoc tempus Pippinus rex salutatus fuerit) illa infirmitas, quam præviderat, dum a Zacharia licentiam petebat ordinandi, se vivente, successorum suum. Non dubium est assensum illum concessum fuisse, ut clare dicit Willibaldus in Vita ejus (e): Sed quod sanctus vir infirmitate corporis prægravatus, synodalia conciliorum conventicula per omnia adire non poterat, jam consultu atque consilio gloriosi regis (Pippini) idoneum proponere ministrum supradicto gregi definivit, et Lullum suum ingeniosæ indolis discipulum ad erudiendam tantæ plebis numerositatem constituit, et in episcopatus gradum provexit atque ordinavit, eumque hæreditati, quam in Christo instanti acquisierat labore, implicavit, qui et fidelis in Domino comes peregrinationis ejus erat, et testis utrobique passionis et consolationis. Unum addit auctor Vitæ tertiæ seu recentioris S. Bonifacii apud Nostros (f), Lullum scilicet in synodo episcoporum electum et

ut, urgente
valetudine
adversa,

F

(a) Würdtw., p. 260 Ser. xii. — (b) Harzh. Conc. Germ., t. 1, p. 58. — (c) Ibid., p. 49. — (d) D. Bouquet, t. VII, p.

486. — (e) Act., SS. t. I Junii, p. 469, n. 47. — (f) Ibid., p. 482, n. 5.

sacratum

AUCTORE
J. V. H.

sacratum fuisse episcopum Moguntinum: Iter gravissima doloris lamenta (ob mortem S. Willibrordi episcopi) profundique gemitus suspiria obiavit illi mente, quantocius synodum coadunare deberet. Nec mora, convenientibus in unum episcopis omnique choro ecclesiastici ordinis, cum consensu illorum omnium et cum decreto Pippini regis, qui tunc, Carolomanno fratre defuncto, rex effectus est, Lul, venerabilem virum, Moguntinae sedis sibi elegit successorem, Sturmum vero venerabilem in cœnobio Fuldensi constituit abbatem, præcipiens illi curam gerere gregis commissi. Willibaldum quidem pastoralis officii regimen in loco Heystede commendavit, et Burchardo ejusdem civitatis parochiam in Wirceburch delegavit; Wigbertum quoque in monasterio, quod nuncupatur Hersfelda, fratrum constituit gubernatorem. Hæc quoque B. Bonifacius martyreque futurus, ut sapiens architectus, cuncta disposuit: et, adhibitis sibi aliquantis fratribus, navim conscendens Trajectum usque pervenit.

Lullum successorem consecrare possit;

B

29 Textum Anonymi paulo latius evolvimus, ut liqueat hic valde confuse omnia narrari: imprimis Willibaldus, primarius Vitæ Bonifacianæ auctor, non morti S. Willibrordi tribuit projectionem S. Bonifacii, ejusque successoris electionem, sed quia infirmitate corporis prægravatus synodalia conciliorum conventicula per omnia adire non poterat. Et merito quidem: quum omnes qui quam longissime mortem S. Willibrordi differunt, tamen ultra annum Christi 746 eum vixisse asserere non audent: incredibile vero est, ut illa gravissima doloris lamenta profundique gemitus suspiria saltem per sexennium duraverint. Dein Anonymus citatus eodem modo loquitur de institutione Willibaldi et Burchardi episcoporum ac de Lulli ordinatione, cum tamen hæc diverso prorsus tempore acciderint. Burchardum verbi gratia jam anno Christi 741 episcopales infulas accepisse monstrant nostri Majores in ejus Vitæ Commentario prævio (a). Ceterum per hæc nolim infirmitur, quæ dicit Anonymus de synodo habita ad Lulli nostri ordinationem ratam habendam: hanc enim præscripsit Zacharias in priore sua de hoc negotio epistola supra allata num. 24, dum vult, ut cunctis præsentibus sibi successorem designaret Bonifacius. Neque hoc infringitur ex eo quod licentia solum concedatur pro ea hora, qua se de præsentibus migraturum cognoverit: nam allata verba vicinam sive per infirmitatem sive senium mortem designant; quo postremo casu, tempus erat certe sufficiens ad synodum cogendam. Ipsa dein extraordinaria via, qua Lullus noster Moguntinam cathedram conscensurus erat, suadebat concilii celebrationem, in quo frequentes episcopi confirmarent, quod præter canonum ordinem gerendum erat.

quod quidem anno Christi DCCLIV

C

30 Annus, quo S. Lullus ordinatus fuit episcopus omnino pendet a tempore perfectionis S. Bonifacii in Frisiam ejusque martyrii; et eum iterato quidem in Frisiam relicta Germania, abiisse habemus e Vita S. Sturmii (b): Anno decimo, inquit Eigil quartus Fuldensis abbas et auctor cœvus, postquam ad sanctum commigravit locum (Sturmium), sanctus archiepiscopus Bonifacius, inito cum rege et cæteris Christianis consilio, ad ulteriora Fresonum loca, paganico ritu dedita, ingressus est, ingentemque ibi multitudinem hominum Domino docendo et baptizando acquisivit. Inde post multum temporis migrans, sospes ad suas in Germania pervenit ecclesias. Sequenti vero anno iterum ad aquosa Fresonum pervenerat arva, cœptum

(a) Act. SS., t. VI Octob., p. 562, n. 14. — (b) Pertz Monum. Germ., t. II, p. 372. — (c) Pagi Crit. ad hunc annum, § xv et seq. — (d) Pertz, t. II, p. 370. — (e) Crit.

opus prædicationis implere desiderans. Quo cum pervenisset, et die quadam ad suam doctrinam populum convocasset, venerunt unusquisque de loco suo, non quasi humiliter ad verbum Domini audiendum, sed spiritu maligno inflati cum infestis armis ad sacra sermonis Domini festa prorunt, et Sanctum Christi antistitem ferro trucidarunt, omnemque ejus comitatum gladiis necaverunt. Unam tantum projectionem ad Frisonicas gentes narrat Willibaldus, quia perfunctus apostolico munere in Germania, quod reliquum erat virium Frisiam convertendæ impendere statuerat S. Bonifacius. Ast Eigil, qui S. Sturmio, cujus Vitam scripsit, convixerat, siquidem duplicem projectionem distinguit, omnino admittendus est.

D

31 Nihilominus ante priorem discessum S. Bonifacii, S. Lullum consecratum fuisse episcopum nobis imprimis suadet silentium Willibaldi, distincturi profecto binam projectionem, si inter utramque Lulli ordinatio incidisset. Ast nunc venit questio cui anno æræ vulgaris innectendus est annus decimus, de quo Eigil agit, fundati Fuldensis cœnobii. Cointius omnino contendit ab anno Christi 745 tezendam esse chronologiam monasterii Fuldensis, quia inter ejus fundationem et S. Bonifacii necem, quæ anno Christi 755 contigit (c), decem solidos annos interponit. Sed nobis potior est auctoritas Eigilis, cœvi rebus quæ narrat; hic autem in laudata Vita S. Sturmii (d) conceptis verbis dicit: Anno Incarnationis Christi septingentesimo quadragésimo quarto, regnantibus in hac gente Francorum duobus fratribus Karolomanno atque Pippino, in dictione duodecima, mense primo (scilicet Martio) duodecima die mensis ejusdem, sanctum et a Deo dudum prædestinatum ingressus est locum. Ab hoc igitur anno dimovere non licet initium Fuldense: habemus enim hic testem et cœvum et domesticum, omni exceptione majorem. Atque hoc testimonium tanto minus infringere potest Cointius, quod decennium, cui chronologiam suam superstruit, ab ipso Eigile e textu numero superiori allato mutuatus fuerit.

accidisse autem:

E

32 Ex hoc eodem textu Pagi (e) alium calculum iniiit. Ex eo scilicet, quod anno decimo fundationis Fuldensis S. Bonifacius primam suam in Frisiam projectionem adornavit, concludit illam in verum tempus anni 753 referendam esse, et proinde S. Lulli ordinationem huic quoque anno innectendam. Hæc quidem recte procederent, nisi obstarent quæ idem Eigil dicit, Sanctum sequenti anno iterum ad aquosa Fresonum arva pervenisse e Germania: sequens enim annus non alius esse potest, Pagi iudice, quam Christi 755, quo martyrium subiit. Censet quippe S. Bonifacium jam Ultrajectinum archiepiscopum fuisse, quum ad ejus petitionem Pippinus rex diploma dedit, quo omnes possessiones Trajectensis Ecclesiæ confirmavit, datum quod fuit mense Majo die xxiii anno secundo regni ipsius gloriosi regis (f). Verum hanc conclusionem illegitimam puto, nam procurationem aliquam Ecclesiæ Ultrajectinæ jam habebat Bonifacius, diu ante Frisiam projectionem, ut ipse testatur epistola cv (g), ad Stephanum II Papam directa. Episcopus Coloniensis jus metropoliticum in Ultrajectinos post mortem S. Willibrordi prætendebat: prætentioni opposuit sese Bonifacius, et merito cum in illum cura hujus Ecclesiæ incumberet: Wilbrord per quinquaginta annos, inquit, prædicans, præfatam gentem Fresonum maxima ex parte convertit ad fidem Christi, fana et delubra destruxit, et ec-

F

Baron. ad an. 753, § vi. — (f) Cfr. Miræum. Dipl. Belg., t. I, p. 494. — (g) Würdtw., p. 278. Ser. xxvii.

clesias

A clesias construxit, et sedem episcopalem et ecclesiam in honore Sancti Salvatoris constituens in loco et castello, quod dicitur Trajectum, et in illa sede et ecclesia Sancti Salvatoris, quam construxit, prædicans usque ad debilem senectutem permansit: et sibi coepiscopum ad ministerium implendum substituit, et finitis longævæ vitæ diebus, in pace migravit ad Dominum. Princeps autem Francorum Carolomannus commendavit in sedem illam constituendum et ordinandum episcopum, quod et feci. Nunc autem Coloniensis episcopus illam sedem præfati episcopi Clementis (seu Willibrordi), a Sergio Papa ordinati, sibi usurpat, et ad se pertinere dicit propter fundamenta cujusdam destructæ a paganis ecclesiæ.

ut vult Pagi-
gius,

33 Videmus ex hac epistola jam saltem ab anno 747, quo Carolomannus esse princeps Francorum cessavit, Bonifacio commissam fuisse curam Trajectensis Ecclesiæ, cui præposuit administratorem magis quam episcopum, sive ille Eobanus fuerit, sive potius S. Gregorius. Non mirum igitur sanctum pontificem Bonifacium a Pippino rege expetiisse confirmationem possessionum Ecclesiæ Ultrajectinæ, et in dato diplomate dici ecclesiam S. Martini esse Bonifacii. Quo autem sensu hæc ad illum pertinuerit, explicatur ejusdem diplomatis verbis, quibus dicit rex: Casam Dei Sancti Martini, in qua dominum Bonifacium archiepiscopum CUSTODEM præesse concessimus et confirmamus. Non itaque qua episcopus, sed qua custos aut administrator, præerat S. Bonifacius ecclesiæ S. Martini: quocirca confirmatur eum non anno 753, sed sequenti potius, in Frisiam abiisse. Pagi-
gius, ut Frisiacam professionem anni LIII cum nece sancti pontificis, anno LV ejusdem sæculi VIII patrata, componat, dicit illum anno 754 fortassis autumnali tempore in Frisiam rediisse, et proin itic hiemem transgisse, quod certe ex textu Egitlis extundi nulla industria potest. Quo cum pervenisset, ait, et die quadam populum convocasset... venerunt... et sanctum Christi antistitem ferro trucidarunt. Quæ optime quadrat, si brevi tempore post secundum adventum martyrium subit S. Bonifacius; nullatenus vero si in Frisia hiemavit: nam Egitl, qui accurate duplicem professionem distinxerat, et gesta in priori adventu saltem brevibus verbis adumbraverat, nihil prorsus habet eorum, quæ autumnum et tota hieme usque ad diem v Junii gessisset Sanctus: quare cum serie narrationis hæc reticentia non convenit.

anno DCCLIII.

34 Malumus itaque priorem professionem in Frisiam ita alligare anno decimo fundati monasterii Fuldensis, ut tamen annum Christi 754 attingamus. Ipse Egitl verbis supra allatis habet professionem adornatam fuisse, initio cum rege et cæteris Christianis consilio. Mihi videtur valde probabile, id consilium habitum fuisse in Campo Martio, in quo præcipua regni negotia tractabantur. Ille conventus celebrabatur kalendis Martii, donec ejusdem sæculi anno LV prorogatus fuit ad kalendas Maii, unde illi nomen Maicampi aut Campomadii et Campomaji adhæsit. Legitur in Annalibus Petavianis (a): DCCLV venit Thasilo ad Martis campum, et mutaverunt Martis campum in mense Majo. In campo autem Martii de generalibus regni negotiis actum fuisse, habemus ex Annalibus Francorum Melensibus (b). Mihi itaque videtur kalendis Martii anni 754 et proinde anno decimo fundati Fuldensis canobii etiamnum currente, convenisse episcopos et optimates, tum probatum fuisse Lulli electionem, ejusque ordinationem in concilio episcopo-

(a) D. Bouq., t. V, p. 13. — (b) Ibid., t. II, p. 680. — (c) Act. SS. t. v Jun., p. 465 n. 26. — (d) T. II Jul., p. 491. — (e)

rum celebratam fuisse. Isto modo omnia recte flunt in Egitlis narratione, et habemus etiam accurate triginta duos annos solidos, quibus, uti videbimus infra, in episcopatu perseveravit, mortuus scilicet die XVII kalendas Novembris anni 786. Anno itaque Christi 754 episcopus ordinatus Sanctus Lullus, propius aberat ab anno ætatis suæ quinquagesimo: quod etiam confirmatur, tum ex epocha adventus in Germaniam (supra num. 16 et sequentibus.) tum ex regula canonica inter Anglos vigente, quæ quinquagesimum annum ad episcopatum requirebat, uti habemus ex Willibaldina Vita S. Bonifacii (c), qui episcopatum recusavit, quoniam quinquagesimi anni, juxta canonicæ rectitudinis normam, necdum plene reciperet. Scimus tamen hanc regulam non semper a S. Bonifacio servatam fuisse, ut monstrat exemplum S. Willibaldi, qui, annos natus XLI, Eichstadiensis cathedræ impositus fuit (d).

AUCTORE
J. V. H.

§ V. S. Lullus corpus S. Bonifacii Martyris transfert ad Fuldense monasterium.

Prima eaque luctuosa simul et gloriosa cura Lullum nostrum episcopum tenuit transferendi Fuldæ corporis sancti magistri sui et Martyris. Sepulturæ locum ipse designaverat; mandaverat quippe successori suo, ut (e) ædificationem basilicæ jam inchoatæ ad Fuldam completeret, ibidemque ejus multis annorum curricula corpus inveteratum perduceret. Sepulturæ hujus ordinem, saltem secundum præcipua capita hic referemus, tum quia, Lullo nostro mandante, omnia peracta sunt, tum præsertim quia ex varietate narrationis elucet Egitlem, alterum narrationis auctorem, iniquiori animo agendi rationem S. Lulli exposuisse. Primum adducimus Willibaldum (f): A Maguntia religiosi et fideles in Domino fratres, a Lullo episcopo, successore quidem hujus sancti pontificis et Martyris Christi, directi navigio, ad perducendum beati viri cadaver ad monasterium, quod eo vivente construxerat, et secus ripam fluminis, quod dicitur Fulda, situm est, advenerunt (Trajectum)... Ejus urbis præfecti, eis audientibus, quemadmodum a glorioso rege Pippino exivit edictum, intonuit interdictum (g); et ne inde prædicti pontificis corpus amoveretur, indictum est. Sed quia Omnipotentis magis quam hominum convalescit fortitudo, mirabile statim ac memorabile cunctis adstantibus, Angelica magis quam humana peractum cognitione, auditum est miraculum; ecclesiæque locum (as campanum) in signum admonitionis sancti corporis, humana non contingente manu, commotum est: ita ut omnes, repentino timoris pavore percussi, maximo timore obstupissent, et justi hujus reddendum esse corpus proclamarent. Sicque statim redditum est, et a prædictis sanctæ recordationis fratribus cum psalmis hymnisque honorifice ablatum, ac sine remigantium labore tricesima obitus sui die perductum est ad civitatem supradictam Maguntiam.... Sed et supradictus dominus antistes, tam venerandæ dignitatis successor, qui regali illo tempore præsens erat palatio, hujus omnino ignarus causæ, adventus sancti corporis inscius, ad civitatem, quam prædiximus, veluti sub uno eodemque horæ momento pervenit.... Compuncti cordibus, cum presbyteris et

E

S. Bonifacii
Reliquiæ,

F

T. I Jun., p. 470, n. 48. — (f) Ibid., p. 472, n. 56. — (g) Erat tunc Pipp. in Ital., proin nomine regis præfectus edixerat.

diaco-

AUCTORE
J. V. H.

invitis Ul-
trajectinis et
Moguntinis,

diaconibus, omnique gradu ecclesiastico, ad eum quem vivens prædestinaverat locum perduxerunt, et, novo in ecclesia confecto sarcophago, ex more sepelientes posuerunt. *Hæc Willibaldus.*

36 *Othlonus, in S. Bonifacii Vita lib. III cap. XXVII (a), aliqua nonnihil mutat. Edictum Pippini regis fabulam fuisse insinuat.* Quia multitudini adventantium congregari non posse viderunt (*Trajectenses*), testati sunt a rege Pippino jussum fuisse, ne corpus S. Bonifacii inde auferretur. Verumtamen legati (*Moguntini*) hoc magis fictum, quam verum arbitantes, viribus totis in ea, qua venerant causa, instabant, virtute scilicet eos roborante, et adjuvante, ut voti compotes existerent. *Sequitur miraculum æris campani absque humano motu sonantis, quo perterriti, qui ad pugnam congregati fuerant, sancti viri corpus reddendum esse decreverunt. Aliud addit Othlonus, a Willibaldo omissum:* Suscepto scilicet thesauro tanti pignore, fuerunt plurimi in Mogunciacensi, qui censebant illic sepeliendum esse sancti viri corpus, ubi erat episcopus, affirmantes hujusmodi jus esse omnium ecclesiarum, ut quo quis sedem episcopalem habuerit, illic quoque sepeliendus sit. In tantum autem quarundam illud affirmantium prævaluit certamen, ut pœne eorum consilio S. Lullus consentiret, nisi cuidam diacono, qui dicebatur Otpertus, apparuisset S. Bonifacius in visione dicens: « Dic episcopo Lullo, ut corpus meum absque omni ambiguitate ad monasterii mei locum transferat. » Cumque hanc jussionem multi audientes minime crederent, præsul Lullus, allatis Sanctorum Reliquiis, jussit Otpertum probare jurejurando, si vera esset ejus visio. At ille nihil dubitans jussa implevit, visionem jurejurando probavit.... Tali itaque gaudio perductus est monasterii Fuldensis loco, quo ipse sepeliri sæpius optavit, sæpiusque id B. præsul Lullo peragendum commendavit. Qui et petitionem ejus complere summopere nisus, cum veneratione debita terræ, quod suum erat, reddidit.

ad Fuldense
monasterium

37 *Othlonum quamvis tempore inferiorem excipit Eigil, Willibaldo æqualis. In Vita magistri sui S. Sturmii (b) hæc habet:* Sanctus vero Martyr ad locum in solitudine, quem ipse sibi nutu Dei eligebat, corpus suum deferri voluit, quod statim claruit. Quod dum vellent ad alteram portare ecclesiam (*majorem Trajectensem*), et ibi in sarcophago ponere, accedentes manus suas in feretrum miserunt, nec levare potuerunt; multo plures alii se adjungentes, nec sic quidem feretrum, in quo sanctum cadaver jacebat, movere quiverunt. Intellexerunt ergo ejus non esse voluntatem, ut in eodem loco maneret; sed eum ad Mogontiam civitatem debere deferri pronuntiabant. Protinus grabatum absque ulla difficultate levantes, ad flumenque portantes et puppi imponentes per Rheni alveum navim trahere et superiora petere cœperunt. Quo audito, Sturmii de Fulda cœnobio, in eremo constituto, cum festinatione obviam venire curavit, et cum eis pariter perrexit, donec prospero et levi transitu ad Mogontiam urbem pervenerunt. Sacerdotes statim et omnis clerus urbis illius accedentes, Sancti Martyris corpus adsumentes, in basilicam suam cum honore posuerunt. Universi tunc sacerdotes et clerici et populus omnis consona voce dicebant, fas non esse, ut Sanctus Dei Martyr alium deferatur in locum; sed ubi episcopalem sedem vivens habuit, ibi etiam oportere eum corpore

quiescere. Insuper etiam de palatio a rege nuntius venit, qui dicit regem imperasse, ut Sancti Martyris corpus in civitate eadem, si ipsius esset voluntas, poneretur. Sturmii vero et qui cum eo de eremo convenerunt, constanter dixerunt, quod sanctus episcopus plerumque apud eos manens, et locum eis, ubi corpus suum possiderent, demonstravit, et quod absque dubio ibi in solitudine voluisset corpore quiescere. Interea vero dum in hoc modum contenderent, et Lullus, episcopus civitatis illius, omnimodis voluisset prohibere, ne Beati Martyris corpus ad solitudinem perveniret, nocte per visionem cuidam diacono sanctus adstitit episcopus: « Cur me, » inquit, « tardatis ad locum meum Fuldam deferre? Surgite, » ait, « cito et prope me in solitudinem ad locum quem mihi prædestinavit Deus, perducite. » Qui consurgens, visionis, quæ ei fuerat ostensa, ordinem primo Sturmii, deinde primatibus cunctis narravit. Nimio tunc omnes terrore correpti, ultra Sancti Martyris inde transitum contradicere timerunt. Lul tamen, qui illic erat episcopus, revelationem Sancti Martyris credere prius nullatenus voluit, quam is qui visionem viderat, manum sacro altari imposuisset, et cum juramento hoc, quod viderat, confirmasset. *Narrat dein Eigil corpus Fuldam advenisse post paucos dies, id est tricesimo passionis ejus die. Postera die, inquit, Lullus episcopus cum clericis et reliqua turba, cum qua venerat, inde migravit.*

38 *Conferenti triplicem hanc narrationem manifestum est, plures varietates occurrere: addit Othlonus Willibaldo illa, quæ Moguntia acciderunt. Sed longe diversus ab utroque est Eigil, cujus auctoritatem maximi fecimus, quando egimus de figenda epocha professionis S. Bonifacii in Frisiam, quia scriptor erat cœvus, et quia nihil apud alios auctoritatem ejus infirmabat. Sed in citata narratione merito nobis suspectus est ex iis, quæ perhibet infra circa controversiam inter Lullum et Sturmium agitatam. Non refert imprimis prodigium æris campani, quod illi vitio vertendum non est, utpote qui potuerit illud ignorare, dum per testes resciverit fortassis miraculum feretri, quod nullis viribus movere valuerant Trajectenses, donec navi illud avendum transtulissent. Ast nescio, num eadem ratione excusari possit, quod narrat de edicto, quasi Moguntia dato, quo vetebatur, ne corpus Martyris Bonifacii extra civitatem efferretur. Willibaldus non solum synchronus, sicut et Eigil, sed tempore prior et proinde factis, quæ narrat, magis vicinus fuit: scripsit, vivente Pippino rege, qui anno 768 obiit, quem constanter, quoties de illo loquitur, addat nomini titulum gloriosi regis; de Carolomanno autem agens dicit inclityæ recordationis, quod defunctis convenit. Deinde Willibaldus scripsit sub censura duorum episcoporum, Lulli Moguntini et Megingaudi Wirceburgensis (c), petentibus religiosis ac catholicis viris, quibus vel in Tasciæ partibus, vel in Gallia terminis, vel in Germania aditibus, aut etiam in Britannia limitibus, S. Bonifacii Martyris fama, miraculorumque coruscatio perstrepat. Vita igitur a Willibaldo edita per varias Europæ partes circumferenda erat: et auctor innumeris, qui rem omnem coram spectaverant, testibus circumfusis, nec errorem committere, nec deceptionem aliquam tentare potuit.*

39 *Ast res alio omni modo se habet cum Eigile: hic tempore mortis S. Bonifacii infantia fines nec-*

D

E

F

cura præcipue S. Lulli,

ut monstratur contra Eigilem,

(a) Johan. Rer. Mog., t. I, p. 272. — (b) Pertz Monum. Germ., t. II, p. 372. — (c) T. V. Jun., p. 460, Prolog.

dum

A dum egressus fuerat; etenim ipse dicit in suo prologo (a): Ego Eigil in discipulatu illius (Sturmi) plus quam viginti annos conversatus eram, et sub ipsius cœnobii disciplina ab infantia usque in hanc ætatem nutritus et eruditus sum. Obiit S. Sturmus die xvii Decembris anni 770, ut habemus ex eadem Vita: igitur circa annum lxx ejusdem sæculi Fuldam inhabitare cepit Eigil infans, et proin potuit facillime ignorare quæ gesta fuerant circa sepulturam Sancti Martyris, aut etiam Moguntinis tribuere, quod Trajectensium fuerat. Quinimmo iniquioris in S. Lullum fuisse animi Eigilem, quæ sequuntur in ejus narratione, quæque infra discutienda venient, abunde demonstrant. Quid igitur, si fictum decretum regium ad Moguntinos magis spectare dixerit, ut ita oblique Lullum carperet, quem postea semper invidum adversus S. Sturmium exhibet? Poterat hoc tanto facilius, quod scriptio, ab ipso edita, intra domesticos parietes diu fortassis delituerit, utpote quæ ad Angildruth (b) monialem directa, non tam facile in publicam lucem proditura erat. Sive tamen Eigilis error fuerit, sive animus minus æquus, nihil propterea detractum volumus ejus probitati, quam præ cæteris laudat B. Rabanus (c), et quam alii auctores graves (d) litteris commendarunt: id unum hinc constat, quod infra etiam repetendum erit, in hujusmodi controversiis, quales inter SS. Lullum et Sturmium exarserunt, utramque partem non raro humanum aliquid pati, et subditos persæpe exaggerare defectus patronorum.

transferuntur.

40 Verum si Eigilem aliqua ratione defendere licet, quum edictum regium Moguntia fabricatum dicit; simili via procedere non possumus, quando Lullum accusat, quasi omnimodis voluisset prohibere, ne Beati Martyris corpus ad solitudinem perveniret. Rem mitius explicat Othlonus citatus: In tantum, ait, quorundam illud affirmantium prævaluit certamen, ut poene eorum consilio S. Lullus consentiret, nisi, etc. Willibaldus nihil dicit de altercatione Moguntina. Mihi facile persuadeo S. Lullum timuisse, ne populus jam commotus in apertam rebellionem rueret, si thesauro illo spoliaretur, abducendo sacrum corpus in solitudinem; et maluisse etiam hisce pretiosis Reliquiis ditare ecclesiam suam, quam illas per cædem et sanguinem alio transferre. Sed cum ipse Willibaldus testatur S. Bonifacium Lullo successori suo imprimis commendasse, ut corpus suum Fuldæ sepeliret: quis non videt, numquam, consentiente Lullo, edendam fuisse hujusmodi commendationem, si reipsa, ipso aut excitante aut connivente, motus popularis exarsisset. Recte itaque Othlonus dicit Lullum petitionem ejus (Bonifacii) complere summopere nisum. Rem omnem nitide explicat additio Ms. Erlangensis ad Vitam S. Lulli infra dandam num. 19 simulque exponit qua ratione poene populi consilio consenserit. Ubi ventum est Moguntiam, tum vero totus cum populo clerus obviam effusus, jure gentium agebat apud episcopum, suum inquiring fuisse hunc pontificem, sibi potissimum hereditatem defuncti patris tam jure cœli quam jure fori deberi, nec æqui nec boni memorem eum esse, si contra sentiret, præsertim cum ad eum utpote antistitem specialiter et gloria et calamitas Moguntiensis Ecclesiæ spectaret; ad ultimum si non in hanc sententiam ultro concederet, malle se viribus uti et extrema omnia experiri, quam tanto bono fraudarentur. Tunc archiepiscopus diu guttumque conatus tumultuantem populum in gratiam redu-

cere, ubi vidit rem tardius procedere, confusus incertusque animi, quid consilii caperet, quo se verteret ambigebat. Voluntati enim multitudinis refragari nec factu facile, nec satis tutum sibi videbat. Verum copiis ita in arctum coactis, citolatos exitus reperit secundum promissionem suam Beatus Bonifacius. Narrat dein visionem, quam Othbertus habuerat: cuique credidit Lullus, populo contradicente; quod ipsum testatur quoque Othlonus citatus. E contrario Eigil perhibet auditæ e cœlis voci statim populum acquiescisse, Lul tamen, qui illic erat episcopus, revelationem sancti Martyris credere prius nullatenus voluisse, quam is, qui visionem viderat, manum suam altari imposuisset, et cum juramento hoc, quod viderat, confirmasset.

AUCTORE
J. V. H.

§ VI. De controversia exorta inter SS. Lullum et Sturmium circa cœnobium Fuldense.

Quoniam in præcedenti § egimus de invidia Sancto Lullo creata ab Eigile per mutilam narrationem translationis S. Bonifacii, opportunum credimus hic subnectere controversiam, quam cum Sancto nostro Sturmio habuit, res gestas S. Lulli postea prosecuturi. Non est dubium, ut infra monstrabimus, litem exortam fuisse ob jurisdictionem, quam uterque summam in Fuldense cœnobium prætendebat. Unum præmonebimus, sanctitati utriusque nihil detrahi dum unusquisque jus, quod putat suum, defendit, et quod dein per susurrones utrinque malum ingravescat, ignorantia humanæ atque adeo infirmitati naturæ nostræ fragilis potius, quam malitiæ adscribendum est. Nihil porro sæpius inter sanctissimos etiam viros gravissimas excitavit discordias quam lis aliqua circa jurisdictionem, ut recte annotavit Joannes Fronto, canonicus regularis, in Vita S. Ivo-nis episcopi Carnotensis (e), agens de similitate exorta inter Ivonem et Gaufridum Vindocinensem abbatem ob exemptionem monasterii: Hæc enim, ait, est radix similium discordiarum ab antiquo feracissima, etiam inter quoscumque sanctitate et doctrina claros. Et sicut illi nulla virorum etiam piissimorum auctoritas hactenus finem facere potuit, ita nec illa integritati et sanctitati utriusque partis disceptantis quidquam officere visa est. Ita igitur de hoc discordia agemus, ut dum factum exponimus, nihil detrimenti alterutri asseramus: nam æque injustum esset S. Sturmio quidpiam criminis impingere, quam, ut fecit Claudius Chastelain supra num. 1, vitium omne in Lullum refundere, et dubie propterea de ejus sanctitate loqui.

E
Nihil SS.
Lulli et Stur-
mii sancti-
tati

42 Imprimis illud statuendum est, totius controversiæ causam fuisse, ut diximus, utrinque prætentam jurisdictionem in Fuldense cœnobium. Hoc aperte satis insinuat ipse Eigil (f), dicens Beatum Sturmum abbatem a cœnobio Fulda fuisse per consilium Lulli episcopi ablatum... Lullum interim obtinuisse apud Pippinum regem, munera injusta tribuendo, ut monasterium Fulda in suum dominium donaretur; acceptaque super illud ditione, abbatem ibi, qui sibi per omnia obtemperaret, constituisse quemdam presbyterum suum, qui dicebatur Marcus. Consensit tamen brevi post S.

F
detrahit contro-
versia.

(a) Pertz. Monum. Germ., t. II, p. 366. — (b) Ibid. — (c) Schannat. Hist. Fuld., p. 98. — (d) Ibid., p. 99. — (e)

Act. SS., xx Maji, p. 251, n. 11. — (f) Vita Sturmii apud Pertz Monum. Germ., t. II, p. 373 et seq.

AUCTORE
J. V. H.

Lullus, ut e gremio suo abbatem sibi constituerent *Fuldenses*; quod cum omnibus placuisset, fratres bonum ex ipsis omnino fratrem et vere Dei servum omnibus bonis moribus ornatum elegerunt, nomine *Prezzoldum*, quem ab infantia sua *Beatus Sturmi* edocuit. et multum amavit illum, ipsum super se abbatem ordinaverunt, ad hoc tantum, ut illi cum ipso, et ipse pariter cum eis cotidie... tractarent, quemadmodum cum adiutorio *Sancti Martyris Bonifacii* et cum omnipotentis Dei gratia ad hoc pervenire potuisset, ut pristinum magistrum suum *Sturmen* a rege *Pippino* sibi concedi postularent. Tandem rex concessit, ut ad suos rediret *S. Sturmius*, absolutumque ab omni dominio *Lulli* episcopi ad cœnobium *Fuldæ* eum cum omni honore ire præcepit... quod etiam causam suam et monasterii defensionem a nullo alio quæreret, nisi a rege, imperavit. *Monasterium* igitur prius *Lullo* donatum, et postea absolutum ab omni dominio *Lulli* episcopi, fons fuit omnis controversiæ. Eandem causam allegat auctor anonymus *Vitæ S. Lulli* auctæ, infra num. 21: *Is (Sturmius)* privatim et publice animos fratrum sollicitabat, commonens hanc pontificis circa se indulgentiam aliorum spectare, quam sibi opinarentur; aliud enim vultu prætere, aliud animo machinari, et magnæ cujusdam injuriæ consilium palliare titulo pietatis, qui scilicet ad hoc quibusdam verborum lenociniis homines inescaret, ut eis fraudulenter suæ dominationis frena injiceret, et libertatis bonum eriperet, quo vitæ humanæ nihil jucundius, nomini *Christiano* nihil decentius, professione monachorum nihil commodius.

circa *Fuldense* monasterium excitata,

43 *Cœnobium Fuldense* ejusque territorium, utpote quod in pago *Grappfeld* situm est, intra limites diœcesis *Herbipolensis* continebatur, ut probant *J. Georgius Eckardt* (a) et *Æmilianus Usseman* (b). Quæ proinde inter *Lullum* et *Sturmi* agitabatur, quæstio jurisdictionem ordinariam episcopi diœcesani non attingebat: habet quidem episcopus potestatem in monachos sicut in reliquum clerum, nisi privilegium, quo eximantur, exhibere valeant, ut passim juris ecclesiastici periti demonstrant. Alia scilicet erat controversiæ causa: nempe *Bonifacius* fundator erat monasterii, et vi similis fundationis competeat illi suprema quædam, saltem circa bona temporalia cœnobii, præfectura; hanc tamquam ex asse hæres vindicabant sibi *Lullus*, idque, ut ipsi videbatur, tanto justius, quanto majorem curam impendebat in complendo edificio, quod *Bonifacius* inchoarat. Cautum quippe erat per canones, ut si monasterium haberet episcopum fundatorem, episcopo redderet rationes temporalium suorum; si regem, regi. Ita mihi explicandus venit canon XX *Concilii in verno palatio habiti* (c) anno 755 aut, ut *Joanni Dominico Mansi* præplacet, anno sequenti (d). In alia synodo nobis perdonastis, ut illa monasteria, ubi regulariter monachi vel monachæ vixerunt, hoc quod eis de illis rebus dimittebatis, unde vivere potuissent, exinde si regalis erat, ad domnum regem faciant rationes abbas vel abbatissa; et si episcopalis, ad illum episcopum. Ad se itaque pertinere opinabatur *S. Lullus* quidquid ad rationes *Fuldensis* cœnobii spectabat: quas enim res et jura acquirerebat episcopus, hoc totum ad *Ecclesiam* deveniebat. Jus igitur *Ecclesiæ* suæ *Moguntinæ* propugnare putabat, quoties se tamquam magistri sui *Bonifacii* hæredem *Fuldensibus* exhibebat. Hinc non mirum illum

(a) *Comment. de reb. Franc. Orient.*, t. I, p. 396. — (b) *Episc. Wireb.*, p. xxv. *Cfr Chron. Gottwic.*, p. 606. — (c) *Labbe, t. V Conc.*, col. 1669. — (d) *Suppl. Conc.*, t. I, p.adversatum fuisse *S. Sturmi*, quem plus æquo pro monasterio suo stare existimabat. D

44 *Ast Sturmius e contrario*, a *S. Bonifacio* immediate institutus abbas, in se quoque solum refusum censebat, quidquid olim juris magistro suo fuerat. Unde et hic omnino excusandus fuit, si acerbius in *Lullum* insurrexerit, et si hanc animi sui aversionem monachis suis, ut satis constat ex *Eigile*, instillaverit. Etenim agebatur de re admodum dubia, quæ a solo *Bonifacio* pendebat, quamque, prolatis utrinque verbis scriptisve, ambigam *Sanctus Martyr* reliquerat. Merito quoque vir sanctissimus et regularis disciplinæ tenacissimus *Sturmi* timere poterat, ne, serpente qualicumque episcopali dominatione circa temporalia, paulatim spirituale quoque monachorum regimen detrimentum aliquid pateretur. Hinc principiis obstantum esse, facile sibi persuasit *Sturmius*. In hoc igitur casu jus suum uterque propugnare putabat, immo ad hoc adstrictum se esse ex officio, quod procurabat, facile in animum ducebat. Pronum itaque erat, ut alter alterum iniquius tractaret, utpote quem sincere censebat a recta via deflectentem et omni modo per mansuetudinem et severitatem, opportune, importune, ad officium esse redigendum. Dissimulare interim non possum *Eigilem* quando de *Lullo* agit, nihil prorsus laudis de illo dicere, sed sanctum episcopum tamquam invidum et violentum traducere; æquior tamen est *Anonymi Vitæ Lullianæ* scriptoris sententia num. 20: *Sturmi*, ait, quidam nomine tunc præerat monasterio, vir excellentis ingenii ac prædicandæ sanctitatis; sed vehementis nimium et ferocis naturæ. Cæterum *Lullo* nostro savebat commendatio, quam in *Frisiam* discedens fecerat *Bonifacius* hisce verbis (e): Tu ædificationem basilicæ jam inchoatæ ad *Fuldam* comple, profecto ex bonis et pecuniis ad sedem *Moguntinam* pertinentibus: jus ergo *S. Lullo* constabat tum ex hereditate, cui eum implicaverat, quamque instanti labore acquisierat *Bonifacius* (f), tum ex supremis quodammodo tabulis, quibus discedens *Bonifacius* possessiones sedis suæ ad perfectam ædificationem monasterii *Fuldensis* quasi oppignoraverat. Ex eadem quoque causa timebat sibi suisque *S. Sturmi*; cum videret scilicet episcopum omnem operam in locum ipsum intendere, hanc sollicitudinem aliorum spectare suspicabatur, ait *Anonymus* noster num. 20, nempe ad confirmationem dominationis suæ et ad detrimentum monasticæ libertatis. F

cujus natura explicatur:

E

45 Ex hæcenus dictis sequitur cardinem totius controversiæ fuisse in procuratore rei temporalis. Unde suspicor interpolationem aliquam passum fuisse textum *Eigilis*, narrantis *S. Sturmi* ad suos reditum: Post non multum, ait (g), temporis rex vocari ad se *Sturmen* jussit, eique monasterium *Fuldæ*, quod prius habuit, ad regendum commendavit, absolutumque ab omni dominio *Lulli* episcopi ad cœnobium *Fuldæ* eum cum omni honore ire præcepit, et cum suo privilegio, quod *Beatus Zacharias* papa, summus apostolicæ sedis pontifex, dudum sancto tradidit *Bonifacio*, monasterium regeret, quod privilegium usque hodie in monasterio fratres conservatum habent; quod etiam causam suam et monasterii defensionem a nullo alio quæreret, nisi a rege, imperavit. Verba grandiusculis litteris expressa, interpolata post *Eigilem* fuisse conjecat *Joannes Georgius Eckardt* (h): neque immerito. Quomodo enim

monstratur interpolatus textus *Eigilis*,607. — (e) *Act. SS.*, T. v Jun., p. 470, n. 48. — (f) *Ibid.*, p. 469, n. 47. — (g) *Pertz Monum. Germ.*, t. II, p. 375. — (h) *Comment. de reb. Fr. Orient.*, t. I, p. 503.

penes

A penes Pippinum regem fuisset privilegium S. Bonifacio pro monasterio Fuldensi concessum? Fuldæ, aut certe Moguntiæ, nequaquam vero in regio palatio, fuerit hujusmodi instrumentum; secus enim, non levis in Lullum, virum sanctissimum et a magistro suo debitam Sedi Romanæ observantiam edoctum, derivaretur infamia, quasi si aut arte suppressisset documentum maximi momenti, aut mandatum apostolicum contempsisset: istiusmodi calumnia gravissimis argumentis probanda foret, antequam fidem aliquam mereretur. Si vero adnotata verba e textu expungantur, recte omnia fluunt: Pippinus scilicet, ut omnis controversia componeretur, transtulit jus circa temporalia ab episcopo fundatore ad regem, ut deinceps Fuldense cœnobium non amplius inter episcopalia, sed inter regalia monasteria censeretur: novum igitur concessit privilegium, quo absolveretur ab omni dominio Lulli episcopi, et deinceps suam defensionem a nullo alio quæreret, nisi a rege. Ægre tulerit hanc rerum vicissitudinem Lullus noster, facile concedemus; tales enim non sunt Sancti, ut nihil humani patiuntur.

et suppositum esse B 46 Inferet quis fortasse, privilegium, a Pippino S. Sturnio datum, non fuisse ipsum Zacharianum instrumentum, sed potius diploma, quo olim ipse rex concessionem pontificiam confirmarat, et cujus exemplar in regis scriniis repositum erat: atque tali modo graviolem saltem culpam a Lullo amoveri. Verum ut sincere fateamur sensum nostrum, omnem auctoritatem huic diplomati abrogandam censemus.

Ex subscriptione patet suppositio: etenim post repetitam iisdem verbis Zacharianam formulam, desinit: Signū Pippini gloriosissimi regis, signū Bonifatii archiep̄i, signū Burghardi ep̄i signū Willibaldi ep̄i, signū Lul ep̄i, signū Eoban ep̄i.... in Dei nomine Baddilo recognovit. Data mense Junio anno primo regni nostri. Actum Attiniaco palatio publico in Dei nomine. Hæc ex Joanni Fredericis Schannat (a) tabulis æneis desumpsimus. Scimus autem Pippini regis annos a duplici exordio incipere, sive a mense Martio anni vulgaris 752 quo a S. Bonifacio rex, tonso Childerico, inunctus est, aut a v kal. Augusti anni 754, quando a Stephano Papa II una cum filiis Carolo et Carlomanno, unctione regia iterato consecratus fuit. Neutra vero epocha cum subscriptionibus diplomatis quadrat. Non prima, quæ cum anno LII sæculi octavi concurrat; tunc enim Lullus nondum erat episcopus, utpote qui primum anno sequenti hanc dignitatem adire valuit, ut vidimus num. 30 et seq., et proinde qua episcopus subscribere non potuit. Neque secunda epocha dictum diploma sanare potest: nam mensis Junius anni primi regni Pippini illigandus est cum anno LV ejusdem sæculi; sed tum jam defunctus erat S. Burchardus, Wirceburgensis episcopus, ut monstrarunt Nostri in ejus Vita ad XIV Octobris (b), et, ut constat e Vita S. Gregorii Ultrajectini a S. Liudgero cœvo scripta (c), in qua agens de adiutoribus S. Bonifacii, clarissimis prædicatoribus et columnis Ecclesiæ Dei, subjungit conceptis verbis: Duo ex illis electis Dei Wigbertus (Fristilariensis abbas) et Burchardus ante magistrum migrarunt a sæculo. Neque fucum facere debet, quod Joannes Schannat (d), ut S. Liudgeri auctoritatem declinet, allegat, scilicet fuisse fortassis duos Burchardos episcopos, quorum alter Bonifacio præmortuus fuerit, superstite Wirceburgensi: ille enim, nobis plane ignotus, inter clarissimos prædicatorum et columnas Ecclesiæ Dei non fuisset annumeratus.

47 Ast diploma citatum aliud in hac epocha pa-

(a) Vindic. Archiv. Fuld., tab. III. — (b) T. VI Octob., p. 570, n. 39. — (c) T. V August., p. 258, n. 14. — (d) Vindic., p. 46. — (e) v Junii, p. 470. — (f) Labbe t. VI

titur detrimentum ex martyrio S. Bonifacii, quod omnes nonis Junii assignant: unde sequeretur sanctum episcopum mense Junio adhuc fuisse in palatio Attiniaco, et tamen quinta die ejusdem mensis in Frisia occisum fuisse. Datum etsi fuerit diploma ipsis kalendis, fieri tamen non potest, ut quarta die Dockingam, Attiniaco septuaginta milliaribus Belgicis (circiter 43 myriametris) distantem, attigerit, neophytos præmonuerit de sacramento Confirmationis percipiendo, ipse dein populus conjuraverit in ejus necem, et ex conducto cum armis adfuerit: quæ omnia habemus ex Willibaldo (e), cujus textus sat aperte insinuat sanctum episcopum saltem semel iterumve populi concionem habuisse, qua fidei rudimenta doceret. Ruit igitur et ex hoc capite Pippinianum diploma. Quid si nec ipse quidem Pippinus Attiniaci ineunte Junio mense adesse potuit? Jam diximus supra num. 36 fictum fuisse decretum Pippini, quo translatio Sancti Martyris prohibebatur, quia tunc temporis in Italia versabatur bello Longobardico intentus. Habemus ex epistola Stephani Papæ II ad Pippinum, Romam, a kalendis Januarii 755 per trimestre spatium obsessam (f), liberatam fuisse cum audiret Aistulfus, Longobardorum rex, Pippinum in Italiam exercitum movere (g). Mense igitur Maio jam Longobardicas oras attigerat, et usque ad hiemem extra Gallias permansit. Unde ex simili ratione statuendum est illa diplomata, quæ verno aut æstivo tempore in variis palatiis regis a Pippino data dicuntur, toto biennio aut etiam triennio postponenda esse, quatenus annus regni, in illis expressus, non a mense Martio anni LII, sed a v kal. Augusti anni LIV sæculi octavi repetendus est.

48 Nutante Pippiniano diplomate, nutat quoque mea sententia privilegium, quo Zacharias Papa Fuldense monasterium ornessat dicitur. Si enim verum, genuinumque fuisset, non facile commisissent Fuldenses, ut falso aliquo diplomate illud fulcirent: recurrit nempe adagium: Semel mendax, semper mendax, quoties scilicet de materia conexa agitur. Cæterum contra Zacharianam bullam aliud quoque præjudicium creatur, ex eo quod Nicolaus Serarius nullam ejus mentionem faciat, quamvis in extenso reperiat in Vita Othloniana S. Bonifacii (h); sed quod maxime impedit, quominus genuinas dicamus Zachariæ litteras, est, quod nullus privilegii sermo fiat in scriptis utrinque epistolis circa res Fuldenses, et quod ipse Bonifacius nihil prorsus petat simile privilegio allato. In epistola LXXXVI (i), per Lullum nostrum Romam delata, dicit Bonifacius: Est præterea locus silvaticus in eremo vastissimæ solitudinis, in medio nationum prædicationis nostræ, in quo monasterium construentes, monachos, constituimus sub regula sancti Patris Benedicti viventes... Hunc locum supradictum per viros religiosos et Deum timentes, maxime Carlomanum quondam principem Francorum, justo labore acquisivi et in honore Sancti Salvatoris dedicavi. In quo loco, cum consensu pietatis vestræ propius aliquantulum vel paucis diebus fessum senectute corpus requiescendo recuperare, et post mortem jacere. Quatuor etenim populi, quibus verbum Christi per gratiam Dei diximus, id circuitu loci hujus habitare dinoscuntur. Quibus cum vestra intercessione, quamdiu vivo vel sapio, utilis esse possum. Cupio enim vestris orationibus, comitante gratia Dei, in familiaritate Romanæ Ecclesiæ et vestro servitio, inter Germanicas gentes, ad quas missus fui, perseverare.

49 Videtur autem S. Bonifacius explicatius locu-

Conc., col. 1635. — (g) Adonis Chron. apud D. Bouquet, t. V. p. 317. — (h) Lib. II, § xv. Mabill. Act. SS., sæc. III, part. II, p. 80. — (i) Würdtw., p. 246. Ser. cxxli.

AUCTORE
J. V. H.
diploma Pippini;

E

unde nutat
quoque Zachariæ
Papæ privilegium:

F

tus

AUCTORE
J. V. H.
quod contra-
rium videtur

tus fuisse per discipulum suum Lullum, qui, ut dicitur in initio citatae epistolae, habebat secreta quaedam soli pontifici aperienda, quaedam viva voce dicenda. Hinc responsio Zachariae non omni ex parte aptari potest quaestioni ab episcopo propositae. Dicit enim pontifex in epistola LXXXVII (a): Igitur et hoc petisti, ut monasterium in vastissima solitudine et in medio gentium, quibus praedicas, constitutum et a te fundatum, atque in honore Salvatoris Dei nostri dedicatum, ubi etiam et monachos sub regula B. Benedicti degere ordinasti: illud venerabile monasterium nomine tuo (melius nomini tuo) privilegio Sedis apostolicae munire debemus. Quod votis tuis acquiescentes ordinavimus juxta desiderium et petitionem tuam: congruit enim divini ministerii praedicatorum optimumque ministrum ad desiderata pertingere et coeptum bonum opus usque in fine perficere.... Data pridie nonas Novembris, imperante Domino piissimo Augusto Constantino a Deo corohato magno imperatore, anno XXXII; imperii ejus anno undecimo, indictione quinta. Juvat imprimis paucis expedire quid voluerit Zacharias, dicens Fuldense monasterium nomine seu nomini Bonifacii esse muniendum; videtur autem aliud hic significare non posse quam statuere ut monasterium Bonifacii proprium sit et perpetuo remaneat. Similis enim locutio apud S. Augustinum sermone CCCLVI (b) hujusmodi significatum habet: Locus etiam ipse, ait, ubi monasterium constitutum est a memorato honorabili filio meo Eleusino, ipsi presbytero Barnabae donatus est, antequam ordinaretur presbyter, in ipso loco monasterium instituit. Sed tamen quia NOMINE ipsius donatus erat locus, mutavit instrumenta, ut NOMINE monasterii possideatur.

B
genuinis litteris, quas S. Bonifacius

50 Ex hac autem interpretatione, quae vera et genuina mihi videtur, patet privilegium pontificium, quale ab Alexandro Würdtwein (c) exhibetur, quamvis datum eodem anno et die, quo recitata epistola, nullatenus tamen respondere epistolae Zachariae: nam praetensum privilegium prohibet omnem cujuslibet ecclesiae sacerdotem (ergo et Bonifacium Moguntinae Ecclesiae antistitem) in monasterio Fuldensi ditionem ullam habere aut auctoritatem, praeter Sedem Apostolicam; quum potius epistola pontificis contrarium indicat. Propterea aliae litterae Bonifacianae genuinis substratae fuerunt, quas edidit e Ms. Fuldensi Browerus noster (d): in his porro non solum, ut vidimus supra num. 48, S. Bonifacius narrat se fundasse monasterium, atque illic velle vivere requiescere et mortuus jacere: sed cum epistolae idem sit caput et exordium, immo et praecipua lineamenta foundationis, dicit tamen: Venerandae memoriae Gregorius, dum me indignum ordinaret episcopum (scilicet anno Christi 723), obtinui ab eo, ut locum meum, meae sepulturae praevisum, Fuldense scilicet monasterium, nondum quidem perfectum, sed cum Dei et vestro adjutorio perficiendum, in suum specialiter susciperet praesidium, B. Petri praesidio muniendum, ac Romana auctoritate roborandum atque tuendum. Quod et fecit, et dato privilegio, sua et B. Petri auctoritate confirmavit, et banni sui vinculo, sub testificatione Christi et Ecclesiae, perpetuo anathemate eos constrinxit, qui de stipendiis fratrum, vel decimis (decimae in loco silvatico, in vasta solitudine!) et oblationibus fidelium.... quidquam distraxerit. Est enim locus ille, quem elegi, Fulda, nomen habens a flumine, quod praeterfluit, in vasta solitudine Bo-

(a) Würdtw., p. 249. Ser. CXLII. — (b) T. V Oper., col. 1391. Alias de divers. serm. L. qui etiam inscribitur lib. II, de Morib. Clericor. — (c) P. 257. — (d) Lib. III. Antiquit.

choniae, in medio nationum praedicationis nostrae; in quo loco monasterium construxi Domino nostro Salvatore Christo et ejus Genitrici perpetuae Virgini Mariae, et Sanctissimis Apostolis Petro et Paulo: in quo monachos constituimus sub regula S. Benedicti Deo devote servientes. Hunc locum per principes et viros religiosos ditavi praediis et honoribus et per Pippinum et Carolomanum auctoritate firmissima confirmavi... Hunc, inquam, locum meae requiei praeparatum, in vestram, Pater charissime, et B. Petri Apostoli commendo potestatem, obnixius orans atque deprecans, ut dextera protectionis vestrae sit semper munitus atque defensus.

51 Certe si hujusmodi epistolae responsum Zachariae quadraret, bene procederet Fuldense privilegium; sed sciat hoc commentum anachronismus: imprimis jam electus fuisset anno 723 Fuldensis locus sepulturae, quum, ut e Vita S. Sturmii (e) abunde constat, vix circa annum 740 detectus fuerit. Dein dicit pseudo-Bonifacius se praedictum locum praediis et honoribus ditasse, quando in epistola ad Fulradum supra num. 26 allata ad commovendam ejus misericordiam, dicit presbyteros prope marcam paganorum pauperulam vitam habere: panem ad manducandum acquirere posse, sed vestimenta ibi invenire non posse: Bonifacius interea, relictis suis adjutoribus, aut permissis alienae misericordiae, monachos praediis et honoribus ditasset? Nemo est qui hujusmodi asserto facile consentiat. Dein quomodo Gregorius privilegio decorare potuit anno 723 monasterium, quod anno 744 mense Martio primum incepit, uti habemus e Vita S. Sturmii citata? Qui fit ut, siquidem id exstiterit, nullam ejus mentionem fecerit Zacharias? Fictitiam igitur esse epistolam, satis patet; ast simul, quam cusa fuerit ad viam sternendam Zachariano diplomati, cui non satis aptabatur genuina epistola, illud ipsum mutare omnino videtur: authentico enim instrumento mendax ac proin ruinosum fulcrum adhibere non consuevimus. Caeterum haec omnia, quae retractantur in commentario ad Vitam S. Sturmii die XVII Decembris, hic discussimus, quia Eigil et recentiores scriptores radicem totius controversiae in Zachariano privilegio constitutam voluerunt. In nostra tamen sententia, admissis pro veris omnibus hisce litteris, integra manebat controversia, num scilicet titulo foundationis S. Lullo, haereditati S. Bonifacii implicato, competeat jus circa temporalia monasterii Fuldensis.

52 Coronidis loco dicitur pax tandem composita fuisse inter S. Lullum et Fuldenses. Imprimis S. Sturmii moriens ex corde ignovit Lullo, quidquid credebatur perperam inflictum suo monasterio (f). Dein ipse Lullus munificus fuit erga Fuldenses, ut nobis monstrat charta donationis factae Fuldensibus, quae hujusmodi est (g): In nomine Domini. Regnante Domino Karlo, Francorum et Longobardorum rege ac patricio Romanorum, die xxv mensis Septembris, die Dominica, cum idem gloriosissimus rex Karlus curiam haberet apud nos. Ego Lullus Dei gratia Moguntinae sedis archiepiscopus tradidi Domino meo Sancto Bonifacio archiepiscopo et Martyri coemptionem praediorum quam coemi in villa Fargalaha, quae sita est in pago Thuringiae, super fluvium Unstruth nuncupatum, ea conditione, ut pars mea sit cum Domino et Patre meo Sanctissimo Bonifacio, Martyre et archipontifice in regno Dei, et ut fratres Fuldenses mei perpetuo sint memores, dedique consilium quibusdam fidelibus nostris, quatuor videlicet no-

Fuld., cap. x, p. 201. — (e) Perz. Monum. Germ. Vit. S. Sturm., t. II. p. 360. — (f) Pertz. Ibid., p. 377. — (g) Schannat. Corp. Trad. Fuld., p. 36.

bilissimis

D
ad Papam
direxerat.

E

F

Inter SS.
Lullum et
Sturmium
tandem pax
composita
fuit.

A bilissimis viris, Vualtoni, Reginaldo, Vuarmondo, Burchardo, qui prœdia in confinio ejusdem villæ Fargalaha in proprietatem habeant, ut partes suas Sancto Bonifacio traderent, eumque suum hæredem facerent in terris, ut sui cohæredes fierent in cœlis, qui ita fecerunt, et hæc traditio coram rege confirmata est. *Traditio hæc facta est anno 774 aut 785, qui littera Dominicali B notantur, et in quibus proinde dies Dominica concurrunt cum xxv Septembris. Utroque anno Carolus rex in Germania versatus est, ut monstrat nobis Chronicum Laurissense et Einhardi ad hos annos (a). Vicissim Fuldenses in redintegratæ pacis tesseram et memoriam acceptorum beneficiorum S. Lulli nomen in dyptichon sacrum suæ ecclesiæ intulere (b). Si quid igitur peccatum cum a S. Sturmio, tum a S. Lullo fuit, hoc totum deletit et indulgentia illius et hujus liberalitas.*

§ VII. Fundationes S. Lulli.

B *Tentata pri-
mam Hers-
feldii*

Si quidem in præcedenti § egimus de similitate inter SS. Lullum et Sturmium exorta ob procurationem Fuldensis cœnobii, opportunum duximus istis subnectere fundationes, quas fecit episcopus, reliqua ejus gesta postea commentaturi. Prima fundatio Lulli nostri ad Hersfeldensē spectat. Jam initium aliquod hujus cœnobii factum fuerat sub S. Bonifacio, immo fundationem Fuldensem præcesserat, ut narrat *Eigil* in Vita S. Sturmii (c), octo solidis annis: nihilominus tantum annorum spatium inter utriusque monasterii initia fluxisse, negat *Joan. Georgius Eckhardt*, in suis commentariis de rebus Franciæ orientalis (d). Hanc questionem, quoniam S. Lullum non attingit, ad commentationem de Vita S. Sturmii die xvii Decembris disceptandam rejicimus. Unum hic inquirendum venit: num S. Lullus vere et proprie fundator Hersfeldensis monasterii dicendus sit. Etenim rem dubiam facit auctoritas variorum scriptorum summæ notæ, qui cœnobium hoc S. Bonifacio adscribunt. Inprimis *Lambertus Schafnaburgensis*, ipse Hersfeldensis monachus, in suo chronico (e) aperte dicit sub anno 736: Initium Herveldensis monasterii. Ad eundem annum refertur ab *Anonymo Erfordiensi* in Historia de Landgraviis Thuringiæ (f) et a *Mabillon* in Vita S. Sturmii (g). Si autem huic anno attribuenda est origo Hersfeldensis, procul dubio et S. Bonifacium fundatorem agnoscamus oportet, utpote qui tunc, viribus et ætate florens, res Germanicas solus procuraret. Verum cum nullus auctor cœvus aut suppar istiusmodi quid dicat: censeo in hac questione *Eigil* inhærendum esse dicenti, initium quidem Hersfeldii factum, sed non deinde anno, constituto Fuldensi cœnobio, inchoatum monasterium derelictum fuisse. Elucet id ex toto contextu *Eigilianæ* narrationis: nam cum jussu S. Bonifacii, Sturmii et comites ejus in Buchoniam perrexisissent, ad aptum monachis locum perquirendum, die tertio, ait *Eigil* (h), pervenerunt ad locum qui usque hodie Hersfeld dicitur; visis exploratisque ibidem locis circumquaque positis, Christum sibi locum illum ad inhabitandum benedici poposcerunt, atque in loco illo ubi nunc monasterium situm est, parva, arborum corticibus tecta, instruunt habitacula.

(a) Pertz Monum. Germ., t. I, p. 152 et 166. — (b) Gori, Thes. Vett. Dypt., t. II, p. 198. — (c) *Ibid.*, t. II, p. 370. — (d) T. I, p. 460. — (e) Pistor. Script. rer. Germ., t. I, p. 309. — (f) *Ibid.*, p. 1300. — (g) Act. SS. Ord. S. Bened.,

54 *Sturmii refert magistro suo quæ reperit, ast respondet Bonifacius: Locum quidem quem reperit habetis, habitare vos propter viciniam barbaricæ gentis pertimesco: sunt enim ut nosti, illic in proximo ferores Saxones. Quapropter vobis remotiorem et inferiorem in solitudine requirite habitationem, quam sine periculo vestri colere queatis. Sturmii itaque novas instituit inquisitiones, et tandem reperit a Domino jam dudum præparatum locum, scilicet Fuldam, quo, consentiente Bonifacio, discipulos suos transtulit Sturmii. Reliquerunt arborum corticibus tecta habitacula, neque enim aliud quidpiam construxisse Sturmium narrat *Eigil*: et locus novennio incultus ad vastitatem rediit. Eatenus consentientes mecum habeo *Gabrielem Bucelinum* (i), et qui illum sequitur *Cointium* (k); verum addunt sub anno Christi 750 dictum monasterium a S. Bonifacio inceptum fuisse, S. Sturmio excultum, per Lullum denique nostrum perfectionem attigisse. Sed nihil hujusmodi conjecturæ adminiculatur: tacent antiquiores de Hersfeldensi cœnobio, donec S. Sturmii ad suos redux cum *Pippini* regis diplomate, quo a Lulli ditone eximebatur monasterium, hic alio cogitationes et affectum convertit, et rudera Hersfeldensia ad justitiam asceterii formam redegit. *Anonymus Vitæ* scriptor num. 23 rei gestæ seriem sat accurate narrat: Non mediocri tædio jam (viri) afficiebatur animus, cum videret tot tantosque labores suos incassum effluere, beneficiis invidiam non extinguere.... extremæ vero dementiæ esse huic loco tantas rerum impensas sine fructu insumere, quibus alio in loco perenne.... monumentum posset extruere.... Locus autem erat in saltu Buchoniæ, cui Hersfeldt nomen indidit antiquitas; habitatiōni monachorum peropportuna. Refert dein causam cur Sturmii jussu Bonifacii illud reliquerit, ac narrationem suam prosequens: Locus, ait, Herveldensis, tradente Beato Bonifacio, in proprium cessit Sancto Lullo, qui jam tunc forsitan construendi illic monasterii desiderium animo conceperat.... in hunc locum omnes copias suas, dedita opera, coegit. Succis profusius arbustis, amplioris numeri fratribus spatium laxavit, ipsum cultioribus ædificiis extruere aggressus est... brevi temporis processu Herveldense nomen in immensum gloriæ et magnitudinis culmen evaserat.*

55 *Postrema verba mea sententia non indicant, ante Lulli fundationem jam aliquos Hersfeldiæ habitasse monachos; sed locum a Sturmio olim præparatum, nunc accomodatam fuisse ut plures incolas caperet. Neque vero ulla anterioris fundationis Hersfeldii ratio apparet. Certum est enim, moriente S. Bonifacio, completum necdum fuisse Fuldense monasterium, quod perficiendum commendavit discipulo et successori suo Lullo S. Martyr, ut vidimus supra num. 44. Quid igitur causæ impulisset ad novum ædificandum monasterium? Nulla quidem illius condendi necessitas apparet: non religionis propagandæ; quam initio viciniore Saxones aspernabantur, cujusque postea apostolum nacti sunt ipsum S. Sturmium Fuldensem. Nova habitacula neque requirebat monachorum numerus, cui abunde sufficiebat, istis quidem principiis, vel inchoatum Fuldæ monasterium. Tandem talem nobis non fingamus Bonifacium, ut monasticam aciem, quæ maxime sua potens est unitate, bipartiri voluerit.*

56 *Ex hactenus dictis, videtur posse elicere tem-*

sec. III. part. II, p. 271. — (h) Pertz Monum. Germ., t. II, p. 367. — (i) German. Sacra., part. II, t. I, p. 44. — (k) Ann. Franc. ad an. 745, § lxxx, t. V, p. 134.

pus,

AUCTORE
J. V. H.
circa annum
766.

pus, quo Hersfeldia incept: quando scilicet S. Sturm-
mus ad Fuldenses suos rediit, cum diplomate regio,
transferebat dictum monasterium a jure episcopi circa
temporalia ad jus regis. Quod quidem puto anno
xii Pippini regis accidisse: prima enim traditio
Sturmio abbati inscripta (a) huic anno illigatur, qui
a xxviii Julio cum anno æræ vulgaris 765 concur-
rit. Eodem autem anno xii Pippini, v kal. Septem-
bris, pro monasterio Fuldensi emerat Lullus varia
prædia a Leidrato comite (b); post hunc igitur diem
monasterii sui regimen adeptus fuerit S. Sturmus:
unde satis placet conjectura Joan. Georgii Eckhardt
(c), qui donationem Sturmianam, cum signum men-
sis præ se non ferat, ad annum sequentem, id est
Christi 766 transfert. Ad hunc itaque annum, aut,
si quis maluerit, ad præcedentem referenda sunt in-
itia Hersfeldensis cœnobia, quod Lullus noster exco-
lere cepit, quando post reditum Sturmii, se spolia-
tum vidit omni jure, quod in Fuldam prætendebat,
ut satis aperte declarat Anonymus num. 54 citatus.
Ab hoc igitur anno initium stabilis monasterii in
Hersfeldia deducendum est, quod deinde in amplis-
simam ditionem excrevit: Situm est, ait Gabriel Buc-
celinus (d), loco percommodo in Hassia, quod præ
ipsa Fulda.... Lullus dilexit, et illud amplissimis
redditis beavit, quod etiam e caelis ipsis respi-
cere præ aliis visus est S. Wigbertus, magnus et
ipse Germaniæ Apostolus, apparensque Albuino
Fristislarienti præsul, eo suum corpus transferri
voluit, quod Ernestus, Raturichus et Wolfus mo-
nachi summa religione et devotione quam primum
præstitere (e): sepulti ibidem BB. Albuinus (f)
et Lullus magnum insuper loco nomen peperere.
Reformavit monasterium idem S. Gotthardus (g),
a Willigiso primo Moguntinæ electore exoratus.
Idem sanctitate abbas S. Bardo (h) illustravit,
qui extractus ad Moguntinam cathedram toti
Germaniæ singulari ornamento fuit, ob mirificam
pro concione eloquentiam alter Chrysostomus
appellatus.

Extrema fi-
ta hujus cœ-
nobii.

57 Hersfeldensis fundatio integra perstitit usque
ad initium sæculi xvi. Tunc enim, ut liquet e bulla
Leonis X, data pridie non. Maii 1513 (i), licet
monasterium in Hersfeld.... insigne et notabile
ac propriis facultatibus opulentum fuisset, nihi-
lominus a pluribus retroactis annis propter succe-
dentium temporum sinistros eventus, seu etiam
forsan incuriam vel potius impotentiam eorum,
qui illi præfuerant, illud in ejus temporali dominio,
bonis redditibus et facultatibus ex rerum aliena-
tionibus, etc. admodum diminutum, nec non ære
alieno et debitorum onere gravatum et oppressum
existebat. Propterea Pontifex Hersfeldense mona-
sterium cum omnibus juribus et pertinentiis suis
Fuldensi cœnobia perpetuo unit, annectit et incor-
porat. Verum illa res pacate non processit, ut vi-
dere est in Historia Fuldensi (k): obstabant quippe
illi negotio tum subditi Hersfeldenses, tum Anna
Mechelburgica, Wilhelmi Hassiæ Landgravii vidua
et mater Philippi minorrennis, ad quem spectabat
suprema et hæreditaria in dictam abbatiam advoca-
tia. Fastidiosum et ab Opere nostro alienum esset,
longæ et intricatæ controversiæ ambages et vicissitu-
dines explicare. Sufficiat coronidis loco apponere,
opulentum hoc monasterium in jus Protestantium
abiisse, et xxiv Octobris anni 1648 per leges pacis
Westphalo-monasteriensis Hassiæ familiæ confr-

(a) Schannat. Corp. Trad. Fuld., n. xx, p. 10. — (b) Ibid.,
n. xxiii, p. 42. — (c) Comm. de reb. Fr. Orient., t. I, p.
588. — (d) Germ. Sacr., part. II, p. 44. — (e) Act. SS., t.
III Augusti., p. 132. — (f) Agetur de illo xxv Octobris.
— (g) Melius Godehardus, Hildesiensis episcopus, t. I
Maji, p. 501. — (h) Act. SS., tom. II Junii, p. 299. — (i)

matum fuisse (l): Domus Hasso-Casselana ejusque
successores abbatiam Hirsfeldensem cum omnibus
appertinentiis secularibus et ecclesiasticis, sive
intra, sive extra territorium (ut præpositura
Gellingen) sitis, salvis tamen juribus, quæ domus
Saxonica a tempore immemoriali possidet, retine-
ant, et eo nomine investituram a Cæsarea ma-
jestate toties, quoties casus eveniret, petant et
fidelitatem præstent.

58 Altera nobis S. Lulli fundatio innotescit ex
historia S. Ferrutii, Martyris Moguntini, de quo
nobis ad diem xxviii Octobris agendum erit. E nar-
rationes ejus translationis, cripta a Meginhardo Ful-
densi, qui circa annum lxxx sæculi noni floruit,
hæc habentur (m): Ibi (in loco dicto Castello hodie
Cassel juxta Moguntiam) membra sacratissima,
beneficiis divinitus comitata, a civibus frequen-
tata, usque ad Lulli venerabilis pacifice quievere-
runt pontificatus tempora, qui post Sanctissimum
Martyrem atque pontificem Bonifacium, sedis
Moguntiacensis strenue rexit populum. Hic itaque
prædecessoris atque magistri sui sequax
egregius, cum per sedis suæ diocesim ecclesias
construeret, monasteria fundaret, regnumque
Francorum Christianæ religionis cultu longe la-
teque nobilitaret, Reliquias Sancti Ferrutii in
lætantium locum transtulit, Deoque sub cœnobia-
lis normæ disciplina militantes adunare curavit,
spiritu ferventes, spe gaudentes, idipsum sentien-
tes, animas suas castificantes in obedientia cha-
ritatis, in amore fraternitatis. Boni vero pastoris
usus providentia, fratribus ipsis, ne deficerent in
mandatorum Domini via, victus atque vestitus
sufficientes redditus contradiidit, ipsamque locum
donec in corpore vixit, summa devotione pro
Sancti reverentia coluit. Postquam autem domus
ejus terrestris habitationis hujus luteæ soluta est,
ut non manufactam, sed æternam in caelis inha-
bitaret, pontificatus illius pariter et religionis
successores, Richolfus, Haistolphus et Rabanus,
eadem devotione locum sanctum coluerunt, ec-
clesiam amplificaverunt, tumbam sanctarum extir-
varum decenter composuerunt, pauperes Christi
sacris ossibus excubantes humanitatis summæ
consolatione fovērunt.

Fundatio in
Cassel,

59 Auctores Galliæ Christianæ, dum agunt de
hoc monasterio (n), dubium aliquod insinuant, num
forsan S. Bonifacius, aut ejus discipulus Sturmus
cœnobia illud fundarint, antequam Lullus noster
supremam quasi manum operi admovisset. Sed ex
supracitato textu satis liquet Sanctum nostrum non
solum perfecisse, sed inchoasse quoque opus pium;
habemus enim rei testem omni exceptione majorem:
nam Meginhardus, Fuldensis monachus, auctor sub-
æqualis, flosculo illo patres et patronos suos non fa-
cile privasset, ut Lullum, quem monachi in Fuldam
suam arbitrabantur iniquiorem, ornaret. Monasterii
nomen Locus lætantium dictum fuit, germanice
Bleidenstadt, quæ vox intercidit apud Germanos,
sed in Flandria viget adhuc Blyd, verblyden, etc.
Fata hujus monasterii, de quo pauca admodum in
scriniis nostris inveni, explicari poterunt ad Vitam
S. Ferrutii, die xxviii Octobris dandam: unum suf-
ficiat hic addidisse, cœnobia istud in collegiatam
ecclesiam mutatam fuisse anno Christi 1495 per
Alexandrum VI, et in mediis Lutheranis Catholi-
cam fidem illibatam servavisse (o).

in loco dicto
Bleidenstadt,

Schannat. Hist. Fuld. Prob., p. 347. — (k) Schann. Hist.
Fuld., p. 249. — (l) Dumont. Traité Diplomatique, t. VI,
part. I, p. 453. — (m) S. S. xxviii Octob., p. 394. — (n)
T. V, col. 579. — (o) Cf. Gall. Christ. I, c. et Christ. Joan-
nis Rer. Mogunt., t. I, p. 807.

§ VIII. Dedications ecclesiarum.

S. Lullus
consecrat ec-
clesias, in
Ordorff

Quantum nobis monumenta fide digna suppetierunt expeditivimus quæ ad fundationes a S. Lullo factas pertinent: nunc reliqua ejus gesta prosequemur. Serarius noster lib. IV, § XII rerum Moguntinarum dicit: Anno DCCLXXVII ecclesiam in S. Petri honorem dedicavit Ordorffii. Subnotat autem Christ. Joannis (a): Non memini apud veterum quemdam fide dignorum me legere Ordurfi illum (Lullum), quod auctor habet, ædem sacram de novo excitatam, anno DCCLXXVII D. Petri honori consueto cæremoniæ ordine et apparatu dedicasse. Fugit virum doctum, hanc consecrationis auctoritatem fulciri chronico Lamberti Schafnaburgensis, scriptoris sæculi XI, qui sub hoc anno diserte dicit (b): Dedicatio ecclesiæ in Ordorff a Beato Lullo in honore S. Petri. Potuit certe Lambertus, finitimus et summæ fidei scriptor ex traditione Ordorffensi factum rescire: non est igitur cur auctoritatem ejus in re aliquin minimi momenti elevemus. Non dissimulabo tamen difficultatem aliquam facessere, quod monasterium, a S. Bonifacio Ordorff fundatum, Sanctum tutelarem habuerit Michaelem Archangelum, ut late monstrat Othlonus lib. I, cap. XXIX (c); immo et hoc patrocinium usque ad finem sæculi XVI perseverasse, testis nobis est Joan. Burchard. Menckenius in legenda Bonifaciana (d): Hæc ecclesia, inquit, etiamnum parochiæ vicem Ordorffii subit et vocatur die Pfarr zu St Michael, in litteris conventionis Joachimi abbatis Hersfeldensis cum Friderico Wilhelmo duce Saxonie XXIV Maji anno MDXCIV de feudo comitum Gleichensium Ordorffensi et Wechmariensi, Vide citatum diploma in Thuringia Sacra (e). Idem constat ex litteris fundationis altaris et vicariæ S. Crucis in der Pfarrkirche Sancti Michaelis, datis a Sigismundo, comite Gleichensi, feria IV post Epiphaniam anni 1494 (f). Hinc factum est, ut Ordorffensis civitas, licet anno 1527 ad Lutheranos defecerit, tamen Michaelem Archangelum perpetuo ad nostram usque ætatem in insignibus gesserit (g).

sub invoc-
atione S. Pe-
tri:

61 Ex his, quæ hactenus dicta sunt, liquet male aliquos S. Lullo adscribere dedicationem ecclesiæ S. Michaelis Ordorffii, quæ quoniam circa annum 727 exstructa fuit, Bonifacium potius quam ejus successorem, consecratorem habuit. Sed in eodem loco alia fuit ecclesia, sub invocatione S. Petri constructa, quam S. Lullus consecraverit. Verum quidem est laudatum Lambertum constructionem hujus ecclesiæ ad annum 980 referre, cum dicat (h): Gozbertus Hersfeldensis abbas ecclesiam construxit in Ordorff, quam in honorem S. Petri dedicatam autumant; sed hinc falso deduceretur nullam ante hæc tempora ecclesiam sub ejusdem nominis invocatione existisse. Notum est initio sæculi decimi Hunnos sive Hungaros Germaniam et Franciam vastasse; specialim vero Thuringiæ igne et gladio illos incubuisse, testis nobis est Regino, in suo Chronico lib. II, sub ejusdem sæculi annis VIII, XII, XV (i). Hujuscemodi certe bellis destructum opinantur eruditi monasterium S. Michaelis (k); quidni etiam ecclesiam S. Petri; præcipue quum utrumque factum referatur ab eodem Lamberto, scriptore accurato et domestico? Perierit dicta ecclesia per Hunnos, quam Gozbertus dein reedificaverit: sui uni-

(a) Rer. Mogunt., t. I, p. 377. — (b) Pistor. Scriptt. Rer. Germ., t. I, p. 310. — (c) Rer. Mogunt., t. I, p. 220. — (d) T. I Scriptt. Rer. Germ., p. 837. — (e) Henr. Otto. Thuring. Sacr., p. 39. — (f) Ibid., p. 30. — (g) Ibid., p. 21. —

cuique facto stabit veritas. Hæc fundatio, quæ deinde in collegium canonicorum abiit, postea Gotham translata fuit, ut pluribus diplomatis ostendit Tentzelius in supplemento Historiæ Gothanæ (l).

62 Longe certius est Lullum nostrum dedicasse ecclesiam Laureshamensem, quamvis hæc dedicatio aliam habeat difficultatem, quam infra discutiemus. En verba Chronici Laureshamensis (m): Subsequente post hæc anno, id est Dom. incarnationis DCCLXXVII, sed a fundatione sive exordio Laureshamensis monasterii anno XIII, regni vero Caroli, ex quo, defuncto fratre suo Carlomanno, monarchia ad eum transit, anno VI, Gundelaudus abbas, perfecta jam templi fabrica, et ut domum Dei decebat, omni specie decoris exornata, apud Spiream civitatem regi occurrit, magnopere deprecans, ut ipsius ecclesiæ consecrationi præsens interesse dignaretur; cui pius rex benigne assentiens, cum regina Hildigarda, filiisque Carolo, Pipino, Ludovico ac pluribus regni principibus per Lullum Moguntinæ sedis archiepiscopum et Beati Bonifacii episcopi et Martyris successorem, atque per episcopos, Megingozum (Wirceburgensem), Wiomudum (Trevirenses), Angilramnum (Metensem), Waldricum (Pataviensem), magnifico apparatu et summa veneratione in capite kalendarum Septembrium dedicationem ejusdem ecclesiæ celebravit, corpusque Beati Martyris Nazarii, domini et patroni nostri, in eam maximo devotionis honore transtulit, ubi quanta miracula, quæ virtutum insignia per ipsius merita divinitus effulserint, quanta ex diversis morbis, casibus, miseriis, angustiis remedia pro ex tunc et deinceps provenerint, non est nostræ facultatis evolvere; præsertim cum sit de his libellus, a majoribus nostris prosaico metricoque stilo satis elucubrate compositus. Præterea quoque excellentissimus rex inter cætera liberalitatis suæ dona, quæ velut alter Salomon, in simplicitate cordis sui Domino lætus obtulit, villam Obbenheim cum omni integritate Laureshamensi monasterio tradidit, per quam eandem ecclesiam in die consecrationis largissime dotavit et ditavit, cum hujusmodi confirmationis præcepto. Sequitur in citato codice diploma donationis datum IV. Non. Septembris anno VI regni nostri. Actum Wormatiæ, civitate publica feliciter.

AUCTORE
J. V. H.

in monaste-
rio Lau-
reshamensi,

E

63 Totum fragmentum in extenso hic apposimus, quia varia in illo occurrunt quæ controversam epocham dedicationis dilucidare valent. Qualem vero auctor chronici describit, omnino retinendam, quidquid dicant Pagius et ejus sequaces, censemus. Præcipuum momentum nostræ opinionis est, quod chronologicæ notæ sibi consent: anni enim Caroli regis, tum fundati monasterii aptissime inter se conveniunt. Nam Carolus, qui, mortuo Carlomanno fratre, Austrasiam anno LXXII sæculi octavi adeptus erat, recte anno VI regni sui dedicationi adfuisse dicitur. Monasterium vero, ut habet idem codex Laureshamensis (n), fundatum fuit anno ejusdem sæculi LXIV; nec movere debet quod annus XII regni Pipini huic anno illigetur, quum potius esset annus tertius decimus; errorem hunc, si incurioso librario tribuere nolumus, adscribere debemus diplomati donationis, in quo cum annus duodecimus absque æræ vulgaris mentione recenseretur, lapsus est chronographus, et eidem anno Pippiniani regni donationem et fundationem monasterii tribuit. Nam post donationem incepisse monasterii ædificationem, ex consequentia chronici manifeste deducitur (o): Re-

anno, ut
monstratur,
f'

(h) Pistor. Scriptt., t. I, p. 315. — (i) Ibid., t. I, p. 101. — (k) Thuring. Sacr., p. 27. — (l) T. II, p. 106. — (m) Marq. Freher. Scriptt. rer. Germ., t. I, p. 100 et Codex Lauresh., t. I, p. 18. — (n) T. I, p. 2. — (o) Ibid., p. 6.

verendus

AUCTORE
J. V. H.

verendus itaque pontifex Rudgangus (*Chrodegangus*) votum ac petitionem venerabilis Williswindæ (*donatricis*)... amplexus... Gundelandum germanum suum... eidem loco præfecit, ipsumque cum omnibus pertinentiis suis, eo tenore, quo sibi tradita fuerant, suæ dispositioni commendavit, fratres quoque... a Gorzieni monasterio, quod ipse pridem construxerat, cum ipso dixerit, cuncta eis necessaria tam in alimentis, quam in cæteris subsidiis impertiens. *Ex his manifestum sit monasterium incolæ ceptum post IV id. Julias anni 763, et probabiliter non nisi anno sequenti in veri monasterii formam fuisse redactum; et proinde recte dicitur annus tertius decimus decurrisse, quando anno Dominicæ Incarnationis 777 ecclesia Laureshamensis dedicabatur. Cæterum hæc epocha certior etiam fiet ex ipsa refutatione rationum, quas objiciunt Pagius et alii, qui sententiam ejus propugnant.*

LXXVII sæculi
octavi:

64 Pagius (a) imprimis objicit Chronicum duplex Fuldense, quod habet anno 774 celebratam fuisse dedicationem Laureshamensem: et magni profecto a nobis fieret utriusque chronici auctoritas, nisi contradiceret testi domestico, qui coram habuit, ut ipse loquitur, libellum a majoribus suis prosaico metricoque stilo satis elucubrante compositum. Harum scriptionum auctoritatem etiam elevat, quod unicam habeant notam numeralem, quam facile corrumpunt, ut satis notum est, succedentes sibi amanuenses; dum e contrario Laureshamensis codex ternas hujusmodi notas exhibet perfectissime concurrentes. Objicit dein laudatus Pagius ecclesiarum dedicationes non nisi diebus Dominicis fieri consuevisse; anno autem 774 quamvis prima Septembris incideret in feriam V, caput tamen kalendarum Septembrium, seu diem XIX kalendas ejusdem mensis (XIV Augusti), concurrere cum Dominica: quod anno nostro non contingit. Ultra concedimus dedicationes fieri consuevisse diebus Dominicis; ast regula est, quæ suis patitur exceptiones, ut vel ex ipso Pagio probat Car. Meichelbeck (b), et inter quas merito recenseri potest adventus Caroli ejusque familiae. Jam supra vidimus, quomodo annus XIII fundati monasterii cum anno Dominicæ Incarnationis LXXVII supra septingentesimum concurrat. Tandem Pagius delatam vult parenthesis, qua dicitur annum sextum Caroli numerandum esse a morte Carolomanni fratris; sed recte, mea sententia, parenthesis apponitur, meritoque Carolus regnum suum ab hac epocha orditur, siquidem tunc primum Austrasiam, qua Laureshamum et Wormatia continebantur, obtinuit.

et templam
S. Goaris,
qua occa-
sione ex-
piti-
catur

65 Tertia, quam celebrasse antiqui scribunt, dedicatio fuit ecclesie S. Goaris, qui locus inter We-saliam et Boppardiam ad Rhenum situs, postea in oppidum excrevit. Intra fines episcopatus Trevirensis, quem tunc Wiomadus regebat, continebatur. Hinc mirum videri potest consecratione hac functos fuisse episcopos ad provinciam Moguntinam pertinentes, Lullum scilicet metropolitanum, Basinum Spirensem et Meringaudum Wirceburgensem, ut refert Wandelbertus Prumiensis, scriptor subæqualis in miraculis S. Goaris (c): Perfecta jam basilica, ubi jam tempus, quo divino nomini esset consecranda, successit, missi sunt ab excellentissimo principe Carolo: Lullus Moguntie archiepiscopus, vir Anglorum gente, moribus et vita laudabilis; Basinus Nemeti, quæ civitas nunc Spira vocatur; et Mehingodus urbis, quæ trans Rhenum sita,

sermone barbarico Wirzburg appellatur, episcopi, qui omnes a B. Bonifacio pontifice et Martyre fuerant ordinati: ut per eos et ecclesia consecrari et corpus beatissimi viri (*Goaris*) in eum, quo nunc situm est locum transferri deberet. *Suspicio causam hujus missionis et absentie episcoporum Trevirensis provincie fuisse, ipsam controversiam tunc pendentem, aut recenter decisam circa proprietatem cellæ S. Goaris, quam laudatus Wandelbertus nitide exponit (d).*

66 Dederat quippe Pippinus Assuero, abbati Prumiensi, cellam S. Goaris; ast mortuo Pippino, orta est, inquit Wandelbertus, inter Trevirorum pontificem tunc Weomadum et abbatem Assuerum pro eadem cella contentio; asserente episcopo ad suam eam Ecclesie jus pertinere; abbate contradicente, esse illam regis lege hereditaria possessionem, neque in ea posse sibi aliquid Ecclesiam vendicare, quæ sibi esset a rege Pippino commissa et in dominium clarissimi Caroli successionis jure transmissa. *Lis hæc diu ventilata tandem composita fuit in conventu ad Lupia fontem, sententiaque pro abbate lata fuit. Atque hinc primum est judicare ægritudinem animi quamdam expertos fuisse Wiomadum Trevirensis ejusque episcopos comprovinciales; vic enim quispiam æquo oculo triumphum adversarii spectat, quem ideo multimodis persecutus est, quia injustum eundem et alienæ rei invasorem reputat. Ideo igitur Wiomadus consecrationem basilicæ San-Goarianæ facere recusaverit, et Lullus noster, sollicitante Carolo rege, munus hoc impleverit, redux a placito Lippiensi.*

67 Nam secundum ea, quæ retulimus, conjectura satis certa assequi possumus, quo anno dedicata fuerit S. Goaris basilica: nam diem, XXV scilicet Martii, ut habemus ex Commentario prævio ad Vitam S. Goaris (e), extra controversiam positum putamus. Annum dedicationis statuit Cointius sexagesimum octavum octavi sæculi (f): quoniam, ait, sequenti anno Mehingodus episcopatum Wirceburgensem abdicavit. Labitur Cointius, ut monstrat Emilianus Ussermann, Benedictinus Sam-blasianus, in sua hujus episcopatus historia (g), quum Meringaudus multo adhuc post hunc annum tempore cathedram Wirceburgensem occuparit: quod et nos quoque monstravimus supra num. 63, discutientes epocham dedicatæ basilicæ Laureshamensis. Ruit proin præcipuum Cointii argumentum: unde mirari licet, cur laudatus Emilianus Ussermann eundem annum dedicationis ecclesie S. Goaris admiserit. In eandem quoque sententiam concessit noster Josephus Harzheim (h). D. Bouquet (i) ponit celebritatem habitam fuisse anno LXXVI ejusdem sæculi octavi: probabiliter, quia in nota ad epistolam Hadriani Papæ senserat Weomadum dicto anno obiisse (h). Verum, ut non dicamus hunc episcopum usque ad annum XCI ejusdem sæculi, quod censent nonnulli (l), vitam suam prorogasse, nihilominus etiam post annum, a D. Bouquet signatum, vixisse, e consecratione ecclesie Laureshamensis supra num. 63 habemus.

68 Unum credo certum, dedicationem basilicæ Goarianæ non prius celebratam fuisse, quam composita fuerit controversia, inter Weomadum et Assuerum pendens. *Ex Wandelberto porro, ut dictum est, habemus cellam S. Goaris cessisse abbati Prumiensi, habito in Saxonia super fontem, qui Lupia dicitur, generali conventu. Nullus autem in dicto loco conventus occurrit ante annum Christi 780. Sub hoc anno Annales Francorum Loiseliani*

(a) Crit. Baron. ad an. 774. § XVIII. — (b) Chron. Benedicto-Buran. Præf. p. XXIII et seq. — (c) T. II Julii, p. 338, n. 4. — (d) Ibid., p. 345, n. 37. — (e) Ibid., p. 331, n. 24. — (f) Ad 768, § XLIV, t. V, p. 729. — (g) Episcopat. Wirce-

burg., p. 12 et seq. — (h) Conc. German., t. I, p. 124. — (i) Rec. des Hist. de Fr., t. V, Ind. chronolog., p. LII. — (k) Ibid., p. 595. — (l) Gest. Trevir. t. I, p. 80. Edit. Trevir. 1836.

habent

A *habent* (a) : Tunc dominus Carolus rex iter peragens ad disponendam Saxoniam, ad Heresburgum pervenit, et inde ad locum, ubi Lupia con-surgit. *Idem habent Annales Metenses sub dicto anno* (b), quibus consonat Vita Caroli metrica, quæ Eginhardi vestigia presse sequitur (c) :

Eresburg primum petiit, post hæc ubi fontes Lippia flumen habet, per plurima dispositurus ; In castris aliquot fertur mansisse diebus.

In hoc itaque conventu anni 780 censeo litem de cella S. Goaris fuisse diremptam : nisi tamen quis velit in conventum anni 782 discepcionem rejicere, quando in eodem loco placitum magnum celebratum fuit. Ast mihi præplacet prior sententia, quum sciamus postremis vitæ annis S. Lullum, infirmitatibus pressum, vix potuisse operosis istiusmodi officiis vacare. Cæterum hæc controversia in causa probabilis fuit, cur tam ipse, quam alii Moguntinæ provinciæ episcopi invitati fuerint, ut consecrationem peragerent, cum nullus illorum ad provinciam Trevirensem pertineret : etenim dirempta etiam lite, manet plerumque aliquod quasi similitatis fermentum, quo viri, cæterum sanctissimi, infecti vix æquo animo adversariorum victoriam tolerant. Hinc recusaverit Weomadus dedicare ecclesiam, et Lullus noster, sollicitante rege Carolo, munus hoc impleverit, redux a placito Lippiensi.

B

§ IX. De pallii honore tardius delato et de conciliis quibus S. Lullus interfuit.

Rariora erant concilia, propter frequentiam placitorum :

Mirum videri poterit consideranti frequentiam synodorum, vivente sancto Bonifacio, celebratarum, nullum hujusmodi conventum habitum fuisse sub S. Lullo successore ejus. Præcipua hujus rei causa mihi videtur ipse modus, quo annis singulis ad campum Maii optimates regni convocabantur. Hincmarus Remensis, qui, ut ipse dicit, Adalhardum Corbeiensem Carolo cœvum exscribit, nobis testatur (d), consuetudinem tunc temporis talem fuisse, ut non sæpius, sed bis in anno placita duo tenerentur. Unum quando ordinabatur status totius regni ad anni vertentis spatium, quod ordinatum nullus eventus rerum, nisi summa necessitas, quæ similiter toto regno incumberebat, mutabatur. In quo placito generalitas universorum majorum, tam clericorum quam laicorum, conveniebat : minores propter idem consilium suscipiendum, et interdum pariter tractandum, et non ex potestate, sed ex proprio mentis intellectu vel sententia confirmandum. In his autem placitis proponebantur et confirmabantur Capitularia ; nemo autem nescit quam accurate rem ecclesiasticam universam, consentientibus episcopis, componebant. Hæc vera, meo iudicio, ratio est, cur rariores essent synodi proprie dictæ. Huc etiam facit, quod hierarchia metropolitana, a S. Bonifacio instaurata, illo mortuo, intercedisse videatur, donec iterum, ut infra monstrabimus, restituta fuerit ab Hadriano Papa. Nam metropolitanam dignitatem, Moguntinæ Ecclesiæ assertam fuisse, non solum S. Bonifacio, sed perpetuo ejus successoribus, habemus ex epistola Zachariæ Papæ (e).

70 Sunt nihilominus scriptores (f), qui ideo putant in Moguntina provinciæ synodum episcoporum celebratum non fuisse, quia Lullus noster, pallio

archiepiscopali destitutus per viginti circiter annos, potestatem non habuit concilia convocandi. Allegatur in favorem hujus opinionis epistola S. Bonifacii ad Cudberthum ; sed dubito num stringat argumentum hujus epistolæ auctoritas ; en ejus verba (g) : Decrevimus autem in nostro synodali conventu et confessi sumus fidem catholicam et unitatem et subjectionem Romanæ Ecclesiæ, finetenus vitæ nostræ velle servare sancto Petro, et vicario ejus velle subijci : synodum per omnes annos congregare : metropolitanos pallia ab illa sede quærere, et per omnia præcepta Petri canonice sequi desiderare, ut inter oves sibi commendatas numeremur. Et isti confessioni universi consensimus, et subscripsimus, et ad corpus sancti Petri principis Apostolorum direximus, quod gratulando clerus et Pontifex Romanus suscepit. Statuimus ut per annos singulos canonum decreta et Ecclesiæ jura et norma regularis vitæ in synodo legantur et recuperentur. Decrevimus ut metropolitanus, qui sit pallio sublimatus, hortetur ceteros et admoneat et investiget, quis sit inter eos curiosus de salute populi, quisve negligens servus Dei... Statuimus, quod proprium sit metropolitanis, juxta canonum statuta, subsectorum sibi episcoporum investigare mores et sollicitudinem circa populos, qualis sint (sit). Et moneat ut episcopi a synodo venientes, in propria parochia cum presbyteris et abbatibus conventum habentes, præcepta synodi servare insinuando præcipiant. Et unusquisque episcopus, si quid in sua diocesi corrigere vel emendare nequiverit, itidem in synodo coram archiepiscopo et palam omnibus ad corrigendum insinuet, eodem modo, quo Romana Ecclesia nos ordinatos cum sacramento constrinxit, ut si sacerdotes vel plebes a lege Dei deviasse viderim, et corrigere non potuerim, fideliter semper Sedi apostolicæ et vicario S. Petri ad emendandum indicaverim. Sic enim, ni fallor, omnes episcopi debent metropolitanis, et ipse Romano Pontifici, si quid de corrigendis populis apud eos impossibile est, notum facere, et sic alieni fient a sanguine animarum perditarum. De cætero, frater charissime, quia nobis æqualis labor et majus periculum imminet, quam ceteris sacerdotibus, quia canones antiqui præcipiunt, ut omnes metropolitani (melius, metropolitanum) sciant sollicitudinem totius provinciæ gerere.

71 In hac quidem epistola videtur S. Bonifacius majus aliquid requirere a metropolitanis, qui sit pallio sublimatus ; ast istud tamen restringitur ad hortationem, monitionem, investigationem, proindeque ad quamdam inspectionem, sese fortassis extendentem etiam in illos episcopos, qui alioquin jure metropolitanico subjecti archiepiscopo non erant : videtur proin pallii honor nihil commune habere cum jure celebrandi concilii. Quod si nihilominus ita voluerit quis verba citata torquere, ut ad synodum cogendam aptentur, is profecto explicare debet, qui factum fuerit ut cum decreto synodali caveatur, ut metropolitani pallia a Sede apostolica quærant, tamen Lullus noster per viginti circiter annos hoc ornamento caruerit ? Lubens agnosco cum Maurinis editoribus operum S. Gregorii magni (h) primum exemplum necessitatis pallii accipiendi pro metropolitanis episcopis, in citato synodali decreto occurrere : videtur nihilominus vim legis non obtinuisse, utpote quod executioni non fuerit mandatum, secundum notum adagium (i) : Leges instituuntur, cum pro-

AUCTORE
J. V. H.

E

F

non indigent

bant

ad celebranda tamen concilia

(a) D. Bouquet, t. V. p. 40. — Ibid., p. 343. — (c) Ibid., p. 144. — (d) Ibid., t. IX, p. 267. — (e) Epist. LXXXVIII. Würdtw., p. 241. Ser. deest. — (f) Binterim Deutsch. Conc.,

Tomus VII Octobris, Pars posterior.

t. II, p. 35. — (g) Epist. LXXIII. Würdtw., p. 197. Ser. cv. — (h) Lib. IX, epist. XI, ad Brunechild. regin., t. II, col. 936. — (i) Can. III, dist. III.

AUCTORE
J. V. H.

mulgantur; firmantur, cum moribus utentium approbantur. Alioquin quomodo in epistola mox citanda Hadrianus Papa vitio non vertisset S. Lullo tamdiu illum distulisse petitionem pallii, maxime se insigne illud archiepiscopale necessarium fuisset ad concilia convocanda? Quare non immerito Sebast. Berardi in sua commentatione de Canonibus Gratiani (a) statuit legem accipiendi pallii impositam metropolitae fuisse anno 877 in Concilio Ravennatensi (b): nisi malimus illud septennio antevertere, et proin referre ad canonem xvii synodi œcumenicæ Constantinopolitanæ anni 870 (c).

illa tempe-
state metro-
politani pal-
lio:

72 Cajetanus Cenni, in notis ad Concilium Romanum anni 779 (d), recte dicit Hadrianum Pontificem instauratorem fuisse metropolitæ dignitatis in Galliis, ut monstrat ex ejusdem Papæ epistola ad Bertherium Viennensem (e), in qua, auctoritate, ait, B. Petri principis Apostolorum singulis metropolitae antiquo more potestatem suam reddidimus, et filium nostrum gloriosum et inclytum regem Karolum ante corpus B. Petri inde rogavimus, ut antiquam dignitatem omnis metropolis haberet. Ideo hanc epistolam auctoritatis nostræ omnibus misimus, quam et tu, ut haberes, volumus, ut tu nosceres Ecclesiæ tuæ privilegium, quod a tempore Beati Leonis habuit, esse integre reformatum. Datum kalendis Januarii, imperante piissimo Augusto Constantino, annuente Deo coronato piissimo rege Karolo, anno primo patriciatu ejus (774). Ex his patet quare tamdiu caruerit Lullus noster pallio et nomine archiepiscopali, quod fortassis hoc vel sequenti anno primum consecutus est. Cæterum cum laudato Cajetano consentire non possum, quando dicit (f) sæculo octavo invaluisse, ut nullam ante pallium auctoritatem haberent archiepiscopi. Quos enim affert hujus opinionis auctores, ad sequentia sæcula pertinent, ut canon xvii Concilii Constantinopolitani œcumenici VIII, anno 870 celebrati (g), etc. Imo canon II Concilii Vernensis anni 755 (h), seu, ut mavult Mansi (i), anni sequentis, expresse prævidet casum, quo metropolitani non habentur, et propterea episcopos aliquos in vicem metropolitanorum constituit, donec ait, secundum canonicam institutionem hoc plenius emendemus.

quod tardius
accepit

73 Cæterum valde mihi suspecta videtur epistola Hadriani Papæ ad Tilpinum Remensem archiepiscopum, prout ex Flodoardo in collectionem epistolarum Romanorum Pontificum manavit. Eadem quoque dubiam habuit Remigius Ceillier, Benedictinus monachus, utpote quæ in controversiam vocet legitimam Sancti Lulli ordinationem (k). Ante omnia opus est ut ipsum textum lectori exhibeam (l): Injungimus etiam fraternitati tuæ, ut quia de ordinatione episcopi nomine Lulli, Sanctæ Moguntinæ Ecclesiæ, ad nos quædam pervenerunt, assumptis tecum Viomago et Possessore episcopis, et missis gloriosi ac spiritualis filii nostri Caroli Francorum regis, diligenter inquiras omnia de illius ordinatione, et fidem ac doctrinam illius atque conversationem, et mores ac vitam investiges; ut si aptus fuerit, et dignus ad episcopalem cathedram gubernandam, expositam et conscriptam, et manu sua propria subscriptam, catholicam et orthodoxam fidem per missos suos cum litteris ac testimonio tuo seu aliorum episcoporum, quos tecum esse mandavimus, ad nos dirigat, ut pallium illi secundum consuetudinem transmittamus, et ordinationem illius firmam ju-

(a) T. II, p. 418. — (b) Labbe t. IX Conc., col. 300. — (c) Ibid., t. VIII, col. 1136. — (d) Mansi t. I. Suppl. Conc., col. 674. — (e) Labbe t. VI Conc., col. 1888. — (f) Mansi t. I Suppl. Conc., col. 669. — (g) Labbe t. VIII col. 1136. — (h) Ibid., t. VI, col. 1665. — (i) T. I Suppl. Conc., col. 607. —

dicemus, et in eadem sancta Ecclesia Moguntina archiepiscopum constitutum esse faciamus. Hæc e Flodoardi Historia Ecclesiæ Remensis lib. II cap. xvii (m): e qua, ut diximus, in collectiones Conciliorum fluxit. Obiit vero Flodoardus anno Christi 966.

74 Quamvis incertus sit annus hujus epistolæ, certe ante annum Christi 772, quo Hadrianus Romanam cathedram descendit, scribi non potuit. Si de solo pallio archiepiscopali mittendo ageretur, nulla foret difficultas: etenim censeo illo sæculo, ut supra monstravi, non consuevisse Romanos Pontifices omnibus promiscue metropolitae pallium concedere, sed observasse adhuc disciplinam a S. Gregorio Magno expositam, qua (n) prisca consuetudo obtinuerat, ut honor pallii, nisi exigentibus causarum meritis, et fortiter postulanti dari non deberet. Hinc mirum non est collationem pallii per viginti annos fuisse dilatam. Verum aliud omnino sonat epistola Hadriani: acceperat nempe Pontifex sinistra quædam circa Lulli ordinationem: de ordinatione episcopi nomine Lulli... ad nos quædam pervenerunt: quare vult instrui de ejus doctrina et moribus, ut pallium dein possit transmittere. Quis vero sibi persuadeat Hadrianum ignorasse ordinationem Lulli factam fuisse per S. Bonifacium Martyrem, auctoritate Zachariæ Papæ, ut monstravimus supra num. 25, consentientibus quoque rege et episcopis Franciæ? (confer supra num. 28) Quod si non ignoraverit, qui fieri potuit, ut ordinationem ante viginti annos factam confirmare voluerit? Præterea si animadvertimus S. Bonifacium consuevisse omnes res a se gestas judicio Sedis apostolicæ subjicere, ut multipliciter ex ejus epistolis liquet, nemo inficias ibit, verosimiliter sanctum episcopum de ordinatione sui successoris, quæ præter canones fiebat, certior fecisse Romanam Pontificem, et ab illo approbationem accepisse.

75 Huc etiam facit quod Lullus noster, qua Moguntinus episcopus, jam interfuerat Romano concilio sub Stephano III, alias IV, anno Christi 769 die XII Aprilis celebrato (o); in quo Constantini pseudopontificis causa iudicata, et SS. imaginum cultus vindicatus fuit. Tunc vero temporis jam Romanæ Ecclesiæ diaconus erat Hadrianus, infra triennium ejusdem Ecclesiæ Pontifex futurus. Fieri itaque non potuit, ut Hadrianus ordinationem ignoraverit, et præcedentes Pontifices illam legitimam rectamque non habuerint. Unde merito concludere licet, corruptam esse, quatenus nutantem faciat S. Lulli ordinationem. Neque juvat in causam adducere controversiam inter Sanctum nostrum et Sturmium abbatem; hujusmodi lites frequentes erant in illa rerum novitate, neque Viomago Trevirensi nocuit diuturna disceptatio cum Prumiensi abbate Assuero. Esset fortassis qui hunc nodum explicare vellet supponendo alium pontificem antiquiorem Hadriano; sed vetat id ipse contextus epistolæ, tum quod Carolus solum regem Francorum indicat, quod anno 772 contigit, tum quod conceptis verbis in illa loquitur de Zacharia et Stephano successore ejus, proinde Stephano III.

76 In hoc Romano Concilio, prout illud edidit Cajetanus Cenni e Veronensi codice, sæculi, ut fertur, decimi, post Stephanum Papam seatum locum occupat Lullus noster, et vocatur Magnantiæ episcopus (p). Unus illic occurrit archiepiscopus Wilcharius Senonensis, seu ut corrupte scribitur Vicumssenen-sis; nam Willicharium Senonensem concilio adfuis-

(k) Aut. Eccles., t. XVIII, p. 237. — (l) Labbe t. VI Conc., col. 1791. — (m) Bibl. Patr., t. XVII, p. 541. — (n) Lib. IV, epist. XI, t. II Op., col. 937. — (o) Mansi t. I Suppl. Conc., col. 641. — (p) Ibid.

A se, habemus e schedis Panvinianis (a) et ex ipso codice Veronensi, in quo Wilcarius archiepiscopus Galliarum tradit scripta Leonico notario regionario (b). Hinc recte concludit laudatus Cenni, illum solum fuisse adhuc pallio donatum, utpote qui solus post Ravennatensem vocetur archiepiscopus. Reliqui omnes episcopi appellantur; inter quos Lullus noster post Georgium Meltensem, seu Meldensem, sextus venit a Papa Stephano III. Si autem secundum vigentem tunc disciplinam, necessarium fuisset pallium, ut jura quis metropolitana exerceret, nulla occurrit idonea ratio, cur Lullus insigne illud a pontifice non postulasset, et ab eodem etiam obtinisset.

Interest
S. Lullus

77 Ante concilium Romanum, jam adstiterat Lullus noster conventui Attiniacensi, in quo multa synodaliter statuta fuerunt, ut patet ex fragmento historico, quod nomina episcoporum et abbatum refert, et est sequentis tenoris (c): Nomina episcoporum seu abbatum, qui apud villam publicam Attiniacum pro causa religionis ac salutis animarum congregati synodali conventu, inter cætera salubriter sapienterque definita, hoc quoque communi cunctorum decreto statuerunt, ut unusquisque illorum, quorum nomina in hoc indiculo subterscripta reperiuntur, quando quislibet de hoc sæculo migraverit, centum psalteria, et presbyteri ejus speciales missas centum cantent, Ipse autem episcopus per se xxx missas impleat, nisi infirmitate aut aliquo impedimento prohibeatur; tunc autem roget alterum episcopum pro se cantare. Abbates vero, qui non sunt episcopi, rogent episcopos ut vice illorum ipsas xxx missas expleant: et presbyteri eorum centum missas, et monachi centum psalteria psallere meminerint. Sequuntur nomina episcoporum et abbatum inter quos post Hradegandum, episcopum Metensem, et Eddonem Argenteratensem, tertius venit Sanctus noster: Lullo episcopus civit. Maguntiaci.

conventui

78 In allato textu occurrunt plura notatu digna. Imprimis hic evidens fit, quod jam ante monui, conventus publicos, illo quidem sæculo, concilia episcoporum supplevisse, eandemque vim in clero et populo obtinuisse: plura hic salubriter sapienterque definita narrantur ab episcopis, qui causa religionis et salutis animarum convenerant. Neque hinc quidquam adversus Ecclesie libertatem inferatur; sum Ecclesie erat jus nulli principum obnoxium; quæ ad Ecclesiam spectabant, inter se disceptabant ecclesiastici ordinis viri. Quod si quis nihilominus regie potestati subjugatas velit res divinas, sciat tamen, consentientibus episcopis, nihil simile fuisse attentatum. S. Lullus noster jam morti, ut videtur, proximus, proinde florente Carolo Magno, scribit ad Cænam, in Anglia (d): Pro nomine Christi in contumeliis et tribulationibus gloriari, et exaltatione Ecclesie ejus nos oportet: quæ quotidie tunditur, premitur atque fatigatur, quia moderni principes novos mores, novasque leges secundum sua desideria condunt. Hæc verba mea sententia sufficiunt, ad monstrandum non omnem regendæ Ecclesie normam calculo sanctissimi præsulis probatam fuisse.

Attiniacensi

79 Alterum notatu dignum in decreto Attiniacensi occurrit, scilicet plures tum fuisse abbates episcopali dignitate sublimatos, quorum nomina exhibentur in subscriptione, tales sunt: Theodulphus episcopus de monasterio Laubias, Jacob episcopus de monasterio Gamundias, Williharius epi-

(a) Labbe t. VI Conc. col. 1722. — (b) Mansi, t. I suppl. Conc. col. 643. — (c) Labbe t. VI Conc. col. 1702. — (d) Int. Bonif., epist. cxxxii Würdtw., p. 320. Ser. cix. — (e)

scopus de monasterio S. Mauricii; sed reliquis appingitur Willibaldus episcopus de monasterio Achistadi, quod vitiosum primo aspectu videri potest, quum magis Eichstadiensis civitatis pontifex dici debeat. Recte tamen scriptum S. Willibaldum censeo: initia enim hujus episcopatus a monasterio repetuntur, ut habet sanctimonialis Heidenheimensis cœva in ejus Vita ad vii Julii (e). Prima Willibaldi episcopi cura fuit, construere Eichstadii monasterium, illud juxta normam regulæ Benedictinæ instituere, et in illo adjuutores suos ad omnem virtutem informare: quid igitur mirum monasterii nomine hic recenseri episcopatum Eichstadiensem? Quæ presbyteris et monachis præscribuntur psalteria canenda pro singulis defunctis, nescio an omnes psalmos complectantur, an vero septem penitentiales: utroque sensu reperitur hæc vox apud antiquos, quos consule in Glossario mediæ et infimæ latinitatis et in Supplemento.

AUCTORE
J. V. H.

80 Interfuisse Lullum nostrum Gentiliacensi conventui anno 766, in quo de processione Spiritus Sancti ex Patre et Filio, et de sacris imaginibus actum fuit, existimat Latomus in suis manuscriptis ast recte subnectit Christ. Joannis (f) apud nullum veterum simile quid legi. Interim quamvis satis frequenter Sanctus noster memoret se variis infirmitatibus torqueri, non facile in animum induco illas in causa fuisse, cur rarius conciliis et conventibus interfuerit. Quæ enim ad illum diriguntur epistolæ, quæque ipse vicissim remittit, manifeste demonstrant, illum tempore sui episcopatus tali usum fuisse valetudine, quæ sufficeret ad episcopale onus portandum, si tamen excipiantur anni vitæ extremi, in quibus octogenario major graviore Ecclesie ceremonias forsitan obire non potuit, ut insinuavi supra num. 68.

non vero,
videtur,
Gentiliacensi.

§ X. De epistolis a S. Lullo scriptis et de munusculis inter Germanos et Anglos ultro citroque missis.

Preter novem epistolas nihil scriptum nobis reliquit S. Lullus, quamvis dubium non sit multo plures scripsisse, ut patet e viginti quatuor ad illum directis, quæ certe singula responsa sortitæ sunt. Licet stylus earum impolitus sit, varia tamen in eis occurrunt, quæ juvare possint ad historiam illius sæculi illustrandam. Prima, quæ occurrit, (editionem Alexandri Wurdwein (g) sequimur) est encyclica ad presbyteros in provincia Thuringiorum constitutos, scilicet: Denehardum, Eanberthum, Winbertum, Sigaherium et Sigewaldum; ut tam ipsi, quam ancillæ Christi (sanctimoniales) universaque plebs, in communi misericordiam Domini deprecantur, quatenus ab imminente pluviarum flagello liberemur. Præscribitur itaque omnibus, ut unam hebdomadam abstineant se ab omni carne et ab omni potu in quo mel sit; dein, ut secunda feria, quarta feria et sexta feria jejument usque ad vesperum; præterea, ut unusquisque servorum Dei (monachorum) et sanctimonialium quinquaginta psalmos cantet omni die in illa septimana, et illas Missas, quæ pro tempestatibus fieri soleant, celebrare presbyteri, recordentur. Dein præscribit pro Romano Pontifice xxx Missas et illos psalmos, scilicet quinquaginta, de quibus paulo ante locutus fuerat.

Epistola encyclica ad presbyteros

F

T. II Julii, p. 514, n. 43. — (f) Rer. Mogunt., t. I, p. 377. — (g) Int. Bonif., epist. cvii. Würdtw., p. 285. Ser. cxii.

AUCTORE
J. V. H.
primum hu-
jus generis
monumen-
tum;

82 *Remigius Ceillier Benedictinus (a) dicit hanc epistolam quasi derivatam e litteris Pippini regis ad S. Lullum directa: ita ut juxta laudatum Benedictinum Pippinianam chartam, tacito regis nomine, exscripserit. Suppresso itaque regis nomine suam eandemque encyclicam fecisset epistolam, in qua idem jejuniorum et precationum ordo præscribebatur. Nullam tamen hujusmodi epistolam reperi, nec inter Bonifacianas, nec in aliis collectionibus: una citatur, qua Pippinus preces petit in gratiarum actionem pro abundantibus fructibus terræ (b): quare scribit, ut unusquisque episcopus in sua parochia Litania faciat non cum jejunio, nisi tantum in laude Dei; qui in talem, inquit, nobis abundantiam dedit, et faciat unusquisque homo suas elemosynas et pauperes pascat. En sola Pippini ad S. Lullum directa epistola, quæ nobis innotuit. Notatu in Lulliana epistola dignum est, quod sit e primis monumentis, quibus episcopus clero et populo preces et jejunia præscribit. Occurrit in ea Missa peculiaris adversus aeris tempestates. Hujusmodi Missasquæ, votivæ dicuntur, jam tum in usu fuisse monstrat Card. Bona lib. I Rerum Liturgicarum cap. xv num. 3 ex Libro sacramentorum sæculi VIII in quo plures habentur Missæ votivæ, quam hodiernis Missalibus reperiuntur. Notatu quoque dignum videtur, quod inter cibos tempore jejunii vetitos reponatur potus in quo mel sit, quod etiam liquet ex epistola ad Oswitham infra citanda.*

B
epistola Lulli
ad Pontifi-
cem;

83 *Epistola Lulli, inter Bonifacianas cxii (c), directa est ad Romanum Pontificem sive Stephanum III sive Paulum I, in eaque conqueritur presbyterum quemdam in Anglia, ut ex epistola patet, delitescens nomine Enred, in alia ordinatum parochia, et, non consentiente antecessore suo Bonifacio neque se successore ejus, in parochiam adductum a Willefritho, presbytero, suum sprevisse magisterium. Cognita enim, ait, canonum auctoritate, decrevistis, ut omnes presbyteri, qui in parochia sunt, sub potestate episcopi esse debeant, et ut nullus eorum presumat in ejus parochia aut baptizare, aut Missas celebrare sine jussione episcopi, et ut omnes presbyteri ad concilium episcopi conveniant; quæ omnia facere contempsit prædictus ille presbyter, nomine Enred, et ideo secundum quod definitis, increpationis a me sententiam sortitus est. Hujusmodi canones in conciliis istius temporis et regionis frequenter occurrunt (d). Conqueritur dein Lullus quod, tam Willefrith, quam ceteri ejus Enred, abstulerint mancipia, vestimenta, arma, equos et arma; quorum aliqua ultra mare cum Enredo transmisit Willefrith ad matrem suam: videntur itaque hi ex Anglia oriundi fuisse. Idem quoque Enredus abstulerat ab ecclesiis duas armillas et quinque siglas: satis patet quid nomine armillæ hic veniat, quæ ex auro confecta, ornamentum brachii significat: Siglas interpretantur commentatores in Bonifacianas epistolas, monile; ast armilla quoque monile est: siquidem igitur speciem monilis designat Lullus, recte concludimus Sigla nomen genericum non esse, sed speciem indicare, scilicet anulum signatorium aureum, lapide pretioso fortassis ornatum, ex vetere saxonico vocabulo sigle, unde in teutonicam linguam Germanis Siegel, Flandris Zegel, manavit (e).*

84 *Sequitur epistola ordine cxiii (f), ad Suitanum seu Oswitham abbatissam directa, in qua, post*

(a) Hist. des Aut. Eccles., t. XVIII. p. 221. — (b) Int. Bonif., epist. cx. Würdtw., p. 287. Ser. xcvi. — (c) Würdtw., p. 290. Ser. c. — (d) Vid. Conc. Germ. anni 742, can. iv (Harzh. Conc. Germ., t. I, p. 43). Conc. Suesion. an. 744, can. v. (Ibid., p. 58). Epist. Zachar. Pape an. 748,

acerbam increpationem, illam excommunicat, propterea quod sacropalliatas fœminas duas (id est sanctimoniales) contra statuta canonum et sanctæ regulæ disciplinæ, sine licentia et consilio episcopi... propter arrogantiam et voluptatem laicorum explendam... liberas ire permisit in longinquam regionem. Num fortassis in regionem natalem, Angliam? ultra citroque enim frequens erat hoc sæculo commeatus. Pergit Sanctus: Sed ne forte hanc meam objurgationem parvipendens contemnas, apostolico te sermone percutiam, quo ait: Peccantes coram omnibus argue, ut cæteri timorem habeant. Pro hujusmodi stultitia excommunicatam te esse scias cum omnibus tuis, qui hunc negligentiam reatum consentiendo perpetraverunt, usque dum digna satisfactione hanc emendetis culpam. Illas autem yagas et inobedientes supradictas fœminas, intra cellam vestram (monasterium) non recipiatis, sed foras monasterium, excommunicatæ ab Ecclesia Christi, sedeant, penitentiam agentes, dum venerint, in pane et aqua, et vos similiter abstinendo ab amni carne, et omni potu qui melle indolcoratur: scientes, quod si spernitis istam increpationem, quod spernatis eum, qui a Deo missus est peccatores salvos facere, id est, Christum, qui dixit in Evangelio: Qui vos spernit, me spernit; qui autem me spernit, spernit eum qui misit me, id est, Deum Patrem omnipotentem. Optamus in Christo ad meliora vos converti.

D
ad Oswitham
exprobato-
ria;

85 *Merito in exemplum zeli pro monastica disciplina, qua S. Lullus urebatur, tradit hanc epistolam Mabillonius (g); neque fugit doctissimum virum ex hisce litteris constare sanctimoniales in Germania carne uti consuevisse (h), siquidem carniæ abstinentiam imponat Sanctus in peccati penam Oswithæ et sanctimonialibus iis, quæ hunc negligentiam reatum consentiendo perpetraverunt. Attamen vigebat istic Benedictina regula ex Anglia traducta, ad cujus observantiam plenius instaurandum Cassinum missus fuerat S. Sturmus ut legitur in ejus Vita (i): Porro cum fratres regulam sancti patris Benedicti inhiante observare desiderassent, et ad monasticæ disciplinæ normam sua corpora mentesque toto animo inclinassent, consilium utile iniierunt, quatenus aliqui ex ipsis ad magna alicubi mitterentur monasteria, ut fratrum ibi concordiam et conversationem regularem perfecte discerent. Quod cum sancto fuisset indicatum episcopo (Bonifacio), prudens illorum collaudavit consilium et hanc legationem studioso Sturmus injunxit. Qui præparatis itineris necessariis, adsumptis secum duobus fratribus, quarto ad locum prædictum (Fuldam) ingressione anno, Romam profectus est, atque in illa terra, cunctis monasteriis lustratis, et omnium mores conversationesque ibi fratrum consistentium traditionesque monasteriorum ad plenum discens, integro anno apud illa monasteria perseverans, secundo inde anno, repletus quibus viderat virtutibus, regressus est. Ex his elucet accurate investigatum fuisse in regulam S. Benedicti, et ad litteram observatam fuisse.*

discutitur,
quo sensu

86 *Hinc credo carnem, quam hic panæ loco interdicit S. Lullus, non esse quadrupedum, sed volatiliam: regula enim S. Benedicti cap. xxxix dicit: Carnium vero quadrupedum omnino ab om-*

regula Benedi-
ctina esus
carnium ve-
tabatur:

cap. II. (Ibid., p. 84). — (e) Du Cange Glossar, vº sigla. Interpretantur etiam bullam, fibulam; cfr Schiller Lexic. Saxonicum-latinum vº sigl. — Würdtw., p. 292. Ser. xlvii. — (g) Vit. § xv. — (h) Ann. lib. xxv, § lxxiv, t. II, p. 266. — (i) Pertz Monum. Germ., t. II, p. 371.

nibus

A nibus abstinenceur comestio, præter omnino debiles et ægrotos. Atque inde nata est quaestio, num monachis liceret vesci volatilibus; circa quam in varias opiniones abierunt ipsi Benedictini, ut monstrat Benedictus Haefstus (a). Omissa hac quaestione, utpote quæ ab instituto nostro aliena est, satis certum mihi videtur, Fuldenses monachos, quorum exemplum secuti fuerint alii utriusque sexus in Germania ascetæ, volatilibus usos fuisse; nam S. Rabanus Maurus lib. II de Instit. cler. cap. XXVII citatus ab Haefsteno (b): Avium usum credo inde a patribus permissum esse, eo quod ex eodem elemento de quo et pisces creatæ sunt. Nam in regula monachorum non invenimus aliorum carniurum esum eis contradictum, nisi quadrupedum. Hic autem liber scriptus probatur anno 819 (c): cum itaque jam ad patres provocet Rabanus, nemo non videt nos ætatem Lulli plane attingere; quare abstinentiam a carne, Sunitanæ impositam, de volatilibus intelligendam esse censeo, ne jam tunc laxiorem vivendi normam introductam fuisse, dicere cogamur.

epistola ad Cœnam Eboracensem archiepiscopum;

B 87 Sequitur epistola Lulli ad Cœnam inter Bonifacianam cxxxii (d). Appellat Sanctus Cœnam summi pontificatus infula præditum; qua infula pallium archiepiscopale designatur: erat enim Cœna, alio nomine Ethelbertus, Adelbertus aut etiam Albertus, archiepiscopus Eboracensis in Anglia (e), cui sedi ab anno LXXVII ad LXXXI octavi sæculi præsedet. In illa epistola Lullus, in memoriam revocata antiqua amicitia, quam coram Deo fidei sponsione pepigerant, pergit: Pro nomine enim Christi in contumeliis et tribulationibus glorificari, et exaltatione Ecclesiæ ejus nos oportet, quæ quotidie tunditur, premitur atque fatigatur, quia moderni principes novos mores, novasque leges secundum sua desideria condunt. Idcirco excellentiam tuam jugem precatricem pro animæ salute, subnixâ prece flagitamus. Assiduis enim corporis ægritudinibus cum mentis anxietate cogor ex hac ærumnosa et periculis plenissima vita exire, redditurus pio et districto iudici rationem. Parva vero munuscula dilectioni tuæ direxi, hoc est pallam holosericam optimi generis per gerulum harum litterarum. Obsecro, ut quemlibet horum librorum acquiras et nobis mittere digneris, quos beatæ memoriæ Bedæ presbyter exposuit, ad consolationem peregrinationis nostræ; id est, in primam partem Samuelis usque ad mortem Saulis, libros quatuor: sive in Esdras et Nehemiam libros tres, vel in Evangelium Marci libros quatuor. Gravia forte postulo: sed nihil grave veræ charitati injungo.

inquiritur in nomina principum,

C 88 Non pauca in hac epistola ad Cœnam Eboracensem archiepiscopum directa occurrunt notatu digna. Mirum imprimis est S. Lullum tam graviter conquiri de statu Ecclesiæ, quæ quotidie tunditur, premitur atque fatigatur, quia moderni principes novos mores novasque leges secundum sua desideria condunt. Propter summas laudes, quibus Pippinus et Carolus unanimes voce a cœvis ornantur, putat R. D. Binterim, a Lullo nostro hic indigitari comites Alemannos Warinum et Ruodhardum (f), atque in hanc interpretationem citat Walafridum Strabonem in Vita S. Otmarii (g), ubi reapse accusantur hi duo, qui tunc temporis (ab anno 754 ad 771) Alemanniæ curam administrabant, diabolo suadente, immanissimæ avaritiæ morbo præventi, res ecclesiarum sub sua potestate sitarum, magna ex parte in suâ propieta-

tis dominium per vim contraxisse. Sed merito dubitare licet, num de hisce comitibus agere voluerit Lullus, cum illorum administratio intra fines Alemanniæ conclusa, vix ad Sanctum nostrum spectare potuerit. Dein quando Lullus lamentatur de modernis principibus, scribens maxime ad episcopum alienigenam, vix intelligi potest, nisi de summis principibus seu regibus, id est, Carolo et Carlomanno loquatur. Nodus igitur in eo est, ut inveniamus qua occasione S. Lullus queri potuerit, de filiis Pippini, quos passim laudant cœvi, et de quibus certe nemo dixerit illos gravamen aliquod Ecclesiæ inferre voluisse.

89 Quamvis verba supra allata præsentem quamdam calamitatem indicare videantur, censeo tamen ita explicanda esse, ut sinistri aliquid pro futuro potius præsagiant: ita enim humanus quandoque comparatus est animus, maxime si corpore infirmo gravetur, ut quæ timet mala impendentia, illa, quasi jam actu existentia, depleat. Mortuo Pippino rege, timebant boni, ne nuptiæ, cum Desiderio Longobardorum rege utrinque conciliandæ, magna Religioni mala minarentur. Atque illo quidem tempore scriptam esse Lullianam epistolam patet ex eo quod principes vocet modernos, sive recenter solio regali impositos. Jam vero exstat epistola Stephani Papæ III alias IV ad Carolum ejusque fratrem Carlomannum directa, in qua multis illos avertere conatur Pontifex, ne nuptias cum Desiderii familia paciscantur (h): Quoniam, inquit, plures comperimus, sicut divini Scripturæ historiæ instrumur, per aliæ nationis injustam copulam a mandatis Dei deviare et in magno devolutos facinore. Quæ est enim, præcellentissimi, filii, magni reges, talis desipientia, ut penitus vel dici liceat, quod vestra præclara Francorum gens, quæ super omnes gentes enitet, et tam splendida ac nobilissima regalis vestræ potentia proles, (Gisela, utriusque regis soror Desiderii filio tradenda erat) perfida, quod absit, ac foetentissima Longobardorum gente polluat; quæ in numero gentium nequaquam computatur, de cujus natione et leprosum genus oriri certum est. Nullus enim, qui mentem sanam habet, hoc vel suspicari potest, ut tales nominatissimi reges tanto detestabili atque abominabili contagio implicentur. Quæ enim societas luci ad tenebras, aut quæ pars fidei cum infideli?

90 Adit utrumque jam habere uxores, quibus dimissis, alias ducere non licebat, dein pergit: Advertite, quæso, quanti qualesque potentes per alienigena conjugia a præceptis Dei declinantes et suarum sequentes uxorum alienæ gentis voluntatem, validis innexi excessibus, immensa pertulere discrimina. Consideranti hanc epistolam dubium vix mihi superest, quin eadem rem spectarit Lullus noster, et, dum novos mores, novasque leges invecta lamentatur, nuptias Longobardicas et utriusque regis injustum divortium sugillavit: ex historia habemus Carolum Desideratam sive Ermengardem, Carlomannum Gerbergam, utramque Desiderii filiam, duxisse. E Stephani Papæ epistola elucet quoque, invita atque reclamante Ecclesia, Carolum plura simul attentasse matrimonia; si tamen id fecerit, cum graves utrinque auctores pro diversa stent sententia, quam hic discutiendam nobis non esse arbitramur. Unum hic indicare volumus, si quid id genus peccati admiserit Carolus, id, non connivente, sed prohibente gravibus minis Ecclesia, accidisse.

AUCTORE J. V. H.

a quibus dicebatur Ecclesia opprimi:

E

monstraturque accusationem ad Pippini filios spectare:

F

(a) Disquisit. Monast., lib. x, tract. vi, disquisit. n. p. 929. — (b) Ibid., p. 930. — (c) Mabillon. Ann., lib. xxviii, § xcvi, t. II, p. 424. — (d) Würdtw., p. 320. Ser. cix. — (e)

Alford. Annal. Eccl. Ang. an. DCCLXVII. n. 1. — (f) Geschichte der Concilien, t. II, p. 35. — (g) Pertz Monum. Germ., t. II, p. 43. — (h) Labbe, t. VI Conc. col. 1717.

AUCTORE
J. V. H.
eadem epi-
stola petit
Lullus libros

91 Alterum, quod in citata epistola occurrit, notatu dignum, et zelus sancti viri in colligendis libris diversi argumenti. Præter opuscula Bedæ, quæ hic petit alia ejus scripta jam ab eodem episcopo Cæna quæsierat, ut constat ex hujus epistola, inter Bonifacianas cxxxvii (a) scilicet tractatus de æstibus marinis et de cosmographia, quos dicit Cæna ad manus non venisse: nec alia, ait, apud nos exemplaria, nisi picturis et litteris permolesta. Ex epistolis, inter Lullum et Guthbertum ultro citoque datis, liquet inter illos sæpius actum fuisse de libris: sic epistola inter Bonifacianas cxxxiii (b) petierat Lullus scripta Bedæ de ædificatione templi, in Cantica Canticorum, et epigrammata heroico metro sive elegiaco composita: receperat epistola cxxiv (c) ab eodem Guthberto libros Bedæ, de viro Dei Guthberto metro et prosa compositos. Similia dona jam suo tempore rogaverat S. Bonifacius epistolis xii (d) xix (e) xl (f) xli (g) liv (h). Inter quas epistola xix ad Eadburgam abbatissam scripta, petit sanctus episcopus: Quia sæpe sive solamine librorum, sive vestimentorum adjuvamine, pietas tua tristitiam meam consolata est: sic et deprecor, ut angeas quod cœpisti, id est, ut mihi cum auro conscribas epistolas domini mei Sancti Petri Apostoli, ad honorem et reverentiam sanctarum scripturarum ante oculos carnalium in prædicando.

B

qui frequen-
tes ab Anglis
petebantur:

92 Ex Anglia quoque frequens erat litterarum commercium, quo libri e Gallia et Germania petebantur, ut docet S. Bonifacius epistola lxx (i) ad Ecbertum episcopum, qua scribit: Ad indicium charitatis, fraternitati tuæ direxi exemplaria epistolarum Sancti Gregorii, quas de scrinio Romanæ Ecclesiæ excepi, quæ non rebar ad Britanniam venisse; et plura item, si mandaveris, remittam, quia multas inde excepi. A Lullo nostro Milret, incertæ in Anglia sedis episcopus petit S. Bonifacii venerabilem Vitam et gloriosum finem, inter epistolas Bonifacianas cxxvii (k), et vicissim agit de mittendo librum pyrpyri metri; (porphyrii legendum conjectat Serarius; sed ultro libet modo legatur, impossibile mihi est indicare quid dicere voluerit). Cincheardus Wintoniensis episcopus a Sancto nostro petit epistola cxv (l): Si quia apud vos solamina nobis necessaria, vel ignota spiritalis quidem scientiæ sive in libris antiquis, qui a nobis non habentur, sive in aliis ecclesiasticis administrationibus, ut nobis libenter participare non negetis. Nec non et si quos sæcularis scientiæ libros nobis ignotos adepturi sitis, ut sunt de medicinalibus, quorum copia est aliqua apud nos, sed tamen segmenta ultramarina, quæ in eis scripta comperimus, ignota nobis sunt et difficilia ad adipiscendum: vel si qua in aliis quibuslibet negotiis vel speciebus nobis necessariis providetis, communicare dignemini.

C

magna erat
Lulli fama in
litteris,

93 Probat hæc Chinchardi epistola, quanta esset Lulli nostri fama in scientiis excolendis, ita ut ab ea nulla fere eruditionis species aliena videretur. Quam famam etiam confirmat Caroli Magni ad S. Lullum epistola de studiis promovendis, quamque Brequigny (m) sub anno 787 reponit. Epistolam edidit Joannes Lebeuf (n), qui recte animadvertit scriptam fuisse ante annum 787 (o): suffecisset enim tunc encyclica, qualis exstat ad Baugulfum Fuldensem abbatem (p). Cæterum excidit Lulli nomen; nec annus quo data fuit exprimitur: etsi non sit dubitandum quin ad Sanctum nostrum directa fuerit, quoniam et archiepiscopus et discipulus S.

(a) Würdtw., p. 315. Ser. cxxx. — (b) Ibid., 323. Ser. cxi. — (c) Ibid., p. 48. Ser. lxxxix. — (d) Ibid., p. 32. Ser. iii. — (e) Ibid., p. 48. Ser. xxxviii. — (f) Ibid., p. 89. Ser. xv. — (g) Ibid., p. 91. Ser. xxii. — (h) Ibid., 119. Ser. viii. — (i) Ibid., p. 120. — (k) Ibid., p. 302. Ser. lxxxviii. — (l)

Bonifacii nominetur; quæ duo nulli, quem noverimus, quam Lullo nostro conveniunt. Siquidem inter Bonifacianas non exstat, et sat rara sunt laudati Joannis Lebeuf opuscula, non ingratis fore lectoribus putamus, si illam hic exhibeamus extractam ex codice S. Martialis Lemovicensis: maxime quia extollit quoque scientiam litterarum et zelum Sancti in allaborando ad conversionem animarum: quamvis carpere videatur aliquam negligentiam in litteris et scientiis clero suo tradendis.

D

94 Karolus Christi fretus auxilio rex beatissimo viro... archiepiscopo, patri nostro. Cum in acquirendis Deo animabus studiose Deo favente invigiles, mirandum nobis valde videtur, cur in erudiendo clero proprio litterarum studiis nullam sollicitudinem geras. Cernis namque undique in subditorum cordibus ignorantia tenebras circumfundi, et cum possis eruditionis radium eorum sensibus infundere, in suæ illos cæcitatibus caligine latere permittis. Quod enim et hac parte potens haberis, nulli est dubium: quippe cum unum sancti viri ill. præsulis, consecratoris tui clericum, alterum ill. religiosi abbatis, ita liberalibus studiis instruxeris, ut pene nihil eis ad perfectionis culmen desit. Quæ ergo sanctitati tuæ poterit esse excusatio, cum et aliorum filii doctrinæ vestræ pabulo pleni sunt, et vestri adhuc, subtracto eruditionis edulio, ignorantia fame tabescunt? Unum certe e duobus; aut enim contumaci ipsi superbia vestro magisterio subdi dedignantur, aut a vestra (quod evenire nolumus) parte remissius agitur. Sed quidlibet horum sit, ad vestram, pater venerabilis, curam respicit, a quo, etsi tumescente corde sunt, debent vel paterna admonitione corrigi, vel pastorali baculo coerceri. Jam vero quantum ad studium attinet, debent modo blandis persuasionibus, modo duris etiam increpationibus, ad eruditionis lumen excitari: si qui vero ex eis inopes existunt, etiam conlatis subsidiis excitari. Et certe etsi alios ad discendum attrahere non vales, saltem de tuæ Ecclesiæ famulis, quos capaces esse perspexeris, erudire potes. Illud vero credere quis jam possit, quod in tanta multitudine, quæ vestro erit subjecta regimini, ad erudiendum aptus nemo valeat inveniri. Omnes qui te discipulum Beati Bonifacii Martyris norunt, præstolantur e vestris studiis artissimum fructum. Accinge te igitur in reliquum, pater amabilis, et ad imbuendos liberalibus studiis tuos filios studiosus existe, ut et nostræ in hoc, quod ardentem cupimus voluntatis satisfacias, et perennis præmii remunerationem adquiras. Nec tuorum lucerna operum in hac solummodo parte sub medio lateat, quæ in reliquis super candelabrum posita, ex divino munere claris fulgoribus micat. Vale, pater carissime, et memor esto nostri.

ut probat
epistola Caroli
Magni

E

F

95 Quanti vero pretii illa tempestate essent codices, hinc adjudicare licet quod, teste Beda venerabili, Aldfridus Northumbrorum rex circa annum Christi 690 Ceolfrido abbati Wirenuthensi (q) dederit pro uno codice Cosmographiæ terram octo familiarum seu totidem hidarum: illo enim vocabulo vertit Bedanus interpres Anglosaxo vocem familiarum. Continebat autem Hida centum, aut, ut minimum, quadraginta jugera (arpents): ita ut saltem trecenta viginti jugera (cix hectares) in unum librum expenderit Aldfridus: ita certe Joseph Strutt (r)

pretium librorum illa tempestate:

Ibid., p. 298. Ser. lxxxv. — (m) Table des diplômes. — (n) Dissertat. sur l'hist. ecclési. et civ. de Paris, t. I, p. 421. — (o) Ibid., p. 387. — (p) Bouquet SS. t. V, p. 621 et Periz Monum. Leg., t. II, p. 52. — (q) Coitlur xlv Sept. — (r) Anglet. anc., t. I, p. 173.

inter

A *interpretatur Bedam, qui rem in Historia abbatum Wiremuthensium sequenti modo tradit (a) : Bibliothecam utriusque monasterii (Wiremuthensis et Girwiensis) quam Benedictus abbas (b) magna cepit instantia, ipse non minori geminavit industria; ita ut tres pandectes novae translationis (Hieronymianae credo) quem de Roma attulerat, ipse superadjungeret, quorum unum senex Romanam rediens secum inter alia pro munere sumpsit, duos utriusque monasterio reliquit. Dato quoque Cosmographorum codice mirandi operis, quem Romae Benedictus emerat, terram octo familiarum juxta fluvium Fresca ab Aldfrido rege, in scripturis doctissimo, in monasterium B. Pauli Apostoli comparavit, quem comparandi ordinem, ipse dum adhuc viveret, Benedictus cum eodem rege Aldfrido taxaverat, verum priusquam complere potuisset, obiit.*

examinatur
varians lectio
Mabillo-
ni et Hagto-
graphorum.

B *96 Non dissimulabo tamen tum Mabillonium citatum, tum Nostros in Vita S. Ceolfredi ad xxv Septembris (c), Acta Sanctorum Benedictina exscribentes (d), aliter interpungendo hunc textum, delevisse omne emptionis vestigium. Alatum enim textum ita disperserunt, ut donatio libri cosmographici ad incrementum bibliothecae monasticae, adeptio terrae ad meram liberalitatem Aldfridi regis spectare videntur; haec est illorum lectio : Duos utriusque monasterio reliquit; dato quoque Cosmographorum codice... quem Romae Benedictus emerat. Terram octo familiarum... ab Aldfrido... in possessionem monasterii comparavit, etc. Sed nemo non videt quam inconcinne textus suat, si interpunctionem Mabillonianam sequamur : imprimis Beda assumptum suum, scilicet bibliothecae incrementum per Ceolfridum, non probat loquens de libro, quem Benedictus Romae emerat : deinde postquam dixit Beda, utriusque monasterio pandectas dedisse Ceolfridum; utri deinde caenobio Cosmographiam contulerit, qui fit, ut scriptor taceat? Tandem quomodo comparandi ordinem, ipse dum adhuc viveret, Benedictus cum rege Aldfrido taxare potuit, nisi de permutatione aliqua loqueretur? Certe donatarius comparandi ordinem taxare, id est, leges pacti praescribere non potest, quando ex mera liberalitate quidpiam accipit : donantis est beneficentiae suae modum et leges recipienti imponere. Videtur igitur de veri nominis permutatione textus intelligendus esse, et proinde interpunctio, numero superiori allata, omnino esse retinenda.*

Demunusculis

C *97 Ad rem nostram redeamus. Praeter libros, qui ex Anglia Germaniaeque ultro citroque mittebantur, inter aetatis illius homines in more positum quoque erat, ut variis invicem se munusculis donarent (e). Sic citata epistola Lulli ad Cenam episcopum mentionem facit pallae holosericae optimi generis. Est vero palla aulæ genus, quo muri ecclesiae, altaria et sepulchra tum Sanctorum, tum magnatum ornabantur, ut videre est in Glossario Caroli Du Cange verbo Palla. Silentio praetereundum non putamus, quae utrinque mittebantur donaria; hujusmodi enim, indicatione licet compendiosa, monstrari potest aliqua saltem ex parte, quibus quaque regio mercibus abundaret. Angli in Germaniam submittebant frequenter vestimenta, illaque, ut videtur lanea et linea, ut nobis exhibet epistola Cincheardi, episcopi Wintoniensis, ad Lullum nostrum, inter Bonifacianas cxv (f) : De nostro quoque, scribit, vili vestitu parvae haec*

xeniola direximus, tuo cultui quamquam indigna, tamen petimus, accommoda, hoc est, tunica lanea, aliaque linea, sicut mos est apud nos habendi, caligas et peripsemata, (pedum integumenta) orarium, (hic, quoniam de communibus vestimentis agitur, sudarium interpretor : ceterum significat stolam sacerdotalem) et coculam (sagum Iibernicum villosum) et gunnam brevem nostro more consutam, (vestem pelliceam, ex anglico : Gown) ad indicium plenissimae dilectionis nostrae.

AUCTORE
J. V. H.

98 *Epistola inter Bonifacianas cviii (g) Alhredus rex Northumbrorum et Osgeofu regia uxor circa annum Christi 769 scribit ad S. Lullum, et illum rogat, legationibus ejus ad gloriosissimum regem Carl. consulendo subveniat, ut pax et amicitia, quae omnibus conveniunt, faciat stabiliter confirmari : quibus verbis monstratur, quanta esset Lulli nostri potentia apud Carolum Magnum. Dein mittit eidem duodecim sagas, cum annulo aureo ad dotam, id est, in donum; etenim sic interpretor : Parva munuscula tuae dignitati admisimus. Sequitur similis argumenti epistola cxvi (h), qua Eardulfus, Rossensis episcopus, Sancto nostro dat replem ruptilem unum. Replem interpretatur Du Cange e variis auctoribus, Renones, seu velamina humerorum ex pectore ad umbilicum, atque tortis villis adeo hispida, ut imbrem respuant, quos vulgo Reptos vocant, eo quod longitudo villorum quasi reptat. Quid vero vox ruptilis hic sibi velit, plane non intelligo. Epistola cxix (i) Botwinus abbas ad Lullum mittit modica munuscula, id est iii lacernas. Epistola cxxii (k) Cincheardus, jam supra laudatus Wintoniensis episcopus, solatur imprimis Lullum amicum suum, qui multis tribulationibus tunditur, quas prope modum omnes Sancti soliti sunt a saeculo perpeti; quae referenda videntur ad illa, quae supra num. 88 attigimus; post subnectit : Modici munusculi quantalacumque parvitatem charitatis tantummodo intuitu direximus, hoc est, de nostro vestitu indumentum, sicut solent prodecessores nostri prodecessoribus tuis destinare. Jam egimus supra de Guthercho, quando de libris locuti fuimus; eadem epistola cxxiv (l) dicit se donare duo pallia subtilissimi operis, unum albi, alterum tincti coloris, cum libellis, et clocam, (pallii genus, quod et hodie anglice Cloack dicitur), qualem ad manum habuit.*

ex Anglia

E

99 *Atque id genus munuscula, licet lanea aut linea, non infimi pretii fuisse inde conjicimus, quod lana jam magni fiebat, ut monstrat laudatus Strutt (m) elegibus Inæ, regis Saxonum occidentalium, qui circa finem saeculi vii, sanxit cap. LV (n), ut ovis cum agno suo valeat solido, usque ad decimum quartum diem a Paschate. Solidus autem quique denarii constabat, ut monstrat Wilkins in suo Glossario verbo manca, marca (o); cum vero vellus ovis duobus denariis aestimaretur ex lege LXXIX (p), consequens, fit, ut vellus seu lanam aequivaleret duobus quintis partibus ovis cum agno suo. Huc etiam facit, quod saeculo decimo tertio exeunte, anno scilicet 1292, in Gallia rarus esset adhuc usus lanæ seu lini in vestimentis, ut demonstrat Cl. V. Géraud (q) : siquidem illa tempestate Parisiis lineorum xxii, laneorum vestimentorum mercatores xix tantum existerent, Pellipariorum, ut appellabantur illi qui pelles animalium ad vestes præparabant, numerus ad ccciv excurreret : hinc conjectare licet lanam et*

ad Germanos
F

(a) Mabill. Act. SS. Bened., sæc. II, p. 1009. — (b) Colitur XII Januarii. — (c) T. VII Sept., p. 132, n. 44 et 45. — (d) Ibid., p. 126, n. 17. — (e) Circa usum mittendi xeniola vid. Mabill. Act. SS. Bened., sæc. III, part. I Vita ven. Bedæ, p. 554, et Haefen Disquis. monast., lib. IV, tr. VII disq. IV, p. 430 et seq. — (f) Würdtw., p. 299. Ser. LXXIV. —

(g) Ibid., p. 286 Ser. xc. — (h) Ibid., p. 300. Ser. LXXXVI. — (i) Ibid., p. 305. Ser. LXXXII. — (j) Ibid., p. 308. Ser. LXXXVII. — (k) Ibid., p. 311. Ser. LXXXIX. (m) Anglet. anc., t. I, p. 182. — (n) Wilkins, Leges Anglo-Sax., p. 23. — (o) Ibid., p. 415. — (p) Ibid., p. 25. — (q) Paris sous Philippe-le-Bel, p. 518 et 530.

linum

AUCTORE
J. V. H.

linum usus longe rarioris fuisse sæculo VIII in Gallia, et præsertim in Germania, id temporis plane barbara. Coronidis loco adjungimus ex epistola inter Bonifacianas III, (a) Ingalicem Lullo quatuor cultellos, ex epistola CXXIV (b) Gutberchtum viginti cultellos misisse: quo confirmatur dictum Strabonis (c) e Britannia præter plumbum album seu stannum, etiam ferrum commercii causa exportatum fuisse. Confer. Julium Cæsarem de Bello Gallico lib. v, cap. XII.

et horum ad
Anglos

100 Neque suis partibus deerat Germania: donabat imprimis pannos ciliciarios, seu e lana caprina redactos, ut docent nos epistolæ XII et XXXVII (d), nec non villosos (e) (quales, teste Strabone, Geographiæ lib. IV, texebantur apud Belgas ex lana aspera, unde nomen villosi fortassis manavit). Celebrabantur quoque e Germania oriundi accipitres et falcones, quia, ut ait Æthilbertus rex, epistola LXXXIV (f): Perpauci hujus generis accipitres in nostris regionibus, hoc, est in Cantia, reperiuntur, qui tam bonos producant foetus et ad supradictam artem (capiendi grues) agiles ac bellicosos educuntur, edomentur, ac edoceantur. Videtur etiam ars vitraria in Galliis tunc satis excolta fuisse (g); nam laudatus paulo supra Gutberchtus ad Sanctum scribit: Si aliquis homo in tua sit parochia, qui vitrea vasa bene possit facere, cum tempus arrideat, mihi mittere digneris; aut si fortasse ultra fines est in potestate cujusdam alterius, sine tua parochia, rogo ut fraternitas tua illi suadeat, ut ad nos usque perveniat, quia ejusdem artis ignari et inopes sumus. Idem Gutberchtus petit citharistam sibi mitti, quia, ait, citharam habeo, et artificem non habeo. Citharam, ipse scriptor etiam rottas seu roctam appellat, genus instrumenti musici, secundum Strutt (h) lyram tetrachordam, quam tamen Notkerus, apud Du Cange verbo Rocta, deltæ figuram referre propter mysterium dicit. S. Bonifacius quoque epistola XXXVII (i) ad Ekbertum Eboracensem mittit duas vini cupellas, petens ut inde lætum diem cum fratribus suis faceret.

B

utro citro-
que

101 Præter hæc munuscula, quasi indigena, submittebant Germani in Angliam varia, quæ propter frequentius commercium cum Oriente, abundantius in Galliis habebantur. Sic sericum, de quo jam egimus supra num. 97, a Germanis donabatur: sicut et aromata, ut exhibent epistolæ XVI, XXXV et LXXI (k); hæc tamen non raro ex Italia proveniebant, ut liquet e variis epistolis. Sic Gemmulus, diaconus sanctæ Sedis apostolicæ, epistolis LXVIII et LXIX (l), ad vicem caritatis, cum magna reverentia dirigit ad S. Bonifacium cinnamomum uncias quatuor, piper libras duas, cozumbræ libram unam. Est autem cozumbræ, dictus etiam cozcumber, coczimber, cotzumber seu cozamber, sufficienti genus pretiosum, de quo idem Gemmulus dicit incensum esse, Domino offerendum, temporibus matutinis et vespertinis dum Missarum celebrantur solemnia, miri odoris atque fragrantia. Atque hæc de hujusmodi donariis dicta sufficiant: neque vacat enumerare munuscula aurea et argentea, quibus invicem se ornabant viri illi apostolici. Quod si quis hanc liberalitatem mutuum reprehendat, recordetur, quæso, istiusmodi donaria simul amicitia tesseram et eleemosynam charitatis fuisse.

C

missis.

102 Restant adhuc quinque epistolæ a S. Lullo scriptæ, de quibus paucis nobis agendum est. Jam recensuimus supra num. 10, epistolam Lulli ad Kanabadam abbatissimam: et num. 18, 19 et 91, quas

idem scripsit litteras ad Dealunum, Leobgytham et Gutberchtum. Superest igitur una epistola inter Bonif. CIII (m), ad Gregorium Ultrajectinum directæ, de qua jam egimus supra num. 18: notatu præterea digna in hac occurrit descriptio quorundam clericorum aut fortassis monachorum nimis seculariter viventium: Inter temporalem, ait, prosperitatem et æternam felicitatem, multum distare quis peritorum ignorat? Discamus igitur hac temporali potestate frui præter æternam felicitatem, et in cujus comparatione nobis omnia vilescant. Vestimenta pretiosa, caballos farre pastos, accipitres falconesque cum curvis unguibus, latrantes canes, scurrarum bacchationes, cibi potusque exquisitæ dulcedinis saporis, argenti aurique rutilantis pondera spernamus, ne sit mollis culcitrae pausatio, molliæque cervicalia a viris potius exhibeantur, quam a flammis pullis. Ante omnia incauta familiaritas extraneorum foeminarum abscondatur, quia sæpe seducimur incauta securitate pejus, quam aperta tentatione. Tumultuosam ministrorum multitudinem clandestina divinarum Scripturarum eloquia expellant, quia illa fovea omnipotenti custodia cavenda, est per quam plurimos miserabili ruina, conspicimus corruisse.

D

§ XI. De anno et die obitus S. Lulli.

Annus S. Lulli emortualis inter eruditos controversatur: alii enim statuunt annum Christi 786; cum non sint pauci qui annum sequentem præferendum sibi censeant: ut nihil dicam de Alfordo nostro, qui sub anno 788 obitum collocat (n) contra omnium scriptorum sententiam. Ambigitur quoque de die obitus Sancti nostri; cum aliis placeat dies XVII kalendas Novembres, alii vero ipsi kalendis eum obiisse contendunt. Prius de anno emortuali, utpote graviori questione, agemus, infra brevibus expedituri, quæ ad diem pertinent. Mirum imprimis est Nicolaum Serarium (o) dicere consensionem majorem esse in obitus anno 787. Si inter recentiores hujusmodi majorem consensionem diceret Serarius, lubens assentiret; verum ipse Marianum Scotum referens, satis monstrat se de veteribus loqui voluisse: inter hosce vero ne unum quidem reperi, qui aperte dicat S. Lullum anno LXXXVII sæculi octavi diem supremum obiisse. Ipse Marianum, quem auctorem hujus sententiæ facit Serarius, contrarium potius insinuat. En ejus verba (p): DCCXXXLVII... Lullus archiepiscopus Moguntinus obiit. Richolphus ordinatur in episcopum IV nonas Martii apud Fritislar. Ad hunc annum certe pertinet ordinatio Riculphi: norunt enim omnes consecrationem episcoporum illis præsertim sæculis die Dominica consuevisse celebrari; illo autem anno, littera dominicali g signato, quartus nonas seu quartus dies Martii in Dominicam incidebat; neque ulla succurrat ratio aut veterum auctoritas, cur viventi Lullo Riculphum successisse dicamus, ut perperam insinuat auctor Vitæ in collectione Butleriana. Certum itaque est, ut infra quoque monstrabo, præmortuum fuisse Sanctum, cujus obitus, cum ab Octobri aut Novembri dimoveri non possit, consequens fit, ut, ipso quoque Mariano non repugnante, mors S. Lulli anno Christi 786 alliganda videatur.

Non consen-
tunt eruditi
in

F

(a) Würdtw., p. 272. Ser. xxxix. — (b) Ibid., p. 311. Ser. lxxxix. — (c) Geogr., lib. iv, cap. v. — (d) Würdtw., p. 33. Ser. iii, et p. 84. Ser. cl. — (e) Ibid., p. 120. Ser. viii. — (f) Ibid., p. 244. Ser. xl. — (g) Ibid., p. 311. Ser. lxxxix. — (h) Anglet. anc., t. I, p. 121. — (i) Würdtw., p. 86. Ser.

lxxxv. — (k) Ibid., p. 45. Ser. vii, p. 82. Ser. v, p. 188. Ser. x. — (l) Ibid., p. 180 et seqq. Ser. cxlviii et seq. — (m) Ibid., p. 274. Ser. xlv. — (n) Annal. Eccl. Britannicæ, an. 788, n. 4. — (o) T. I. Ser. Mog., p. 377. — (p) Pistor. Script. rer. Germ., t. I, p. 625.

A 104 Præter Marianum laudatum, quem nemo dubium testem esse diffitebitur, allegatur quoque Hermanni Contracti chronicon a Gaspare Sagittario (a); sed perperam: cum variæ sint lectiones, et sub utroque anno notatus obitus reperitur, ut videre est apud Pistorium (b). In editione vero, quam novis curis adornavit Emilianus Ussermann, Benedictinus e Congregatione S. Blasii, anno 1790, absolute dicit sub anno DCCLXXXVI (c): Lullo Moguntiensi archiepiscopo Richulfus successit. Hæc lectio, prout jacet, posset fortassis aptius convenire anno sequenti, cum non adeo obitus Lulli indicare, quam adeptionem cathedræ Moguntinæ per Riculphum videatur: non itaque repugnabo, si quis alteram lectionem præferendam sibi esse ducat; ast mecum consentiet, per hunc nihil præjudicari opinioni, quæ diversis annis connectit et S. Lulli obitum et successoris sui Riculphi ordinationem.

emortuali 105 Submotis hisce quasi viarum impedimentis, facilius procedet scriptorum antiquiorum agmen, unanimi voce dicentium S. Lulli obitum anno Christi 786 affigendum esse. Testatur id imprimis Lambertus Schafnaburgensis, Hersfeldii monachus, auctor eximie accuratus et domesticus; hic sub hoc anno habet (d): Sanctus Lullus archiepiscopus obiit, cui Richolfus successit. His consonant antiquiores Annales, scilicet Fuldenses seu Laureshamenses cœvi, utpote qui in annum Christi 817 desinunt (e): Lullo Moguntiacensi episcopo defuncto Richolf successit. Neque hic retorqueri potest id ipsum, quod circa lectionem Hermanni Contracti numero superiori objeci; nam in systemate adversariorum neutrum indicato anno conveniret: non Richolfi ordinatio, quæ omnibus consentientibus, in annum sequentem rejicienda est; non Lulli obitus, quem in hunc quoque annum repositum volunt: manifeste igitur pro nostra sententia faciunt illi scriptores, qui Riculphi pontificatum sub hoc anno reponunt.

S. Lulli, 106 Moissiacense chronicon, in annum 818 desinens, habet (f) sub anno 786: Pavor ingens et metus in populo irruit, ac mortalitas magna postea sequuta est: et Julius archiepiscopus obiit. Cl. vir Georgius Henricus Pertz non solum probat correctionem a Benedictinis factam, ut pro Julio Lullus legatur; sed textum ipsum referre Lullum opinatur (g), quia non intellexerunt litterarum i et l eo ævo figuram Chesnius et Benedictini. Nostrum non est hanc qualemcumque litem, quam coram non habemus exemplar manuscriptum, componere: unum dicendum videtur in specimine manuscriptorum a Cl. Pertz exhibitò, optime ab invicem distinguì utramque litteram, ut insipienti manifestum fiet. Sequuntur in ordine temporis, siquidem solum in annum 900 excurrant, annales Fuldenses, qui iisdem verbis annales Laureshamenses repetunt (h). Idem facit chronicon Quedlinburgense, in anno 1028 desinens (i). Annales Wirzburgenses, quorum times est annus primus sæculi duodecimi, sub idem tempus referunt (k): Lul Moguntiacensis archiepiscopus obiit, cui Richolfus successit. Plura alia testimonia asserere possemus; sed hæc, quatenus antiqua, sufficiunt: maxime, si, ut supra monuimus, attendatur nullus ex antiquis clare et peremptorie adversæ sententiæ favisse.

107 Quanta vero est inter antiquos scriptores consensio circa annum S. Lulli emortualem, tanta

(a) Antiquit. Ducat. Thuring., p. 91. — (b) Scriptt., t. I, p. 221. — (c) Collect. Monum., t. I, p. 127. — (d) Pistor. Scriptt., t. I, p. 310. — (e) D. Bouquet SS. rer. Gall., t. V, p. 349. — (f) Ibid., p. 72. — (g) Monum. Germ., t. I, p. 298. — (h) Ibid., p. 350 et D. Bouquet SS., t. V, p. 329. — (i) Leibn. SS. rer. Brunsw., t. II, p. 276. — (k) Pertz Monum. Germ., t. II, p. 240. Eckardt. Franc. Orient., t. I, p. 807. — (l) T. I. Rer. Mog., p. 377. — (m) Ann. Franc., h. a. § xxxix.

est inter recentiores eruditos dissensio. In annum LXXXVII sæculi octavi vitam prorogant Nicolaus Serarius noster (l), Cointius (m), Gaspardus Sagittarius (n), Remigius Ceillier (o), Albanus Butler (p); Mabillonius, tum in Actis SS. Ordinis S. Benedicti (q), tum in ejusdem Ordinis Annalibus (r) dubius hæret, quamvis sententiæ recentiorum satis se propensum ostendat. Sed antiquiorum opinionem amplectuntur Pagius (s), Eckhardt (t) et Sigismundus Calles noster (u). Quæ multos recentiores impulit, ut in annum 787 mortem S. Lulli rejicerent, ratio petitur e consecratione S. Willehadi in Bremensem episcopum, quæ III idus Julii anni 787 celebrata fuit, cuique Sanctum nostrum interfuisse contendunt. Sanctum vero Willehadum dicto anno, et illa die, quamvis Dominica non esset, consecratum fuisse, extra omne dubium ponit Vita ejus cœva, a S. Anshario conscripta: mortuus enim VI idus Novembris die Dominico, mansit in pontificatu annis duobus, mensibus tribus, diebus viginti sex (x): unde inito calculo, prædictum annum et diem consecrationis reperimus.

108 Ast non æque certum est Lullum huic ordinationi adfuisse: fundamentum id asserentium in diplomate præsertim, quod pro Bremensi Ecclesia dedit Carolus Magnus, nititur. In illo Carolus, narrata de Saxonibus victoria gentisque subjectione, vult illos pristinae libertati donatos et omni debito censu solutos, Deo tributarios et subjugales esse; dein in Wigmodia, in loco Bremon vocato, episcopalem statuit cathedram. Pergit deinde: Summi pontificis et universalis Papæ præcepto, necnon et Moguntiacensis episcopi Lullonis, omniumque qui affluere consilio eandem Bremensem Ecclesiam cum omnibus suis appendiciis, Willehadi, probabilis vitæ viro, coram Deo et sanctis ejus commisimus. Quem etiam primum ejusdem ecclesiæ III Idus Julii consecrari fecimus episcopum.... Data II Idus Julii, anno Dominicæ Incarnationis DCCLXXXVIII. Indictione XII. Anno autem regni Domini Caroli XXI. Actum in Palatio Nemesensi feliciter. Amen (y). Verum dies consecrationis S. Willehadi, sine addito anno, hic certe mendosus est: datur enim intelligere anno dati diplomatis Willehadum episcopum factum, quod anno præcedenti contigit, ut supra vidimus. Immo ipse annus Incarnationis, prout in diplomate legitur, cum indictione et anni regni Caroli non concurrat: quare multi annum 789 ponunt.

109 Ad diem VIII Novembris, quo de S. Willehadi agetur, examinari poterit citatum diploma, quod non pauci sublestæ fidei arguunt (z). Sed, admissa ultro authentia citati diplomatis, illud ita explicandum censeo, ut cum laudatis supra annalibus concordare possit. Duo hic distinguenda sunt: constitutio episcopatum in Saxonia, et ordinatio episcoporum: hanc etiam post mortem S. Lulli prorogare licet; illam vero, vivente sancto archiepiscopo, factam fuisse monstrat Egil in Vita S. Sturmii, qui (aa) anno LXXXIX octavi sæculi, die XVII mensis Decembris, obiit: Rex Karolus, Domino semper devotus, cum ipse christianissimus esset, cogitare cœpit, qualiter gentem hanc (Saxonum) Christo acquirere quivisset. Initio servorum Dei consilio, poposcit, ut precibus Dominum votis suis annuere obtinerent. Congregato tam grandi exercitu,

posteriori
sententiæ
facet anti-
quitas,
E

F

nec obstat

AUCTORE
J. V. H.

invocato Christi nomine, Saxoniam profectus est, adsumtis universis sacerdotibus, abbatibus, presbyteris, et omnibus orthodoxis atque fidei cultoribus, ut gentem, quæ ab initio mundi daemonum vinculis fuerat obligata, doctrinis sacris mite et suave Christi jugum credendo subire fecissent. Quocum rex pervenisset, partim bellis, partim suasionibus, partim etiam muneribus, maxima ex parte gentem illam ad fidem Christi convertit. Et post non longum tempus totam provinciam illam in parochias episcopales divisit, et servis Domini ad docendum et baptisandum potestatem dedit. Tunc pars maxime Beato Sturmii populi et terræ illius procurandum committitur.

tempus

110 *Eigilis verba, si curiosius sequamur, efficerent, ut divisio episcopatum in Saxonia cum anno saltem emortuali S. Sturmii concurreret. Sed, illo quidem vivente, serio alloboratum fuit convertendis Saxonibus, quin adhuc de erigendis episcopatibus actum fuerit; ipse textus illud aliquantulum indicat: Post non longum tempus totam provinciam illam in parochias episcopales divisit: parenthesis est, quæ in unum alterumve annum post Sturmii mortem excurret; passim namque eruditi monstrant divisionem Saxonie ecclesiasticam ad annum LXXX aut LXXXI sæculi octavi pertinere (a). In quam sententiam collimant antiquorum scripta: Lambertus Schafnaburgensis (b) sub anno 781 refert: Carolus divisit terram inter episcopos in Saxonia. Annum præcedentem indigitat Fragmentum Annalium Francorum (c): Divisit patriam (Saxonicam) inter presbyteros et episcopos, seu et abbates, ut in ea baptisarent et prædicarent. Idem habet iisdem pene verbis Chronicum Moissiacense (d). Clarius id exprimit Chronicum Quedlinburgense (e), circa annum cum Lamberto concursens: Karolus... terram Saxonum inter episcopos divisit, et terminos episcopis constituit. Tunc igitur Saxonia in octo episcopatus divisa est, ut nobis testatur Adamus Bremensis (f) scilicet: Bremensem, Osnabrugensem, Monasteriensem, Mindensem, Halberstadiensem, Verdensem, Schidrensem, Paderbornensem.*

B

consecratio-
nis

111 Jam vero hanc episcopatum in Saxonia institutionem de consilio episcoporum factam fuisse habemus ex teste coevo, monacho Corbeiensi, scriptore scilicet translationis S. Viti. Hic promiserat breviter adnectere suo opusculo, qualiter Saxones ad fidem atque ad agnitionem veritatis converti potuerint (g); paulo infra suam fidem liberat, et, narrata subactione Saxonie, prosequitur dicens: Quum autem requiem præstitisset ei (Carolo) Dominus a compluribus inimicis suis, convocavit omnes, qui sub sua ditione erant, majores, sacerdotes et principes, atque studiosissime quæsit, quomodo veram fidem veramque religionem in universo regno suo firmaret. Quæsit etiam nihilominus sacerdotes bonæ spei, quos in Saxoniam dirigeret, qui ipsos secundum ecclesiasticam fidem docerent, domos episcoporum atque ecclesias constituerent. Sed cum omnem ordinem ecclesiasticum in illa religione tradidisset, qualiter ibidem monasticam religionem instituere potuisset, invenire nequivit. Institutio igitur episcopatum, de consilio Lullonis omniumque, qui affuerunt, pontificum facta fuit anno Christi 780 aut sequenti: unde quoque consequitur suam manere diplomati Carolino pro Bremensi Ecclesia veritatem, quoniam S. Lullum consecratorem Willehadi faciamus.

C

112 Cæterum hæc eadem e Vita S. Willehadi habemus: nam, narrata ejus ordinatione Wormatiæ III idus Julii habita, addit S. Ansharius Vitæ scriptor: (h) Sicque ipse primus in eadem diocesi sedem obtinuit pontificalem. Quod tamen ob id tamdiu prolongatum fuerat, quia gens credulitati divinæ resistens, cum presbyteros aliquoties secum manere vix compulsa sineret, episcopali auctoritate minime regi patiebatur. Hac itaque de causa septem annis prius in eadem presbyter est demoratus parochia, vocatus tamen episcopus, et secundum quod poterat cuncta potestate præsentis ordinans. Quibus verbis clarissime patet Willehadum jam habuisse diocesim et jurisdictionem episcopalem anno LXXX sæculi octavi. Cum itaque separari debeat institutio episcopatus Bremensis a S. Willehadi ordinatione intervallo septem annorum, nulla occurrit ratio, ut, cum hæc diocesis commissa illi fuerit de consilio Lulli et aliorum episcoporum, etiam ordinationem eidem antistiti tribuamus. Ruit igitur, quæ recentiorum opinionem movit, ratio, ut mortem S. Lulli anno LXXXVII adscriberent; et proinde nihil obstat, quominus antiquorum scriptorum sententiam amplectamur.

D
S. Willehadi
Bremensis.

113 Circa diem S. Lulli emortualem est quoque, licet non tanta, opinio diversitas: Remigius Ceillier (i), auctores Franciæ litterariæ (h) et Albanus Buller (l) ponunt diem mortis ipsi kalendis Novembris; nec alium suæ sententiæ vadem videntur habere, quam Joannem Gerbrandum, Carmelitæ sæculi XV in finem vergentis, qui in suo Chronico Belgico dicit (m): Tandem cum diu Ecclesiam Maguntinensem rexisset, sciens ex revelatione Spiritus Sancti instare diem dormitionis suæ, ad Herveldense monasterium, ubi jacere volebat, se transtulit, ibique trigesimo secundo anno ordinationis suæ migravit ad Dominum. Facile quisque mecum concedet, non magnæ auctoritatis esse scriptorem, qui sæculum XVI tantum non attingit. Credo equidem laudatos auctores motos fuisse adnotatione Joannis Mabillon (n) dicentis: Albuinus colitur VII kalendas Novembris (XXVI Octobris). Cum vero eodem anno Lullus, et quidem post eum, decesserit; si bene notatus est Albuini depositionis dies, Lullus XVII kalendas Novembris obiisse non potuit, sed potius kalendas Novembris, quo die ejus obitum reponit Joannes Gerbrandus in Chronico Belgico. Hæc Mabillonius, et recte quidem si certo constaret de obitus die Albuini.

E
Controvertitur quoque
dies,

114 Reperio equidem Albuini depositionis diem notari sub VII kalendas Novembris; ast ista mentio indicatur in solis menologiis Benedictini Menardi et Bucelini; et quas hic affert auctoritates, ad posteriora sæcula pertinent: unde non est, unde iisdem remoremur; maxime cum dubius valde nobis videatur cultus S. Albuini, aut saltem intra angustissimos limites coarctatus, utpote cujus nulla mentio occurrit in Auctariis Usuardi a Sollerio citatis. Hæc porro quæstio ad diem XXVI Octobris examinabitur. Hinc facile obrepere potuit error in die depositionis notanda. Ast aliud omnino est cum Lullo nostro: hic primariæ sedis episcopus, sanctitate, rebus gestis, miraculis clarus, non ita latere potuit. Cum itaque Moguntina Ecclesia semper perseveravit in colendo S. Lullo ad diem XVI Octobris, illumque eadem hæc die depositum censet: nulla mihi occurrit ratio, cur ab illa opinione discedatur, quam confirmat etiam silentium Usuardinorum Auctariorum; nullum enim Sanctum nostrum kalendis Novembris refert;

F
sed absque
idoneo

(a) Schaten Hist. Westphal., lib. VII, p. 317. — (b) Pistor. Scriptt., t. I, p. 310. — (c) Bouquet Scriptt., t. V, p. 26. — (d) Ibid., p. 367. — (e) Leibn. Scriptt., t. II, p. 275. — (f) Lindenb. Scriptt. Septentr., p. 4. — (g) Pertz Monum.

Germ., t. II, p. 577. — (h) Ibid., p. 333. — (i) Aut. Eccles., t. XVIII, p. 220. — (k) T. IV, p. 172. — (l) Edit. Lov. ad XVI Octob. — (m) Sweet. Rer. Belg. Annal., p. 45. — (n) Ann. Bened., lib. XXV, § LXXIV, t. II, p. 266.

inmo

AUCTORE
J. V. H.

A *immo Marianus Scotus expresse habet (a) : Lullus archiepiscopus Moguntinus obiit xvii kal. Novembris hora diei secunda.*

ut monstra-
tur, funda-
mento.

115 *Mortuus fortassis fuerit Lullus ex pestilentia tunc grassante, uti docet nos fragmentum Annalium Francicorum (b), quod, relatis variis in celo signis, addit sub anno 786 : Postea vero mortalitas magna fuit et Lullus archiepiscopus migravit de hac luce. Cum vero post repentinam Albuini mortem, paucis interjectis diebus et Lullus occubuerit, fieri potest ut hæc strages viginti mortalitati adscribenda sit. Porro Lullus, ut supra num. 30 et seqq. vidimus, ordinatus fuit episcopus mense Martio anni 754. Ad Martium itaque anni 786 triginta duo anni solidi intercurrunt ; sunt tamen nonnulli, qui hos annos non solidos computant, sed inchoatos, ut auctor Vitæ infra edendæ, quia, ut dicit Pagi-
us (c), antiqui, si contingeret aliquem episcopum dignitati renuntiare, modo annos quibus superstes erat eidem, modo successoris ejus adscribebant ; quod dein allatis quibusdam exemplis illustrat. Sic quoque interpretari nos oportet Marianum Scotum (d), cum sub anno 755 dicit Lullum post Bonifacium successisse in episcopatu annis triginta et duobus. (Confer supra num. 103). Ab hac enim epocha seu ab obitu S. Bonifacii annus trigesimus secundus inchoatus est, neutiquam vero completus.*

B

§ II. De S. Lulli Reliquiis earumque translationibus.

S. Lulli cor-
pus, Hersfel-
dit condi-
tum,

S. Lullus, xvi Octobris anni 786 defunctus, sepulturus nactus est in fundato a se Hersfeldensi monasterio, in quo diem clauserat supremum, ut testatur Vitæ scriptor anonymus num. 32. Narrata repentina morte Albuini, pergit : Archiepiscopus, tantæ rei miraculo nihil permotus, sed industrium mortis suæ præcursorem pronissimo favore amplexatus, navi jussit imponi et per Rennum amne secundo devectum in loco, qui dicitur Hohstedi (*Hoechst*), exponi. Ubi cum ad funeris officium frequens de toto episcopatu populus occurrisset, magnifice susceptus per terram in Hersfeldense monasterium est translatus. Nec ulla funebrium bonorum (*honorum* ?) ambitione caruit (si quis honor tumuli, si quod solatium humani est), transmissa in omnes fide solida, quod magni momenti apud Deum sint ejus merita. At Beatus Lullus, eodem quo instituerat ordine, in monasterium Hersfeldense contendit. Ubi protinus morbo affectus, cum ordinationis suæ annum ageret tricesimum secundum, septimo decimo kalendas Novembris, honestissima morte perfunctus, naturæ concessit. Suumque præcursorem dextro tramite insecurus, celestis curiæ senatoribus est annumeratus, Nam quantis apud Deum emineat meritis, etiamsi vitæ clarissimæ ac insigniter actæ memoria obsolevisset, incidio tamen essent tot et tanta miracula, quibus licet carne mortuus, vivit tamen apud superstites, carne quondam viventi multo, ut ita dixerim, vivacius.

anno 833
primum

117 *Non diu sub terra jacuit Sancti nostri corpus, nam, ut habet laudatus scriptor Vitæ num. 34 : Post traditum vero sepulturæ corpus Beati Lulli*

sexagesimus jam fluxerat annus, et fratribus, qui tunc temporis in monasterio Hersfeldensi divinas agebant excubias, incidit in animum, ut sacra ossa levarent, et loco celebriori componerent. Cumque saxum, quo sarcophagus tegebatur, adhibita ingens religiosorum hominum vis amovisset, erat videre grande atque ab hominum memoria inusitatum miraculum. Corpus, tanto temporis processu terra obrutum, nullam senserit (*senserat*) corruptionis injuriam. Eam vultus venustatem, eam membrorum omnium dignitatem, eum vestimentorum quoque nitorem præferebat, ut ipsa eum die expirasse, aut sopore potius quam morte sepultum crederes. Sinistri tantum pedis caligulam vetustas absumpserat. Igitur cum illud immani pondere saxum, quod operiendo corpori comparatum diximus, huc atque illuc volaretur, forte manus fugit volutantium et fratri cuidam prope adstanti ita pedem contrivit, ut ossibus pariter cum carne comminutis, forma etiam pedis amissa, foedum ac miserabile spectaculum præberet circumstantibus. Sed cito Beatus Lullus mœrentia fratrum pectora expedit. Nocte enim proxima, cum languidum sopor opprimeret, ita repente suus membris omnibus vigor rediit, ut hymnis quoque matutinalibus interesset, nulla tantæ calamitatis ne cicatrice quidem superstite.

E

118 *Lambertus Schafnaburgensis translationem elevatum, S. Lulli in annum 852 reponit dicens : (e) Translatio Lulli in Cœna Domini, quæ illo anno in septimum diem Aprilis incidit. Hinc liquet sexagesimum annum, de quo agit scriptor Vitæ, numerum hic, ut vulgo dicitur, rotandum esse : nam inter Lulli mortem et ejus translationem fluxerunt sexaginta quinque anni et quinque circiter menses. Occasionem translationi præbuit ædificatio ecclesiæ Hersfeldensis sub invocatione S. Wigberti, cui patroni tutelares ante fuerant Apostoli Simon et Judas. Hanc Bruno Hersfeldensis et Rabanus Fuldensis abbates inchoarant, jacto primo lapide anno Christi 831, feria secunda, vi idus Julii, ut accurate adnotat laudatus Lambertus ; dedicationem quoque, eodem teste, peregit Rabanus, factus Moguntinus archiepiscopus, anno 755, v kalendas Novembris, qui dies sanctis Apostolis Simoni et Judæ sacer est. Ejus proinde quoque auctoritate facta fuerit translatio, quæ, ut sat manifestum est e Vitæ scriptore, vera fuit elevatio corporis, beatificationi æquivalens. Nam, ædificata nova ecclesia, decebat quidem fundatorem, licet fastis Sanctorum non adscriptum, illuc transferri : sed narratio Anonymo extra dubium ponit hujus facti quasi indolem, quod alio non collimabat, nisi ut S. Lullo celestes honores decernerentur.*

F

119 *Simili ex occasione, secundum eundem Lambertum translata fuerunt ossa S. Lulli anno Christi 1040. Dedicata est, ait (f), crypta Hersfeldensis, atque in eam translatae sunt Reliquiæ Sanctorum Confessorum Wigberti et Lulli. Incendio quippe absumpta anno 1027 fuerat ecclesia Hersfeldensis, a Rabano olim dedicata : unde, instaurata crypta seu subterranea æde, repositæ hic fuere Reliquiæ Sanctorum. Post duplicem hanc translationem, nemo est qui ampliorem notitiam det de S. Lulli corpore, præter Veterem Indicem, a Browero nostro citatum (g), qui refert Sanctum nostrum Hersfeldii requiescere corpore : sed quoniam indiculi atas non proditur, nobis minus utilis*

dein anno
1040 in cry-
ptam Hers-
feldensem
translatum
fuit :

(a) Pertz t. V, p. 548. — (b) Bouquet SS. t. V, p. 27. Pertz Monum. Germ., t. I, p. 33. — (c) Crit. ad an. DCCLXXXVI,

§ XII. — (d) Pistor. Scriptt., t. I, p. 633. — (e) Ibid., p. 312. — (f) Ibid., p. 317. — (g) Antiquit. Fuld., lib. II, p. 153.

est

AUCTORE
J. V. H.

est ejus narratio. Juvat nihilominus notare e decem Sanctorum corporibus, quorum nomina istic recitat, de novenis prædicari esse integra; de solo autem S. Lullo dicit simpliciter: Lullus episcopus requiescit hic corpore. Unde satis clare datur intelligi tempore, quo *Vetus Index* conscriptus fuit, jam abfuisse partem corporis notabilem: quam *Gandersheimium*, in diocesi *Hildesiensi*, translata scribit *Bodo*, *Clusinus monachus*, sæculi *xvi* auctor. Rem exponit his verbis (a): Hoc quoque minime prætereundum censuerim, sed ratione summa posteritati præsentibus notificandum, quod isdem venerabilis pater (*abbas Wedego*, qui monasterii *clavum post medium sæculi xv tenuit*), multis precibus, licet sæpe repulsam passus, a domina *abbatissa* et *capitulo Gandesianae ecclesiae*, matris nostræ, divi patris *Lulli*, *Moguntiae* quondam *Ecclesiae archiepiscopi*, venerandum caput obtinuit. Est autem superior pars capitis tota, frontem habens et occipitium; descendit vero ad nasum usque et aures, ita ut orbes oculorum pateant ex parte.

pars vero
corporis
B

120 Quod ubi acceptum lætanter ad hoc cœnobium (*Clusinum*) portasset, quia tardo gradu repedavit, mensæ suæ imposuit, sicque reliquit. Verum cum jam quieti membra dedisset et somno indulgeret, strepitus quispiam gravis somno eum excitavit. At sono cessante, iterum sopori se dedit. Quo sic omnino dormiente, major graviorque priore strepitus dormientem a somno avocavit. Expergefactus, quidnam rei esset cogitavit; at cum vir esset nullis terriçulis cedens umquam, iterum somno indulsit. Quo jam tertio plene dormiente, tertio etiam strepitus jam gravissimus insonuit, qui non solum virum expergiscebat, verum multo etiam timore percussit. Qui in mentem revocans qualiter ob seram diei horam mensæ impositum venerandum caput reliquisset, mox surrexit, candelamque accendit, et cum reverentia pariter et timore caput sanctum accedens, ipsum istud levavit, atque in ecclesiam delatum sacro altari imposuit; sicque cum quietis locum repetivisset, amplius aliquid strepitus audivit minime. Eo tempore integrum divi patris antistitis *Lulli* corpus (dico autem ossa illius omnia) in ecclesia *Gandesiana* erat, ab aliisque separatim *Sanctorum Reliquiis*. Illius pollicem postea, dextrum puto, dominus *Hermannus Wreden abbatissæ* scriptor obtinuit. Hic beatissimus præsul monasterium *Hirfeldense* ædificavit, ubi sepulcrum illius est pulchrum valde: et non nisi molestissime ferunt fratres, si quis dieat, illi patronum tantum sublatum. At velint nolint, surrexit, non est ibi. Hoc in eodem monasterio dominus pater *Godehardus abbas* fuit, postea *Hildesianorum episcopus*. Cautè, ut patet e numero superiore, accipienda sunt *Bodonis verba*, et ita interpretari illa oportet, ut concedamus tamen partem *Reliquiarum S. Lulli Hersfeldii esse relictam*: maxime cum notum sit, quando de *Sanctorum lipsanis* agitur, non raro partem pro toto usurpari; quæ rhotorices figura gravibus sæpe dissidiis ansam præbuit.

Clusinis da-
ta,

121 Ex hætenus dictis elucet corpus *S. Lulli Hersfeldii* quievisse saltem usque ad annum *Christi 1040*, quo ejus translatio cebrata fuit; dein disceptatum fuisse quo tandem loco reconditum esset: ipso enim *Bodone* fatente, monstrabatur *Hersfeldii* sepulcrum pulchrum valde, quo patroni sui ossa contineri dicebant *Hersfeldenses*. Hæc ipsa disceptatio facit, ut anceps sit valde quæstio, quando corpus *S. Lulli Gandersheimium* translatum fuerit. Postquam

me in omnem partem vertissem, nihil prorsus reperire potui, quo translationis occasionem explicarem. Succurrit dein, num fortassis corpus *S. Lulli, Gandersheimium delatum, ex Ilmensi monasterio provenit*: (duos enim homonymos Sanctos forsitan esse jam præmonuimus num. 23); quo casu sua utriusque monasterii assertioni staret veritas. Ast *Bodo*, unicus testis, diserte dicit *Lullum*, cujus *Reliquiæ in Gandesiana basilica conservabantur, fuisse Moguntinæ Ecclesiae archiepiscopum, eundemque monasterium Hirfeldense ædificasse; ita ut nullus dubitandi locus relinquatur, nisi quis putet ob confusam a scriptoribus utriusque Sancti notitiam, etiam ad alterutrius Reliquias confusionem esse protendam. Ast hic quoque omni idoneo testimonio destituimur. Malo itaque rem accipitem relinquere, quam conjectando procedere.*

122 Quidquid itaque sit de hac controversia, non videtur *Clusinum cœnobium* diu thesaurum suum habuisse: nam aliquo jam tempore ante annum 1581 caput *S. Lulli in ecclesia S. Elisabeth in honore habebatur, ut testatum facit Hermannus, monasterii S. Godehardi in civitate Hildesheimensi abbas infra citandus; si tamen idem caput Clusium olim delatum sit: nam et hujus translationis neque tempus neque occasionem novimus. Certum tamen est Hildesheimii initio sæculi decimi septimi existisse caput integrum et illæsum, quod S. Lulli archiepiscopi Moguntini dicebatur, quodque deinde donatum fuit collegio Societatis Jesu Moguntinæ. Litteras donationis integras referemus, tum quia aliqua ad historiam spectantia continent, tum maxime ut operam conferamus, ne memoria *Hermani, sanctissimi et beneficentissimi abbatis oblivione deleatur: quem, ut ait Serarius noster (b), cum doctrina, præsertimque matheseos et juris peritia commendet, multo tamen magis commendat et exornant vera religio, integritas et humanitas, adeo ut ipsum etiam suspiciant, diligant ac venerentur hæretici, præclarum Benedictini nostra in Germania Ordinis, cujus aliquando præsidem, ut appellant, egit, decus et ornamentum. En porro Hermani abbatis diploma:**

123 *Hermannus, monasterii S. Godehardi, Ordinis Divi Benedicti, in civitate Hildesheimensi abbas, omnibus patentes has litteras lecturis salutem et felicitatem sempiternam. Quemadmodum olim populus Israeliticus sancti patriarchæ Joseph ossa ex Ægypto, ubi ultra trecentos annos quieverant, diligenti cura in terram sanctam adportavit, decenterque condidit, ita et meum et cuiuslibet Christi fidelis officium esse semper arbitratus sum, ut Sanctorum Deo placentium pretiosas Reliquias hoc infelici sæculo ab hæreticorum injuria contemptuque pro viribus vindicemus et eripiamus. Quare cum anno MDLXXXI ecclesia S. Elisabeth, extra muros Hildesheimensis civitatis sita, (in qua inter cæteras Sanctorum Reliquias Beati quoque Confessoris Lulli, archiepiscopi quondam Moguntini, caput hætenus asservatum et in honore habitum fuerat,) civium hujus loci opera subverteretur, sacrumque hoc pignus cum aliis Reliquiis quasi neglectum in separato quodam juxta cœmeterii murum loco collocaretur, e vestigio per sacerdotem catholicum, fidum ac Deum timentem, dictum sancti Confessoris caput, cum aliis sacris lipsanis, illæsum et integrum, antiquis adhuc involucris tectum, inde auferri et ad monasterium nostrum transportari curavi, in quo hætenus sacrum hunc thesaurum honorifice asservatum successoribus meis tamquam singu-*

(a) Leibn. Rer. Brunsw., t. II, p. 352. — (b) Joan. Rer. Mogunt., t. I, p. 378

A lare monasterii præsidium relinquere decreveram.

societatis
Jesu Mogun-
tinum per-
venit.

124 Quia vero veneranda Societas Jesu magnis a me precibus B. Lulli pretiosum caput pro collegio suo Moguntino sibi donari petiit, pro eo amoris affectu, quo dictam Societatem Jesu diligo, malui tali me thesauro potius privare, quam illius piis precibus eum denegare. Igitur una cum his litteris sæpe nominatum S. Confessoris Lulli caput integrum et illæsum, prout ad me transportatum fuit, prædicto collegio Moguntino offero et dono, illud rogans, ut hoc charitatis obsequium supra memorata Societas et præcipue ejusdem collegium Moguntinum precum suarum assiduitate compenset. In horum omnium fidem majorem litteras hasce manu propria subscripsi et sigillo monasterii consueto munivi. Hildesheimii die XII Decemb. anno Domini MDCIII. *Hæc Hermannus abbas.*

Nunc solo æquato templo Societatis Jesu Moguntino, ignoratur quid acciderit sacro capiti S. Lulli, quod adhuc forsitan delitescit, ut rescripsit ad me hodiernus episcopus Argentoratensis, Ill. ac Revmus D. Andreas Röss. Gloriatatur quoque Amorbacensis abbatia in Franconia, se inter sacras Reliquias brachium S. Lulli possidere, ut fidem nobis facit Ignatius Gropp, ejusdem asceterii sodalis Benedictinus (a). Damus jam Vitam S. Lulli ex Ms. Erlangensi, cujus auctaria uncinis inclusimus.

B

VITA S. LULLI,

AUCTORE ANONYMO, UT VIDETUR,
MONACHO HERSFELDENSIS.

Ex Ms. Erlangensi a, collato cum Legenda Sanctorum, edita Lovanii anno 1485 per Joannem de Wesphalia.

CAPUT I. S. Lulli natales; profectio in Germaniam et promotio ad archiepiscopatum Moguntinum.

C
S. Lullus,
apud Anglo-
Saxones na-
tus,

b
adduxit
Lovanii edi-
tio

c

et monasti-
cam vitam
amplexus,
restringeret
Lov. Ed.

addit sa-
pientie Lov.
Ed.

Lullus apud Anglo-Saxones b, haud obscuro, ut fertur, loco editus est, genere nobilis, fide tamen longe futurus nobilior. Operante siquidem in eo Spiritus Sancti gratia, cum lacte carnis lac sugebat divinæ caritatis; jamque in tenero lactentis infantia trunco pulcherrimos quosdam bonæ indolis flores præferebat. Nequaquam enim pro consuetudine hujus ætatis nugis aut lasciviæ animum addixit *, sed statim a tenero, ut ajunt, ungue totum se festivæ spei tiro militiae Christi devovit. Denique cum septimum ætatis annum atfigisset, in monasterium se contulit c, ibique multos annos, cunctis ornatus virtutibus, exegit. Erat ei affluens Sanctorum Scripturarum scientia, qua nequaquam abutebatur in superbiam, sed verba vertens in opera, scientiam, quæ inflat, caritate, quæ ædificat, temperabat, et quo litteris instructor, eo in bonis operibus erat frequentior.

2 Corpus suum quotidianis pene jejuniis in servitum redigebat, atque, ut naturalem carnis fervorem restingeret *, nihil pensi habebat, quibus ærumnis exteriorem hominem afficeret. Sermo ejus * sale conditus erat, semperque in dicendo miram mansuetudinem atque humilitatem redo-

(a) Hist. Abbat. Amorbac., p. 253.

lebat. Loquens enim ex abundantia cordis sui, vas Spiritus Sancti aliud non poterat eructare, quam quo plenum erat, mel caritatis et oleum læticiæ spiritualis. Sola hæc ei esse solebat inter fratres sermonis materia, quam incerta et brevis ævi sit vita mortalium, quam cito emarcescant flores sæcularis gloriæ; felicem fore et omnium laude prædicandam antiquorum Patrum memoriam, qui vitæ carnalis spurcitiis immaculato calle transissent, qui, triumphato hoste antiquo, tranquilla jam pace et Dei fruere contubernio; hos imitandos fore, ad horum consortia animo suspirandum, conversatione currendum, summis viribus enitendum. Hujusmodi verbis quotidie et se, ne circa propositum languesceret, incitabat, et fratribus suis non modicum divini amoris fomitem ministrabat.

3 Eodem tempore in Gallia d Moguntiacensem archiepiscopatum administrabat *, prout probata per omnia fidei et magnarum in Christo virtutum, Bonifacius, qui ex eisdem Britannia * partibus propter Deum peregre profectus fuerat, et prædictum virum consanguinitatis linea proxime attingebat. Hic regimen pontificale ingressus, reperit per totam pene Galliam, in aliis quidem locis plurimas pristinae gentilitatis faeces e resedis- se, in aliis vero fidei calorem, superabundante iniquitate, ad purum refluxisse. In immensum ergo cernens messem excrevisse dominicam, tempora vero illa magnam pati operariorum penuriam, remisit in Britanniam *, et multos quorum spectatam habebat fidem et exuberans tam faciendæ quam scientiæ spiritualis flumen, exinde in opus euangelii evocavit. [Nonnullas etiam foeminas ascivit ad instruendam in Galliis castitatis ac pudicitia scholam; quarum pleraque ab utero matris se propter regna cælorum castraverant sub professione virginittatis, pleraque thorum conjugalem expertæ, secundam post virginittatis naufragium tabulam, viduitatem amplectebantur. Inter has erat matertera Beati Lulli, virilis admodum animi et masculæ virtutis foemina, nomine Cunihilt, cum filia sua, quæ, excepto virginittatis privilegio, scientia quoque et morum gravitate matrem æquabat. Quæ in Thuringia monasteriis foeminarum prælatæ, vitam magnis virtutibus claram exegerunt f, multosque adprime in sæculo florentes, tam viros quam foeminas, ad æmulationem instituti sui excitaverunt.

4 Igitur postquam celebris per Britanniam rumor percubuit de feliciter gestis rebus Beati Bonifacii,] S. Lullo, adhuc in monasterio constituto, [cum jam diaconus esset ordinatus,] nobilis quædam flamma exarsit in pectore, ut viro Dei *, tam necessaria occupatione perfuncto, opem ferret, [nec in tanto necessitatis articulo] castris Dei se subtraheret. [Indignum scilicet, nec rationibus suis satis honestum fore arbitrabatur, ut peregrinationem hanc difficilem et arduam duceret, quam totiens infirmior foemina usurpasset. Paucis itaque diebus deliberatione secum habita,] patrem * monasterii adiit, eique, quid animo ageretur, aperuit. A quo multis modis tentatus, cum nulla arte, nullis verborum blanditiis deduci posset a sententia *, vale faciens fratribus, iter aggressus est, cunctis eum flendo prosequentibus et tam audaci cœpto felicem exitum imprecantibus. Profectus est itaque festinanter, [Deum habens itineris socium et omnium quæ proficiscenti obstitissent, propulsorem,] et post * multos terra marique labores, tandem intravit Germaniam. [Tum temporis summam rerum in Galliis tenebat Carolus, major-domus regni Francorum, vir, incertum est,

D

in Germa-
niam
d
* addit vir
Lov. Ed.
* Hibernia
Lov. Ed.

E

e

* Hiberniam
Lov. Ed.

f

F
proficiscitur,

* addit Boni-
facio Lov.
Ed.

* addit igitur
Lov. Ed.

* a sententia
revocari pos-
set Lov. Ed.

per Lov.
Ed.

fide

AUCTORE
ANONYMO.

g

et benigne
excipitur a
S. Bonifacio;
et cum se
Lov. Ed.

B

a quo, in
Frisiam pro-
ficiscente,
* addit autem
Lov. Ed.
h
* addit se-
cundario
Lov. Ed.

C

* addit quip-
pe Lov. Ed.

archiepis-
copus Mogun-
tinus, Pip-
pino

fide an armis præstantior. Hic est enim Carolus senior, qui inter cætera, quæ egregie et fortiter fecit, cum Sarracenis, qui in Gallias irruptionem fecerant, bis conflixit et eorum copias duobus præliis ita attrivit, ut alias CCCLXXV millibus, alias pene totidem millibus cæsis g, pauci qui supererant, vix et ægre in Hispaniam, unde eruperant, se reciperent.

5 Igitur cum S. Lullus se] Beato Bonifacio præsentasset, gratissimum ejus habuit adventum, [non tantum in eo veneratus jura propinquitatis, qua ei, sicut est prædictum, familiariter accedebat, quantum fidei fervorem, ingenii acumen, affluentissimam Sanctarum Scripturarum scientiam, de quibus rebus jam pridem ad eum fama detulerat. Cumque aliquantis diebus eum apud se retinisset, et ex convictu domestico certiora jam cepisset experimenta conversationis ejus et flagrantis in Deum animi, vir acris ingenii et verum cœli animal, plenum oculis ante et retro, intellexit hunc divinitus in Gallias destinatum, ut sibi, jam in decrepita ætate vergenti, onus pastoralis curæ allevaret: invitum igitur eum ad gradum presbyterii promovit. Alios tamen, quos habere poterat, industrios verbi ministros circumquaque ad evangelizandum gentibus regnum Dei transmisit, hunc assiduo secum habuit et per omnia familiare sibi contubernium præstare voluit, quatenus suo specialius instrueretur exemplo, et jam nunc usu addiceret, quam strenue domo Dei præesse deberet.]

6 Multis * diebus [post hæc] evolutis, cum Dei vir Bonifacius jam supremam ætatem ageret, [et debilitate corporis fractus, non posset diutius synodos frequentare et cætera pontificalis officii munia explere,] incidit ei in animum, ut * in Frisiam iret h, et gentilis populi barbariem gladio spiritus, quod est verbum Dei, debellaret. [Ante quidem idem opus attentaverat, sed effera natio et parum a bestiali sævitia distans, non leviter ferebat extorquere sibi inolitam consuetudinem idololatriæ, nec leve Christi jugum sustinere poterat, quæ pro impetu animi petulantis passim in omnes se libidines transfundere consueverat. Unde vir Dei, necessitati cedendum ratus, recesserat et vitam suam, adhuc per multa Ecclesiæ profuturam, furentibus et manum sibi jamjam inferre volentibus subtraxerat. Nunc autem cum vitæ cursum consummasset et in ipso, ut ita dicam, vitæ cœlestis portu navigaret, ceptum, a quo eum difficultas rejecerat, mente promptissima repetivit,] edoctus * a Spiritu Sancto, quod humanis rebus eximendus esset per martyrium, quod solum perfectionis ejus cumulo aberat et ad quod ab ineunte ætate votis omnibus suspiraverat.

7 [Eo jam tempore Carolus, major-domus regni Francorum, vita excesserat, et Pippinus regni curam solus agebat: duos siquidem filios suos Pippinum et Carlomannum Carolus heredes instituerat. Sed cum per aliquot annos pari jure et communicato principatu, publica negotia curassent, Carlomannus, sæculo renuntians, reliquam sibi ætatem procul a republica habendam decrevit; et sanctæ conversationis habitu suscepto, primum Romæ in monte Soracte, deinde in Samnio provincia, in castro Cassino a cunctis sæculi occupationibus feriabatur. Porro Hildericus rex usque ad id tempus regium nomen et regni dignitatis inane quoddam simulacrum præferebat, quod ei a patribus per cunctam familiæ suæ seriem hereditario jure obvenerat. Cæterum administratio totius regni et omnium rerum, quæ bello vel paci usui forent, dispositio penes majorem-

domus erat. Sed Hildericus jussu Zachariæ Romani Pontificis regni solio deturbatus atque in monasterium retrusus est, et Pippinus, qui more omnium retro majorum suorum major-domus vel præfectus palatii vocabatur, ejusdem Pontificis auctoritate rex declaratus et totius populi pronissimo favore rex appellatus est; sicque et nomen regium et cuncta regni dignitatis insignia ab Hildericus ad Pippinum ejusque posteros concessere.

8 Beatus ergo Bonifacius, adito Pippino rege, qui, ut dictum est, jam solus rerum potiebatur, cum frequens adesset multitudo principum totius regni, quid mente instituisset exposuit, omnes in commune consulere rogavit, ne quid detrimenti caperet Ecclesia Dei, siquidem *, quo Dominus vocaret; pergere, Deum vero pro se nitentibus nusquam abfuturum, idcirco confisi de ejus adjutorio, operam darent, ne denuo repullularent spurcicia [spuria?] vitulamina gentilitatis, quæ ipse succiderat, neu bono semini, quod ipse seminaverat in agro Dominico, zizania superseminaret inimicus homo.

9 Post hæc verba] Beatum Lullum * manu apprehensum in medium deduxit, et respiciens ad multitudinem, quæ circumstabat: En, inquit, habetis virum meæ sententia dignum: En, meorum studiorum [et meorum] pro Christo certaminum hereditatem delegare possim. Hic mihi affinitate carnis junctus; sed vinculo spiritus multo est conjunctior; pro eo, quod mecum conversatus multo tempore, certum et evidens mihi dederit spectaculum sanctitatis suæ et optimæ secundum evangelicam institutionem conversationis. Unde ego haud dubius de vestro assensu, [ecce coram Deo et Christo ejus, piissimo rege et sanctissimo vestro conventu,] injungo ei pontificatum Moguntinensem, quem hactenus per me ipsum ministrabam *. Ipse in his quæ Dei sunt, fungatur vobis vice patris, ipse me, recessurum corpore, spiritu autem vobiscum semper mansurum, tam dignitate referat, quam morum similitudine, in carne mortuus in ejus quodammodo vivam virtutibus.

10 [Tu vero, (in faciem autem regis intendebat,) quem Dominus unxit regem super funiculum hereditatis suæ, dilige hunc virum, ut patrem, venerare, ut Dei Angelum, et Regi regum, cujus favorem et pronissimam vitæ voluntatem tot jam victoriis expertus es, hanc vicissitudinem redde, ut servo ejus ex animo collabores in salutem et regimen sanctæ Ecclesiæ. Vos etiam, quicumque in sacramenta Christianæ militiæ jurastis, communi omnes studio capessite rempublicam Dei. Nitimini pro fide catholica, et huic viro, pro vobis ad mortem decertare parato, per omnia præstate operam vestram. Ingens illico clamor attollitur: tota in sententiam ejus turba conspirat. Una omnium efficitur vox, digno patri dignissimum obvenisse successorem. Plerique illorum nomen ejus et vitæ institutionem jam ante compererant, eo quod palatium Beati Bonifacii comes individuus frequentasset, et plerumque, illo in aliis occupato, ipse quædam episcopi negotia vice ejus administrasset, et per hoc in notitiam omnium fere principum incidisset. Porro aliis morum ejus integritatem facile astruxerat testimonium Beati Bonifacii, cujus verbis non minor fides habebatur, quam si quis Dei oraculum consulisset.] Ita * cunctis in commune suffragium ferentibus, Sanctus Lullus in pontificatum protrahitur, accerrime repugnans et oneri tanto se imparum cum lacrymarum effusione protestans; sed Beati Bonifacii auctoritate oppressus, communi sententiæ diu oblectari non potuit.

D

rege

* lege se quidem

et populo plurimum

* addit igitur Lov. Ed.

E

* administrabam Lov. Ed.

creatur.

F

* itaque Lov. Ed.

ANNOTATA.

ANNOTATA.

a Confer quæ dicta sunt circa auctorem hujus Vitæ Commentarii prævii num. 5 et 6. Quæ vero damus e Codice Erlangensi auctaria, unci inclusa, primario textui inseruimus.

b De patria S. Lulli late egimus in Commentario prævio num. 8 et sequentibus. Lectorem non fugiet textum Lovaniensem constanter scribere Hiberniam pro Britannia, quoties agitur de S. Bonifacio.

c Circa monasticam S. Lulli professionem, et locum, quem monachus in patria incoluit, vide Commentarii prævii num. 10 et sequentes.

d Monstravimus Commentarii prævii num. 16 et sequentibus adventum S. Lulli in Germaniam valde probabiliter statui posse circa annum 725.

e Fæces pristinae gentilitatis optime demonstrat Indiculus superstitionum et paganiarum, qui inter epistolas S. Bonifacii adhuc superest (a), quemque sanctus episcopus ad fidelium instructionem in concilio Leptinensi anni 743 promulgari fecit.

f Occurrit Chunihildis nomen in variis Fastis sacris ad diem VIII Decembris, qua de illa agitur. Aliquem cultum ecclesiasticum nactam fuisse hanc Sanctam una cum filia sua Berathgit, testis est nobis utriusque imago sacro altari imposita in ecclesia S. Michaelis Ordorfiensi in Thuringia (b), ut diximus Commentarii prævii num. 10.

g Victorias a Carolo Martello de Sarracenis relatas tribuunt chronologi anno 737 et sequenti; eundemque numerum caesorum hostium exprimunt chronica San-Dionysiana gallice conscripta lib. v, cap. xxvi, et Sigiberti Gemblacensis ad dictum annum (c). Ceterum hisce annis propterea affigendus non est S. Lulli adventus in Germaniam: Erlangensia enim auctaria tantæ non sunt antiquitatis, ut sententiam, qua Sanctum nostrum ex Anglia circa annum 725 solvisse opinamur, evertere queant.

h Commentarii prævii § IV late inquisivimus in tempus supremæ professionis S. Bonifacii Frisiam versus, et consecrationis S. Lulli.

C CAPUT II. S. Bonifacii corpus Trajecto Fuldam transfert S. Lullus et honorifice condit.

S. Bonifacius Lullo
b

Deinde B. Bonifacius, assumpto secum archiepiscopo Lullo, Turingiam et Hassiam a, item cætera, quæ inter Rhenum et Wisaram incoluntur loca, peragravit, prædia omnia, quæ ipse Moguntiacensi Ecclesiæ industria sua acquisierat, ei demonstravit, ipsum etiam cunctis, qui in his regionibus fama et opibus eminentiores habebantur, exquisitissimis verbis commendavit, obtestans eos sub invocatione nominis divini, ut ei in ecclesiastico regimine fautores adessent. Demum compositis rebus ex sententia, secretius, remotis, ut fertur, omnibus arbitris, eum conveniens: Semper, inquit, etiamsi privatus ageres, oportebat te circa religionem attento ac sollicito animo esse, inconcusso pectore pro castris Domini stare, numquam commodum tuum cultui divino antehabere, postremo summa ope niti, ne quid tibi in divinis rebus subriperet desidia vel ex lassitudine oborta satietas. Quanta, putas,

harum rerum tibi incumbit nunc necessitas, cum positus sis columna in templo Dei, et toto cubitu totum pene sanctæ Ecclesiæ ædificium tibi videatur inniti. Vide ne baculum arundineum te inveniat manus innitentium, cum in partem quamlibet pro libidine sua inflectat aura favorum popularium. Convictu meo familiarius cæteris jam diu perfruitus, certissime nosti, quod numquam, blanditiis aut terrore principum infractus, loco cesserim, nec in causa Dei aliquando personam acceperim. Unde tibi relinquo Ecclesiam, Deo propitio et meo post Deum studio florentissimam.

12 Tu ecce coram Deo et Sanctis Angelis ejus jurejurando a me obstrictus, operam da, ne tantus labor meus incassum effluat, ne tua segnitias corrumpat felices pro Christo victorias, ne vinea Dominica, in cultu initiata, post uvas degeneret in labruscas. Proclivis est vita mortalium a virtutibus ad vitia, et ideo nisi attentius agas, nisi contra fluminis ictum pressius oblucteris, brevi post, excusso freno, a sobrietate Christiana præcepta referetur ad pristinae gentilitatis spurcicias. Ego jam vitæ præsentis stadium percurri: quidquid virium in corpore habui, bella Dominica præliando, detrixi. Nunc licet senectute confectus militare nequeam diutius, absit tamen ut ab armis Domini missionem petam, et tenuem, quæ superest, spiritus scintillam inerti otio tradam. Mortem potius ipsam, ad quam communis me impellit conditio, opto mihi fieri virtutis materiam, ut de salsugine mortalitatis hujus, completis stipendiis, emigrans imperatori meo, cujus signa ad mortem sum secutus, occurram securus. Te autem ecce sub oculis omnia videntis Dei obtestor, per eam, qua mortalibus cæteris familiaris es usus, benevolentiam meam, ut ubicumque locorum victima Christi procubuero, corpus meum requiras atque ad monasterium, quod in saltu Buchoniæ secus Fuldam fluvium mihi statui, delato justa persolvas. Ecclesiæ in eodem loco, cujus ego jam fundamenta jeci, tu extremam manum impone, tuis vel Ecclesiæ, imo tuis quia Ecclesiæ, opibus. Fratres ibi propter penuriam rerum communium vitam adhuc apostolicis institutis transigunt, opere manuum victum quæritantes.

13 His per omnia opem tuam et favorem ex animo impende, atque in grege superstitute vivam defuncti pastoris memoriam amplectere, habiturus apud Deum et apud homines gratiam, si orbatis patre filiis strenuum te exhibueris tutorem. Nosti præterea egregium virginitatis decus et nostra memoria unica in orbe terrarum sanctitatis exemplar, Liebam, Virginem Christi b, quæ non est contenta intra natalis soli angustias expectare cælestis sponsi nuptias, sed meo instinctu Gallias intravit, atque in loco, cui nomen est Bischofesheim, prælata monasterio fœminarum, ad thalamum Christi magnos post se trahit greges nobilium fœminarum. Non etiam te fugit, quod hanc propter morum ejus prædicandam puritatem unice semper dilexerim, et cum plerumque aliarum fœminarum verecunde solem oculos declinare, huic apud me primum familiaritatis locum concesserim. Quapropter gratum mihi feceris, cum, decurso vitæ spatio, naturæ concesserit, si eam in eodem mecum sepulcro sepelies, ut dulcissima inter se nomina nec mortis dividat violentia. Postquam igitur dicendi finem fecit et] miles veteranus multorumque stipendiorum rudem Christi tironem de singulis ad unguem in-

AUCTORE ANONYMO.

suprema dat mandata

E

ante discendum suum:
F

b

* addit quem Lov. Ed.

(a) Würdtw. Epist. S. Bonif., p. 126. Ser. LXXVIII. — (b) Thuring. Sacr., p. 26. — (c) D. Bouquet, t. III, p. 310 et 317.

struxit

AUCTORE
ANONYMO
construxit
et *Lov. Ed.*

S. Lullus ac-
curate com-
missam

* visitans
Lov. Ed.

struxit *, sicut instituerat, ad Frisiam contendit, assumptis secum, quos ad tale iter idoneos arbitrabatur.

14 At B. Lullus videns totas rerum habenas suo juri cecidisse, nequaquam more humano efferrit cepit per insolentiam, sed reputans secum quam arduo ac difficili negotio manum injecisset, toto animi conatu operi ecclesiastico se accinxit. Omnes intra suam diocesim sitas ecclesias ac monasteria visitavit *, qualiter in singulis locis divinarum rerum studium vigeret, attendit, ne quid in gregem Dominicum inimici sævientis astutia, se inscio, præsumeret, observavit. Quos æquitatis tramitem invenerat excessisse revocavit, obstinatis in faciem restitit et impudentem superbiorum principum frontem pontificali auctoritate refregit. Quos vero cultui divino deditos et circa religionem ferventes reperisset, tota circa hos paterni affectus viscera explicabat : [his propter pontificalis cathedræ fasces et nomen regibus etiam venerandum nequaquam se præferbat, sed horum se servum gloriabatur, his ad solvendam corrigiam calceamenti eorum imparem se fatebatur, verbis tamen blandis et paternæ dilectionis melle conditis exhortabatur eos, ut regiam viam, quam ingressi fuissent, infatigabili studio tererent, nec aliquando satietate capti pedem ab incepto suspenderent.] Cujus infirmitas ad languorem illum non impulit? Cujus scandalum non ussit? Cujus prosperitas lætitiā non indixit? Cujus calamitas non in ejus redundavit miseriam? Omnibus postremo omnia factus, ita mirum in modum singulis morem gerebat, ut omnium, licet ætate, sexu, vita dissentientium, pari concordia in eum studia flagrarent.

diocesim ad-
ministrat :

15 [Sicque liberalis ejus sedulitas tam Deo quam sibi animos popularium brevi conciliaverat, ut omnes in religionem devoti, et in ejus favorem quam maxime proni efficerentur; atque vulnus mœroris, qui ob decessum B. Bonifacii plebsque invaserat, cito propter tam egregium successorem in cicatricem occallisset : neque vero tam felicibus eventis suis ipse lascivius applaudebat, aut propter ambitiosam pompam auræ popularis ipse sibi illius delicti vel ignaviæ gratiam faciebat, metuens cum Apostolo, ne forte cum illis prædicasset, ipse reprobis efficeretur. Idcirco] nihil sibi de priori paritate cibi ac potus, nihil de labore vigiliarum, nihil de contemptu rei familiaris, nihil de pristina morum ac totius vitæ temperantia remittebat. Oblitus magis posteriora, toto annis extendebat se in anteriora, anxie inhians bravio supernæ remunerationis. Cum cæteros jam pridem fide ac pietate superasset, atrox cum animo suo certamen gerebat, ut se ipsum quoque superaret atque in dies se ipso religiosior atque in studio morum provecior haberetur.

caelesti vi-
sione præ-
monitus
c

16 [Aliquantum jam temporis post abscessum B. Bonifacii fluxerat, et ipse in curte regia Hilenheim c morabatur, constituto ibidem rege Pippino, apud quem frequens adesse solebat : nam gratissime consiliis ejus utebatur et præcipua quæque regni negotia illius nutu administrabat; tanta viro vis ingenii et latitudo cordis inerat; ac propterea ægre patiebatur eum lateri suo usquam abesse.] Quadam vero nocte in lecto decubans, cum [inter vigiliam et adultam quietem prima, ut ajunt,] somni nebula oculos ejus pressisset, vidit assistere sibi B. Bonifacium, stola pontificali et vestimentis solito cultoribus amictum, vultu quoque ipso ac veneranda canitie quiddam divini splendoris præferentem. [Obstupuit protinus ter-

rore inopinato percussus, atque in eodem lumina defixus obtutu, tacitus, quantum incumbentis formidinis articulus patiebatur, secum tractabat, ne forte sopor dormienti more suo vana somniorum spectacula præberet. At ille, faciem, quam recognosceret familiarius, retagens, cum urbana quadam ac festiva hilaritate frontem contra intuentis oculos explicasset:] En, inquit, frater dilecte, tempus exigit, ut promissis tuis fidem facias. Hodie Christo testimonium dicens, cervicem percussori præbui; hodie triumphali pompa laureatum me cœli recepit palatium. Nunc ergo memor sponsionis, qua te, præsentem Deo, obligasti, moras omnes abrumpe, resides animæ jam triumphantis exuvias require, easque peregrinis regionibus ereptas, [sicut pollicitus es,] defer ad monasterium Fuldense. [Non frangat te arduum negotium, non moveat te iter asperum, non terreat te barbaræ nationis atrox et crudele ingenium : Deo auxilium ferente, omnia tibi cedent prospere.] In hæc verba visio pariter cum somno disparuit.

17 [Tunc archiepiscopus, gravi mœrore confectus, haud enim in ambiguo erat B. Bonifacium humanis rebus excessisse, ubi primum lux crastina terris est reddita, ad regem Pippinum rem detulit : ei valefacto, in sua se recepit, ibique, vocata in colloquium multitudine, immane facinus Frisonum exposuit, quod illustris viri et toto orbe nominati sanguine manus suas commaculassent. Dein quid illi adhuc in carneposito ipse promisset, aperuit; omnes postremo pro se operam dare rogavit, ne in tantum virum voti reus fieret ac per hoc Omnipotentis iram adversum se provocaret. Ubi cum cunctorum animos alacres atque ad instans negotium fervidos accepit, nihil moratus ad Frisiam iter instituit, habens secum armatorum copias non módicas, [cum propter barbaros, ne forte solemne funeris officium, facta vi, perturbarent, tum propter ipsos fideles, ne qua seditio inter eos oriretur, dum singuli religioso studio in sacras Reliquias impetum et pretiosissimo thesauro certatim prædam agere vellent.] Interea [cum fama interfecti pontificis jam convaluisset,] populus Trajectensis oppidi, [quod a loco martyrii ejus intervallo mediocri abest d,] globo facto, irruerunt in Frisiam, et ex illa clarissimorum Martyrum acie præcipuos quosque cum ipso principe militiæ celestis, B. Bonifacio, ad se transtulerunt, et rapti jam in securitate patiebantur. Postquam eo venit sanctus Lullus, [tametsi ad vim faciendam par esset viribus, tamen] ne temerariæ plebi non tam oblata, quam pressius ingesta videretur occasio seditionis, blande ac sine tumultu agere cepit.

18 [Totam confusæ multitudinis frequentiam vocat in concionem,] omnibus in commune ambitiosius gratias facit *, quod Sanctis Martyribus exequias solemniter exhibuissent; plurimum tamen meritis eorum apud S. Bonifacium accrescere, si corpus ejus æquo animo paterentur in monasterium Fuldense deferri, quod negotium ille sub attestatione nominis divini injunxisset; bene cum eis ac supra spem humanam feliciter gestum esse, quibus pene tota castra militiæ Dei in prædam cessissent; [S. Bonifacium si contra decretum animi ejus tenere vellent, eum non hoc in gratiam referre, sed in contumeliam; gravari magis violenta devotione, quam oblectari. His verbis cecidere popularium animi, ira in favorem est conversa.] Ita cunctis annuentibus [et singulis pro virili parte officium funeris adjuvantibus,] magnifico apparatu celebrata est sacri corporis translatio e.

D

in Frisiam
properat,

E

* addit unde
B. Lullus
Lov. Ed.

F

et corpus S.
Bonifacii,
frustra re-
clamantibus
fecit *Lov.
Ed.*

e

A
Trajectensi-
bus et Mo-
guntinis,
Fuldam
transfert.

19 [Nec tamen hoc modo omnis rebus difficul-
tas adempta, tota negotii asperitas complanata
est. Nam ubi ventum est Moguntiam, tum vero
totus cum populo clerus obviam effusus, jure
gentium agebat apud episcopum, suum inquam
fuisse hunc pontificem, sibi potissimum heredita-
tem defuncti patris tam jure coeli quam jure fori,
deberi, nec æqui nec boni memorem eum esse,
si contra sentiret, præsertim cum ad eum, utpote
antistitem, specialiter et gloria et calamitas Mo-
guntiensis Ecclesiæ spectaret; ad ultimum si non
in hanc sententiam ultro concederet, malle se vi-
ribus uti et extrema omnia experiri, quam tanto
bono fraudarentur. Tum archiepiscopus, diu mul-
tumque conatus tumultuantem populum in gra-
tiam reducere, ubi vidit rem tardius procedere,
confusus incertusque animi, quid consilii caperet,
quo se verteret ambigebat. Voluntati enim mul-
titudinis refragari nec factu facile, nec satis tu-
tum sibi videbat. Verum, copiis ita in arctum
coactis, cito lætos exitus reperit secundum pro-
missionem suam B. Bonifacius. Denique postero
die cum episcopus ad publicum processurus foret,
mollibus iterum verbis efferos populi animos at-
tentare volens, quidam ex ordine clericorum,
Othbraht nomine, diaconus officio, ei se obvium
tulit, atque, impetrata secretius dicendi copia:
Nocte, inquit, hac ipsa divino oraculo admonitus
sum per soporem, ut tibi, o pontifex, hæc in
mandatis deferrem a S. Bonifacio, ut constanter
agas, nec seditione plebis simultatibus inflectaris
a proposito: populo quoque testificeris non im-
pune laturos esse, quod contra dispositionem Dei
obstinato animo venire tentaverunt, nisi matu-
rius a pertinacia conquieverint. Episcopus, ut in
tanta rerum angustia et consiliorum inopia ne-
cesse fuit, gratisime hoc accepit, hominem, in-
jecta manu, in medium protrahit, capto editiori
loco, cœleste oraculum in auribus populi recitari
jubet. Verum propter immoderatum retinendi
sacri corporis desiderium, verbis ejus non satis
fidei erat apud multitudinem, animos etiam quo-
rundam suspicio tangebatur, ne forte consilio epi-
scopi sibi dolus neceretur. Tum episcopus, ut
verbis idem conciliaret, circumstantium magis
quam suæ consulens credulitati, ad comprobandam
rei veritatem, jusjurandum exegit ab homi-
ne. Ille nihil cunctatus dedit: res credita est, at-
que ita deinceps, relegato omni difficultatis scrupulo,
corpus ablatum, et, Rheni amne trajecto, in
monasterium Fuldense delatum, atque quod
satis esset flagrantissimis in eum monachorum
ibi commemorantium studiis, solemniter ac magnifico
ritu traditum est sepulture [.]

ANNOTATA.

a Hassorum nomen sæculum octavo primum inno-
tuisse dicit Joannes Hartmann in Historia Hassiaca
(a): Hassorum appellatio inter epistolas Bonifacian-
as occurrit (b). Juxta laudatum Hartmannum loco
citato iste populus ad illa usque tempora Cattorum
nomine veniebat.

b S. Lieba seu Lioba, quæ etiam Truthgeba nun-
cupatur, colitur die xxviii Septembris, qua ejus
Acta dederunt Nostri (c).

c Ignota mihi omnino curtis regia: neque nomen
aliquod consonans mihi occurrit, nisi dicatur libra-
rii incuria Hilenheim pro Ingelheim esse scriptum.

(a) T. I, p. 1. — (b) Würdtw., p. 223. Ser. LIII. — (c) T.
VII Septembris, p. 748.

Tomus VII Octobris, Pars Posterior.

Est vero Ingelhemium palatium regium, duobus
milliaribus Germanicis Moguntia Bingam versus
distans. Hanc lectionem suadet certe consequentia
sermonis, cum dicitur S. Lullus postera die, relicta
aula regia, in sua se recepisse.

d Distat Dockinga seu Docomium, palastra S.
Bonifacii, Trajecto ad Rhenum, de quo hic agitur
(Utrecht), leucis gallicis circiter triginta quatuor.
Hodie appellatur etiamnum Docom, in hodierna
provincia Frisia.

e Editio Lovaniensis, omisso numero 19, narra-
tionem suam translationis corporis S. Bonifacii ab-
solvit his: Magnifico apparatu celebrata est sacri
corporis translatio AD FULDENSE MONASTERIUM
ET FLAGRANTISSIMIS MONACHORUM STUDIIS MAGNI-
FICO RITU SEPULTUM.

f Num. 40 hujus Commentarii videre est diversum
ejusdem facti narrandi modum, quo Egil S. Sturmii
biographus magnam Lullo nostro creat invidiam:
cæterum per hæc et hujusmodi nihil detractum velim
famæ sanctitatis, qua vivus et mortuus gavisus est
Egil, Fuldensis abbas: ipse jam num. 41 Commen-
tarii prævi monstravi, quam facile questiones circa
jurisdictionem excrescant in similitates; dum utraque
pars pro justitia litigare sibi persuadet.

CAPUT III. Controversia cum S. Sturmio
de monasterio Fuldensi; fundatio
Hersfeldensis cœnobii; pius obitus et
sepultura.

His rebus bene et ex sententia gestis, archie-
piscopus omnem operam suam in locum ip-
sum intendit: [egregiam scilicet aestimabat sibi
hanc fore materiam, in qua debitum B. Bonifa-
cio amorem totum transfunderet et amantissimi
patris desiderium tanti pignoris hereditaria pos-
sessione solaretur. Itaque locum ipsum frequen-
tius invisere, fratres super decessu B. Bonifacii
anxios verbis ad consolandum exquisitissimis re-
fovere, ubicumque res posceret, præsto adesse,
inopiæ familiaris supplementum affatim præbere,
periculum, si quod forte immineret, propulsare,
omnia postremo liberalis atque indulgentissimi
patris officia impensius administrare.] Verum ea
longe aliter quam ipse spe conciperet*, cessere
a. [Non solum enim his rebus nullum favorem,
nullam eorum benevolentiam sibi conciliabat,
verum etiam cunctorum ibi degentium gravissima
in se odia concitavit.] Nam Sturmio quidam no-
mine tum præerat monasterio, vir excellentis in-
genii et prædicandæ sanctitatis, sed vehementis
nimium et ferocis naturæ: [unus scilicet ex illo
clarissimo grege discipulorum B. Wicberti b, qui
in Frideslarensi monasterio ad exemplum ejus
instituebantur.] Is [privatim et publice] animos
fratrum sollicitabat, commonens hanc pontificis*
circa se indulgentiam* aliorum spectare, quam
sibi* opinarentur: [aliud eum vultu prætere-
re, aliud animo machinari, et magnæ cujusdam in-
jurie consilium palliare titulo pietatis, qui scilicet
ad hoc quibusdam verborum lenociniis homi-
nes inescaret, ut eis fraudulenter suæ domina-
tionis frena injiceret et libertatis bonum eriperet,
quo vitæ humanæ nihil sit jucundius, nomini
Christiano nihil decentius, professioni monacho-
rum nihil commodius; proinde ipsos non bene
rebus suis prospicere, si immemores nobilissimæ
conversacionis, qua fuerant a B. Bonifacio libe-
raliter educati, ultro in servitutem concederent] c.

AUCTORE
ANONYMO.

E

Orta simul-
tate inter
Fuldenses et
S. Lullum

F
* concepisset
Lov. Ed.

a

b

* addit Lullii
Lov. Ed.
* gratiam
Lov. Ed.
* ipsi Lov.
Ed.

c

AUCTORE
ANONYMO.
hic multa
facit

21 His atque hujusmodi sermonibus a Beato Lullo cunctorum fratrum animos [quam maxime] alienavit, et nihil tale suspicanti non mediocrem invidiam [brevis] conflaverat. [Ex hoc omnes eum infestis nitibus, aversis obtutibus aspicere, familiaritatem abnuere, verborum blanditias, velut instructas ad perniciem suam decipulas, refugere, omnem ejus congressum et colloquium, suspectum habere, denique cum dilectione, cum beneficiis, cum munificentia odio, detractioe et conviciis decertare. Huc accessit, quod sub idem fere tempus quidam factiosi homines faciem regis Pippini adversus abbatum Sturmionem interpellaverunt, accusantes eum, quod in regiam majestatem verbis nimium petulantibus excessisset. Unde rex, ira succensus, exilio eum relegavit. Fuldensis vero monasterii providentiam B. Lullo decrevit *d*. Ea res suspicioni jam pridem ortæ non minimum roboris addidit, tota protinus congregatio pari studio adversus episcopum conspiravit, multaque in eum gravia et memoratu incredibilia maledicta congressit, dictitans eum malorum talium incentorem fuisse, ejus largitione accusatores fuisse corruptos, ejus artibus instructos, ejus studio in audientiam regis admissos, postremo totam hujus accusationis fabulam ab eo fuisse confictam, quatenus, deturbato pastore, ipse in desolatum ovile sine periculo impetum faceret.

d

B

ad pacem
componendam :

22 Ad sedandam ergo hanc turbam archiepiscopus modis omnibus intentus, Marcum quemdam nomine præfecit eis abbatem, virum mitis ingenii, et, ut ejus ferebat opinio, tantis rerum tempestatibus comprimendis peropportuno. Sed hunc protinus illi repulerunt, tanquam partibus episcopi impensius faventem et seditionibus suis minus spei afferentem. Rursum archiepiscopus, utpote qui animo fixum haberet per omnia eis morem gerere, quamdiu posset salva æquitate, ipsis eligendi abbatis auctoritatem permisit. Læto illi hoc animo suscipiunt : eumque protinus creant abbatem, qui archiepiscopi conatibus ex æquo auferat * obviam ire, ejusque tumidos spiritus, ita scilicet illi suspicabantur, opposita, ut dici solet, fronte refringeret *e*. Is itaque creatus cum magna omnium expectatione, principio statuit sibi cum archiepiscopo rem atrociter gerendam : nisi enim id faceret, male se usurum hac prælatione satis certo sciebat. Hoc modo cum per biennium grave utrinque bellum gessissent, hic beneficiis, illi odio et detractioe certantes, et egregium pontificem, illius ætatis clarissimum lumen, sine intermissione verbis petulantissimis insectarentur, sicut heu ! frequentius fieri solet, postremo vicere studia partium.

* lege ausus
fuerat

e

C

sed incassum
tentatis om-
nibus,

23 Nam rex Pippinus, postquam diuturnitate temporis iracundiæ fervorem digesserat, in gratiam rediens, ut verissime confido, annitente in hoc ipsum B. Lullo, ut videlicet hac ratione objecti sibi criminis suspicionem purgaret, Sturmionem abbatem ab exilio revocavit, receptoque in pristinum statum gratiæ suæ licentiam indulgit in monasterium Fuldense redeundi, curamque ejus, sicut consueverat, administrandi. Ea res fratrum animos in spem maximam arregerat, episcopo vero non minorem seditionis comprimendæ et rerum prospere gerendarum desperationem incusserat. [Præterea non mediocri tædio jam * afficiebatur animus ejus*, cum videret tot tantosque lobores suos incassum effluere, beneficiis invidiam non exstingui, [sed tanquam suppositis facibus magis magisque in dies incandescere :] extremæ vero dementiae esse tantas rerum

* addit Viri
Dei Lov. Ed.
* deest ejus
Lov. Ed.

impensas sine fructu insumere, quibus alio in loco perenne, [nullaque vetustate abolendum fidei et] devotionis suo monimentum posset exstruere. [Diu eum hæc cunctatio suspensum tenuit : propositum, quod carissimi patris instinctu in animum induxerat, non nisi anxia et ægritudine confecta mente relinquere poterat. Vincitur tamen rerum asperitate, et post diuturnam deliberationem, post multos sudores irrita spe exhausto, totam ab incepto intentionem revocavit, contestatus cælum et terram et viventem in Christo spiritum B. Bonifacii, voluisse quidem se præceptis ejus parere, ejusque institutionis hæc rerum procella non excepisset, nimirum in alieno fundamento nimium occupatus, privatiæ gloriæ studium omisisset, atque Hersfeldense nomen, toto orbe nunc clarissimum, abisset in vacuum, nec tanta copia sanctissimorum hominum auxisset numerum celestium spirituum. Interea Pippinus cum per xv annos functus regiis honoribus fuisset, diem clausit extremum *f*, duos filios relinquens superstites, utrumque adultum ætate et regno gubernando maturum, videlicet Carlomanum et Carolum, cui postea ex virtute et magnitudine rerum gestarum cognomen accessit, ut Carolus Magnus diceretur. Hi duo, ut paci et concordia prospicerent, paternum inter se divisere regnum. Carlomanus, vir ferocis naturæ, totus ambitione præceps rapiebatur, neque iræ aut cupiditati suæ aliquatenus moderabatur, dummodo, fratre ejecto, solus regno potiretur. Sed Carolus lenis ingenii et propectæ admodum gravitatis erat. Is fratrem, juveniliter tumultuantem, patiendi magis, quam injuriis obviam eundo, mitigare conabatur.

D

tandem, pro-
bante

E

f

25 Erat quidam tum gratia et favore totius populi, tum propriis viribus, tum usu et peritia rei militaris, tum copia omnium, quæ bellis opportuna esse solent, multum fratre instructor : mitius tamen cum fratre agendum judicabat, scilicet majori sibi gloriæ apud Deum et apud homines fore existimans, si potius fratri ad tempus cederet, quam acceptas a fratre injurias pessimo exemplo ultum iret. Nec tamen idecirco Carlomanus de ferocitate animi quidquam remittebat, sed tumultuosius in dies agere, rumpendi fœderis occasiones quærere, totum denique robur regni sui in odium atque ad perniciem fratris sollicitare. Jamque eo processerant inimicitia, ut ex occultis detractioibus ad apertam vim et publicum bellum res spectare videretur ; nec erat in ambiguo dissensionem hanc luctuoso exitu esse terminandam. Verum periclitante hoc modo statu reipublicæ, commode adfuit misericordia Dei. Nam Carlomanus, dum fratri jamjam arma inferre et regnum per vim totum in se transferre moliretur, ægritudine præventus interiit, et optimo viro, fratri suo, nefariæ concertationis necessitatem exemit, biennio fere posteaquam pater ejus Pippinus naturæ concesserat.

Carolo Ma-
gno.
F

26 Ita Carolus principatum solus obtinuit, vir inbecillus rebus valde strenuus et ad omnia, qui-
bus

studia sua
convertit
* lege in bel-
licis

A busanimum adiecisset, efficacissimus. Et revera si vel Titum Livium vel Crispum Sallustium suarum rerum gestarum scriptorem nactus fuisset, salva fide dixerim, quod vel Julii vel Augusti Caesaris vel cujuslibet illustrissimi Romani imperatoris gloriam tam belli quam pacis artibus exaquaret. Exstant quidem ejus gesta, sed pro rerum dignitate breviter nimis et strictim descripta. Quæ tamen quisquis legerit, inveniet quod is primus ex regibus Francorum appellatus sit Romanorum imperator Augustus, idque nomen etiam in successoribus suis transfuderit, si qui tamen virtutem ejus et industriam æmulari poterint; quod rempublicam XLVII annis strenue rexerit, magnifice auxerit, pacatissimam atque famam, opibus, ædificiis, moribus, legibus ornatissimam decedens reliquerit. Sed nos ad propositum, unde digressi sumus, revertamur. Archiepiscopus Lullus, qui semper animo agitaverat flagrantis in Deum spiritus aliquod documentum transmitti in posterum, cum res hoc modo tentata minus prospere cessisset, aliud aggreditur melioribus profecto auspiciis, et Deo aspirante, lætiores habiturum exitus.]

B
ad fundandum Hersfeldense
* Herollesfeld
Lov. Ed.
g
* posteritas
Lov. Ed.
* qui Lov.
Ed.
* addit igitur
Lov. Ed.
h
* addit autem
Lov. Ed.
C
* addit ergo
Lov. Ed.
* addit que
Lov. Ed.
monasterium
* brevique
tempore Lov.
Ed.

27 Locus erat in saltu Bochonæ cui nomen Hersvelt * g nomen indidit antiquitas *, habitationi monachorum peropportuna. In hoc abbas Sturmis, tempore quo primum ad solitariam sylvestremque vitam eum fervor spiritus præcipitem agebat, considerat, ac erutis, [quæ faciem loci occupant,] arbustis, parvas sibi fratribusque cellulas opere impolito construxerat, novemque ibi annos jam evolverat. Sed B. Bonifacium, licet amœnus loci situs et aquæ opportunitas alliceret, offendit tamen latus contiguus Saxonibus, nam * paganis ritibus adhuc tenebantur, et plerumque in [Thuringiam et Hassiam et] proxima quæque loca [impetum facientes,] cædes hominum et depopulationes agrorum non modicas dabant. [Horum suspecta semper eruptio, etiamsi minus periculi, multum tamen terroris et formidinis incursura fratribus videbatur.] Ut * hanc incommoditatem evaderent, operæ pretium visum est B. Bonifacio, ut] altius in Bochoniam sedes promoverent, locisque ab accessu tutioribus insiderent h. Illi solum, quo nunc Fuldense monasterium, occupaverunt: locus * Herveldensis, tradente B. Bonifacio, in proprium cessit Sancto Lullo, qui jam tum forsitan construendi illic monasterii desiderium animo conceperat. [Igitur postquam modo, quem dixi, a Fuldensibus defecerat,] in hunc * locum omnes copias suas, dedita opera, coegit, succisis profusius arbustis, amplioris numeri fratribus spatium laxavit, ipsum * cultioribus ædificiis exstruere aggressus est, [atque ob id acriore vi cœptis incubuit, ut fractum priori adversitate animum sequenti rerum successu restitueret.

28 Nec spem fefellit eventus. Nam] brevi temporis processu * Herveldense nomen in immensum gloriæ et magnitudinis culmen evaserat. [Jam denique satis clarum satique pollens, cum frequentia, tum eximia conversatione servorum Dei habebatur; opibus etiam, agris ac familiis magis magisque in dies augebatur, partim studio B. Lulli, sapientis admodum viri, partim liberalitate principum totius regni, qui pio ejus desiderio summa ope omnes annitebantur. Præterea frequentes eo confluebant homines celebris in sæculo et famæ et familiæ, qui venditis rebus familiaribus, pretia eorum afferbant, et, secundum instituta primitivæ Ecclesiæ, simulacra gentium, argentum et aurum, substernebant pedibus Apo-

stolorum Symonis et Tathæi *. His etiam ecclesia loci attitulata erat: ea causa opes monasterii non minimum auxerat. Unde gloria loci ejus eo brevi adoleverat, ut quæ, ante aliquot annos arbustis consita, feris agrestibus gratum præbere latibulum conspiciebantur, nunc cultoribus frequentata atque augustissimis ædificiis nobilitata cerneret: comprobato etiam ad litteræ superficiem vaticinio Esaia promittentis, quod deserta in ubertatem versa advenæ comedent. Ad hanc loci claritatem humana virtute partem accessit etiam pietas Domini et pro magnitudine sua dignis eum muneribus honestavit, insigne dans documentum spectantis eo animi et benevolentia suæ. Episcopus, ut supra expressimus, cum *] ab exordio jacti fundamenti ecclesiam monasterii beatis Apostolis Symoni et Tathæo attitulasset, atque [jam ingentem loco reverentiam tanti patrocinii majestas comparasset,] angelica in somnis voce est admonitus, ut corpus B. Wicberti eo transferret i.

29 Is, sicut editus de Vita ejus libellus indicat, paulo superioribus annis acieitu S. Bonifacii de Britannia * venerat; cumque diu in Galliis vitam morum gloria ornatissimam exegisset, vir ille * profecto ætate clarissimus et monasterialis discipline exercitio nulli antiquorum patrum secundus, tandem felici in Christo dormitione sopitus, in oppido Frideslar k * sepulturam acceperat. Ossa ejus jam de loco in loco sæpenumero * fuerant translata, [idque propter timorem Saxonum, qui plerumque in Thuringiam et Hassiam, irruptione facta, agros ac villas armata manu populabantur, ne quid videlicet nefarii facinoris barbaricus furor in sanctas Reliquias præsumeret. Tum temporis, quo hæc gerebantur, in castello quodam, cui nomen est Buribure l, ob munitionem loci servabantur, pro majestate tam insignis personæ non satis honesto loco reposita.] Tamen propter miraculum et novitatem signorum, quibus etiam circa aridos cineres Confessoris sui viva Dei gratia effloebat, quotidie magno populi concursu frequentabantur.

30 [Archiepiscopus igitur ad exsequendum negotium se haud satis impigre movebat. Verebatur forsitan levitatis argui, si ad implendam rem tam egregiam post primam statim visionem præceps abiret. Verum dum] * cunctando ac deliberrando tempus tereret, angelica voce * ac tertio similem in modum est communitus, ut præcipitaret moras, nec celestibus mandatis suam diutius operam denegaret m. [Ita deinceps nihil ambigendum ratus, ut facto major auctoritas inesset, Carolum, penes quem eo tempore jus regium erat, super hoc consuluit. Cum ille libens annuisset], adhibitis * sibi tam clericalis quam monastici ordinis viris illustribus, locum adiit *, sacra ossa [exinde sublata, cum magna ecclesiastici apparatus ambitione, sicut jussus fuerat,] * in monasterium Herveldense transtulit. Quantus honor, profectus et reverentia ex hoc loco illi accreverit, cunctis ibi degentibus hodieque est in propatulo. [Post hæc B. Lullus cum monasterium illud opibus affatim exornasset, ædificiis insigniter excoluisset, cunctum domus Domini decorem ad unguem elaborasset, multitudinem quoque fratrum temperatissimis institutis instruxisset, induxit animum utilitatibus rerum etiam in posterum consulere. Si quidem experimento didicerat, divina inter homines parum tuta esse; sæculares alieni semper appetentes, dum sibi census augeant, nihil pensi habere, quam minimo discrimine divina et humana permisceant.... n.]

31 Inter hæc viro Dei animum pulsavit memo-

AUCTORE ANONYMO. * lege Thadæi

* cum autem B. Lullus Lov. Ed.

i
quo transfert corpus

* Hiberniam Lov. Ed.
* illa Lov. Ed.

E

k
* Fricellar Lov. Ed.
* addit propter timorem Saxonum adhuc gentium Lov. Ed.

l

S. Wigberti.

* cum autem archiepiscopus de translatione Lov. Ed.

m

* addit igitur Lov. Ed.
* addit et Lov. Ed.
* addit honorifice Lov. Ed.

n

ria

ACTORE
ANONYMO.
Sepelit S.
Lobam Ful-
da,

ria verbi, quod ei B. Bonifacius, cum in Frisiam profectorem moliretur, injunxerat, videlicet ut Virginem Christi Leobam o, cum naturæ debitum exsolvisset, in Fuldensi monasterio tumularet, quod et diligenter secundum ejus dispositionem adimpletum est. Sentiebat quoque vir Dei Lullus jam per spiritum instare diem dormitionis suæ; rem tamen silentio premendam censuit: tum ne tam e vicino imminentis mortis articulus necessariis suis mœrorem injiceret; tum ne jactando præscientiam, incideret in ambitionem popularis auræ, quam cunctarum virtutum perniciosam ac mortiferam labem semper duxerat; tum ut ea, quæ de funere suo apud se disposuerat, rectius ac maturius curarentur.

et Albuinum
Hersfeldiæ,

p

q

B

* suppl. ne-
cessaria

r

ubi et ipse

* lege hono-
rum

C

sanctissimo
moritur.

s

* lege senso-
rat

32 Habebat secum eximie, ut creditur, sanctitatis virum, nomine Albwinum p, episcopalis officii negotia post episcopum obire solitum, quem appellatione vulgata corepiscopum q vocant; eoque in divinis rebus et privatim et publice adjutore ac suffraganeo utebatur. Huic ad se accersito: Causam, inquit, incidi, quæ ad Herveldense monasterium profectorem maturare me exigat: tui sit officii, celebratis prius Missarum solemnibus me protinus insecturum antecedere, et quæ mihi mecumque venientibus sint receptui * providere. Ille morarum impatiens jussa ocios capescit, quæ proficiscentibus usui forent, disposuit: Missam celebrat, quid tali commento strueretur penitus ignorans: cumque incolumis adhuc corpore sacramentis Dominicis participasset, repente spiritum exhalavit; eodem quippe momento et vitam finivit et Missam. Archiepiscopus, tantæ rei miraculo nihil permotus, sed industrium mortis suæ præcursores pronissimo favore amplexatus, navi jussit imponi et per Renum ante secundo deventus, in loco, qui dicitur Hohstedi r, exponi.

33 Ubi cum ad funeris officium frequens de toto episcopatu populus occurrisset, magnifice susceptus, per terram in Herveldense monasterium est translatus. Nec ulla funebrium bonorum * ambitione caruit: (si quis honor tumuli, si quod solamen humandi est); transmissa in omnes fide solida, quod magni momenti apud Deum sint ejus merita. At B. Lullus, eodem quo instituerat ordine, in monasterium Herveldense contendit, ubi protinus morbo attackus, cum ordinationis suæ annum ageret trigesimum secundum, septimo decimo kalendas Novembris, honestissima morte perfunctus, naturæ concessit, suumque præcursores dextro tramite insectus celestis curiæ senatoribus est annumeratus. Nam quantis apud Deum emineat meritis, etiamsi vitæ clarissimæ ac insigniter actæ memoria obsolevisset, indicio tamen essent tot et tanta miracula, quibus, licet carne mortuus, vivit tamen apud superstites, carne quondam viventi multo, ut ita dixerim, vivacius: vivens enim paucorum, mortuus cunctorum pene aures ac mentes occupavit. Nos enim ei etiam vota facimus, jam divinos propter Deum honores deferimus, jam solemnes ferias instituimus.

34 Post traditum vero sepulture corpus B. Lulli sexagesimus jam fluxerat annus s, et fratribus, qui tunc temporis in monasterio Herveldensi divinas agebant excubias, incidit in animum, ut sacra ossa levarent et loco celebriori componerent. Cumque saxum, quo sarcophagus tegebatur, adhibita ingens religiosorum hominum vis amovisset, erat videre grande atque ab hominum memoria inusitatum miraculum. Corpus tanto temporis processu terra obrutum, nullam senserit * corruptionis injuriam; eam vultus ve-

nustatem, eam membrorum omnium dignitatem, eum vestimentorum quoque nitorem præferebat, ut ipsa eum die exspirasse, aut sopore potius quam morte sepultum crederes. Sinistri tantum pedis caligulam vetustas absumpserat. Igitur cum illud immani pondere saxum, quod operiendo corpori comparatum diximus, huc atque illuc volutaretur, forte manus fugit volutantium, et fratri cuidam prope astanti ita pedem contrivit, ut ossibus cum carne pariter comminutis, forma etiam pedis amissa, fœdum ac miserabile spectaculum præberet circumstantibus. Sed cito B. Lullus mœrentia fratrum pectora expedit: nocte enim proxima cum languidum sopor oppressisset, ita repente suus membris omnibus vigor rediit, ut hymnis quoque matutinalibus interesset, nulla tantæ calamitatis ne cicatrice quidem superstita.

ANNOTATA.

a De controversia inter SS. Lullum et Sturmium vide Commentarii prævii num. 41 et sequentes.

b S. Wigbertus colitur XIII Augusti; ad quem diem ejus Acta apud Nostros recurrunt (a).

c Operæ pretium fuerit narrationem hanc cum historia serie, qualis a biographo S. Sturmii, Eigile abbate, exhibetur (b), comparare, et animadvertere quomodo eadem facta diversam induant faciem secundum alterutrius scriptoris intentionem.

d Hisce verbis indicat Anonymus S. Lullo commendatum fuisse monasterium Fuldense; et illa quidem tempestate frequentem fuisse commendarum usum in Galliis monstrat Thomassinus (c). Invidiosus rem narrat S. Sturmii biographus Eigil (d): Lullus interim, ait, obtinuit apud Pippinum regem, munera injusta tribuendo, ut monasterium Fulda in suum dominium donaretur.

e Juvat hic iterum audire Eigilem dicentem (e): Marcum, quem inviti, Lullo faciente, super se abbatem acceperunt, ejus ulterius controversiam ferre non valentes, bonum consilium inierunt, et eum abjecerunt, et ne illorum ulterius abbas fieret, unanimiter contradixerunt. Quo amoto, omnes fratres de monasterio voluerunt exire, et ad regis Pippini palatium pergere, abbatem suum a rege Sturmen postulare. Quod cum Lullus audiret, mitigare eos blandis persuasionibus studuit, promittens eis, ut ipsi sibi de propriis fratribus inter se abbatem, qui eis placeret, constituerent. Quod cum omnibus placuisset, fratres bonum ex ipsis omnino fratrem et vere Dei servum, omnibus bonis moribus ornatum, elegerunt, nomine Prezzoldum,.... ipsum super se abbatem ordinarunt, ad hoc tantum, ut illi cum ipso et ipse pariter cum eis quotidie tractarent, quemadmodum.... ad hoc pervenire potuissent, ut pristinum suum magistrum Sturmen a rege Pippino sibi concedi postularent.

f Quam Erlangensis codex in mediâ narrationem Hersfeldensis foundationis injiciat mentionem obitus Pippini regis, defuncti xxiv Septembris 768; erit fortassis, qui judicet dictum monasterium post hanc epocham accepisse. Verum Anonymus tantæ auctoritatis non est, ut recedamus asententi a num. 55 Commentarii prævii exposita et probabilibus munita testimoniis.

(a) T. III August., p. 132. — (b) Pertz Monum. hist. Germ., t. II, p. 372. — (c) Veteris et nov. discipl. Eccl., part. II, lib. III, cap. x. — (d) Pertz, t. II, p. 374. — (e) loco citato.

A g Hersfeldia, etiam hodie Hersfeld, ad sinistram ripam Fuldae fluvii, in electoratu Hasso-Casselano, in Fuldensi provincia.

h Quamvis Anonymus periculum potius mali, quam ipsum malum verbis suis indicet; e narratione tamen Etylis primos Hersfeldiae incolae sub S. Sturmio multa passos fuisse liquet, cum dicat (a): Invidus omnium bonarum rerum diabolus, pertimescens servorum Dei in solitudine conversationem, malorum hominum mentes instigabat, ut sanctum servus Christi contradicerent locum. Sancti vero servi Dei, cum pravorum hominum obstinationes, immo Zabuli adversitates ferre necdum possent, diverterunt inde, etc.

i De translatione S. Wigberti in Hersfeldense monasterium egerunt Nostri ad XIII Augusti (b).

k Frislarium, hodie Fritzlar, ad Adranam (Eder), in electoratu Hasso-Casselano, in provincia Hassiae inferioris.

l Buriburg, seu Buriburgum, locus nunc destructus, e regione Frislarum, ad dexteram ripam Adranae. Juxta (Frislarium), ait Browerus (c), in excelso monte, Buriburgum, vetus episcopi sedes stabat, cujus hodieque ruinæ illie monstrantur.

m Ex hoc loco liquido constat Erlangense Ms. supplere, quæ desunt in editione Lovaniensi, qui vicissim hic hiulcam locutionem Erlangensem complet. Nam Lovaniensis editio dicit, angelica voce secundo ac tertio commonitum fuisse S. Lullum, quin quidpiam dicat de prima visione, quam Erlangensis codex refert. Ast Lovaniensis legenda vice quoque sua secundam visionem, quam tacet Erlangensis, recitat.

n In hæc verba desinit codex Erlangensis.

o In Actis S. Liobæ ad diem XXVIII Septembris (d), nihil reperitur de cura a S. Lullo in sepulturam

(a) Pertz Monum. Germ., t. II, p. 370. — (b) T. III August., p. 137, n. 24. — (c) Aniquit. Fuldens., p. 4. —

sanctæ Liobæ impensa, quæ tota monachis Fuldensibus adscribitur.

p De Albuino seu Albouino, aliis Witta seu Wittano dicto, recurret sermo ad diem XXVI Octobris; ad quem ejus Acta discuti poterunt. Ex hac tamen narratione sequeretur Albuinum aliquot diebus præmortuum fuisse S. Lullo: unde examinandum veniet, quæ de causa ejus memoria diei XXVI Octobris affixa fuerit.

q Chorepiscopus hic nuncupatur Albuinus; quidquid sit de chorepiscopis in genere, utrum scilicet episcopali caractere insigniti essent: dubium circa Albuinum nullum est, utpote quo utebatur S. Lullus in divinis rebus et privatim et publice adjutore ac suffraganeo (e).

r Valde perturbate ordinat scriptor supremum iter S. Lulli. Nam inspicienti mappam topographicam ad oculum patet Hersfeldense monasterium in orientali plaga Moguntia situm esse, ac proinde, ut Moguntia illuc eatur, nullam esse necessitatem attingendi Rhenum: imo sive quis secundo sive adverso flumine naviget, is profecto Hersfeldia tanto longius recedet. Credo itaque textum in hunc sensum corrigendum esse: Et per Mogonum amne adverso devectus, in loco, qui dicitur Hohstedi, exponi (jussit). Juxta Moguntiam in Rhenum insluit Mogonus (le Mein), ab oriente veniens, et, quod correctioni meæ favet, via circiter media inter Moguntiam et Francofurtum est et hodie oppidulum Hochst, apud antiquos Hochstedi seu Hochstedin appellatum: ex quo iter terrestre, uti habet textus, Hersfeldiam versus carpendum erat.

s Vidimus Commentarii prævii num. 119 primam corporis translationem celebratam fuisse anno Christi 852; id est sexagesimo septimo anno post obitum S. Lulli: unde satis liquet Anonymum numero, ut diximus, rotundo hic usum fuisse.

(d) T. VII Septemb.; p. 768, n. 30. — (e) Circa chorepiscopos cfr Nardi Dei Parrochi, t. I, p. 422.

DE S. VITALI EREMITA

IN PAGO RATIATENSI DIÆCESIS NANNETENSIS
IN GALLIA.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Homonymi, biographiæ, ætas, vitæ ratio, Reliquiarum translationes, et cultus.

ANTE
SECULUM IX.

In pago
Ratensis

Incolæ pagi Ratiatensis seu Ratensis, S. Vitalis eremiti commoratione insignis, Oceanis littus inhabitabant, ut habet Ermentarius (a), collector miraculorum S. Filiberti, Nigri monasterii (Noirmoutier) in insula Hero, nunc etiam Nigro monasterio dicta, fundatoris et abbatis; et intra ipsum Pictavorum terminum, qui adjacet civitati Namneticæ; ut loquitur S. Gregorius Turonensis in libro de gloria Confessorum (b). Cum in-

(a) Act. SS., t. IV August., p. 91. — (b) Cap. lrv. Bibl. Max. SS. Patr. Lugdun., t. XI, p. 883. — (c) Ibid. loc. cit.

terlabente Ligere fluvio a Britannia et Nannetibus separaretur, pars fuit ista tellus diæcesis Pictavensis, ut ex eo, quod teste S. Gregorio Turonensi (c), S. Hilarius ibidem S. Lupianum baptisavit, colligit Gallia Christiana nova (d); donec anno 851 a Carolo Calvo, Francorum rege, in gratiam Herispogii decisa est a Pictavensi agro et addita Britannia, ut finis tandem feret perturbationibus, quas fuisse exponit Cl. V. Guépin in nuperiore sua Nannetensi hi-

(d) T. II, col. 1143.

storia